biblioteca bpt pentru toți

plaut

casa cu stafii

bpt
biblioteca pentru toți

Coperta: *Bardóni Ludovic*

titus maccius plautus

casa cu stafii

TEATRU (I)

ÎN ROMÂNEȘTE DE
NICOLAE TEICĂ
PREFAȚĂ DE
EUGEN CIZEK

1968

EDITURA PENTRU LITERATURĂ

Primul din cele circa cinci volume, realizînd întîia traducere integrală în versuri a operei lui Titus Maccius Plautus, cuprinde comediile: *Mostellaria*, *Menaechmi* şi *Rudens*. Al doilea volum se află în pregătire. Traducerea a fost efectuată după textul latin al celor trei piese din ediţia:

PLAUTE

(Tome IV, V, VI)

Collection des Universités de France

Société d'édition „Les belles lettres"

„Biblioteca pentru toţi"

PREFAȚĂ

Teatrul lui Plaut a crescut pe solul mănos al literaturii comice italice[1] *și a oferit spectatorilor unu dintre cele mai strălucite mostre de vervă ale antichității.*

De aceea în jurul talentului viguros și viziunii comice plautine s-a țesut încă din antichitate un mit bogat în legende curioase, care a dus la inserarea unui mare număr de piese scrise de alți autori în corpul comediilor realmente create de Titus (Maccius) Plautus. În secolul I î.e.n. filologii au diferențiat douăzeci și unu de comedii plautine autentice din masa celor o sută treizeci de piese atribuite comediografului din Sarsina. Integral sau numai parțial, aceste comedii ni s-au păstrat și au ajuns pînă în timpurile noastre. Iată lista și rezumatul acestor comedii:

Amphitruo. *Profitînd de absența lui Amphitruo, plecat la război împreună cu Sosia, sclavul său, Iupiter încearcă s-o ademenească pe Alcumena, virtuoasa nevastă a basileului grec. Iupiter și Mercur adoptă înfățișarea lui Amphitruo și a lui Sosia și înșală pe toată lumea. Întoarcerea autenticilor*

[1] Pentru literatura comică latină anterioară lui Plaut, inclusiv cea populară, ca și pentru particularitățile primordiale ale teatrului roman vezi *Prefața* noastră la Terențiu—Seneca, „Biblioteca pentru toți", nr. 333, 1966, pp. V-VII.

Amphitruo și Sosia prilejuiește o sumă de încurcături, încheiate cu mărturisirile revelatoare ale lui Iupiter.

Asinaria (Catîrgioaica). *Tînărul Argyrippus nu are banii necesari dobîndirii frumoasei curtezane Philenium. Tatăl tînărului, Demaenetus, îl ajută, sustrăgînd împreună cu doi sclavi niște bani aduși de un negustor de măgari soției bătrînului, adevărata stăpînă a casei. Demaenetus obține de la fiul său să se distreze și el cu Philenium, dar este surprins de soție și adus acasă.*

Aulularia (Ulcica). *Bătrînul Euclio tremură pentru o ulcică plină de bani găsită întîmplător chiar în casa sa. Strobilus, sclavul tînărului Lyconides, care o iubea pe fiica lui Euclio, găsește ulcica și determină în ultimă instanță victoria stăpînului său prin îndepărtarea rivalului. Lyconides se căsătorește cu tînăra Phaedria.*

Captiui (Captivii). *La capătul multor peripeții, bătrînul Hegio își regăsește fiii pierduți, după ce răscumpărase un lot de prizonieri de război, în care se afla primul fiu al său, dispărut încă din copilărie.*

Curculio (Gărgărița). *Tînărul Phaedromus trimite în Asia mică pe parazitul Curculio spre a procura banii necesari răscumpărării iubitei sale, Planesium, arvunită de un militar. În cele din urmă se descoperă că fata este sora militarului, care o și căsătorește cu Phaedromus.*

Casina. *O tînără fată, al cărei nume coincide cu titlul comediei, este disputată de bătrînul Lysidamus și de fiul lui. Bătrînul își îndepărtează fiul din țară, dar soția sa, sprijinită de sclavul Chalinus, îi zădărnicește toate planurile. În ultimă instanță se descoperă că fata era de condiție liberă și deci că se putea căsători cu fiul lui Lysidamus, întors din străinătate.*

Cistellaria (Caseta cu jucării). *Cu ajutorul unei cutiuțe cu jucării se revelă că Selenium, care trecea drept fiica unei curtezane, aparține unei familii onorabile și că se poate căsători cu tînărul ei iubit, piedicile anterioare fiind înlăturate.*

Epidicus. *Sclavul cu acelaşi nume îşi înşală stăpînul bătrîn pentru a răscumpăra pe rînd nişte sclave cîntăreţe, iubite de tînărul lui stăpîn. În cele din urmă, este şi el eliberat.*

Bacchides (Bacchidele). *Două curtezane gemene, ambele numite Bacchis, seduc întîi nişte tineri şi apoi chiar pe taţii lor. Asemănarea lor generează confuzii, la care se adaugă dificultăţile răscumpărării, realizată de abilul sclav Chrysalus, aflat în slujba unuia dintre tinerii îndrăgostiţi.*

Mostellaria (Casa cu stafii). *Întors din călătorie, bătrînul Theopropides este gata să-şi surprindă feciorul petrecînd în casa sa împreună cu nişte curtezane. Însă sclavul Tranio îl face să creadă că locuinţa îi este bîntuită de stafii şi că fiul a cumpărat o altă casă, în realitate cea a vecinului, unde de altfel îl şi conduce. În cele din urmă bătrînul descoperă adevărul, dar îl iartă pe Tranio.*

Menaechmi (Gemenii). *Un tînăr ajunge în oraşul unde locuia fratele său geamăn, numit tot Menaechmus, de care fusese despărţit încă din copilărie. Cum asemănarea lor era perfectă, se produc numeroase confuzii, în cele din urmă elucidate de Messenio, sclavul lui Menaechmus II. Fraţii se regăsesc şi Messenio este eliberat.*

Miles gloriosus (Militarul fanfaron). *Sclavul Palaestrio îşi înşală actualul stăpîn, militarul lăudăros Pirgopolinices, în favoarea fostului său stăpîn, tînărul Pleusides, care o iubea pe Philocomasium, sclavă a oşteanului. Mistificat, Pirgopolinices eliberează fata şi încasează o bătaie zdravănă, tocmai în vreme ce căuta noi aventuri erotice.*

Mercator (Negustorul). *Tînărul Charinus şi tatăl său, bătrînul Demipho îşi dispută o sclavă, adusă de peste mare. Ajutat de mama sa, tînărul îşi învinge părintele.*

Pseudolus. *Sclavul cu acelaşi nume păcăleşte atît pe stăpînul său cel bătrîn cît şi pe* leno *(negustorul de femei) Ballio, de la care sustrage pe frumoasa Phoenicium, iubita tînărului său stăpîn. Manevrele lui Pseudolus reuşesc din plin, deşi el prevenise că-l va înşela pe Ballio.*

Poenulus (Micul cartaginez). *Tînărul Agorastocles este ajutat de un sclav şi înşală pe un* leno, *care-i ţinea în sclavie iubita, de fapt fiica răpită cîndva a unui cartaginez.*

Persa (Persanul). *Sclavii Toxilus şi Sagaristio, asociaţi cu parazitul Saturio, păcălesc pe* leno *Dordalus şi îi storc mulţi bani, căci unul dintre ei se îmbracă în persan şi îi vinde o fată de fapt liberă.* Leno *trebuie să elibereze repede fata şi să suporte sarcasmele celor trei amăgitori pe care-i găseşte în toiul unui chef monstruos.*

Rudens (Odgonul). *Două tinere supravieţuiesc unui naufragiu şi fug de* leno *Labrax, stăpînul lor. Datorită unui cufăr al acestuia pierdut în naufragiu şi pescuit de sclavul Gripus, bătrînul Daemones, ajutat de sclavul Trachlaio, descoperă că Palaestra, una dintre fete, este fiica lui pierdută cu ani în urmă. Palaestra se căsătoreşte cu tînărul pe care-l iubea.*

Stichus. *Două surori rezistă presiunii tatălui lor, care vrea să le recăsătorească, deoarece soţii lor nu s-au întors dintr-o lungă călătorie. În cele din urmă cei doi bărbaţi revin îmbogăţiţi şi Stichus, sclavul unuia dintre ei, organizează o petrecere sardanapalică.*

Trinumus (Trei bănuţi). *Un tînăr risipeşte aparent averea tatălui, care de fapt este răscumpărată de tutorele său. În cele din urmă se căsătoreşte cu fiica acestuia şi îşi schimbă comportarea.*

Truculentus (Bădăranul). *O curtezană mistifică pe trei tineri (un citadin, un ţăran, un militar) care o iubeau şi îşi cheltuiau cu ea averile. Această cochetă întîmpină însă rezistenţa brutalului Stratylax, sclavul unuia dintre ei. În cele din urmă tînărul citadin se căsătoreşte cu o fată pe care o seduse, şi ceilalţi doi rămîn cu frumoasa curtezană.*

Vidularia (Săculeţul de călătorie). *E păstrată fragmentar; înfăţişa tribulaţiile unui tînăr sclav, care, datorită săculeţului său de călătorie, e recunoscut ca fiul stăpînului pe care-l slujea.*

Așa cum rezultă din succintele rezumate, mai sus schițate, comediile lui Plaut au subiecte în mare parte similare. Cercetătorii moderni au consemnat încă de multă vreme formalizarea intrigii plautine, desfășurarea ei în funcție de un anumit model, de un tipar, respectat cu unele varietăți în majoritatea piesclor: un tînăr se îndrăgostește de curtezana (uneori la origine fiică a unor oameni liberi) pe care o cîștigă după ce înlătură piedicile puse de tatăl său, de un leno *sau de un* miles, *numai cu ajutorul unui sclav sau al unui parazit, veritabilul învingător într-o amplă luptă burlescă. Această schemă lipsește în piese ca* Amphitruo, Aulularia, Menaechmi, *dar și acolo un sclav conduce intriga spre fericirea întregii familii — mai ales a tînărului stăpîn — și spre propriul său folos, îndeobște stăruitor urmărit. Dar, după părerea noastră, sursa victoriilor repurtate de sclavi — și de fapt a intrigii comice însăși — rezidă mai ales în contrastul dintre pretențiile anumitor personaje și realități, dintre năzuințe și disponibilitățile autentice ale caracterelor sau situațiilor, dintre imaginea pe care și-o făuresc oamenii despre realitate, viitor, semeni etc. și situația reală. Acest contrast care acționează ca o „invariantă" în toate piesele și în toate straturile structurii literare, oferă de fapt cheia înțelegerii universului comic plautin, sugerînd calea descifrării resorturilor intrigii și a organizării interioare a elementelor ce o alcătuiesc.*

Contextul de asemenea constant în care se desfășoară intriga se constituie din drama de familie, din viața membrilor unei singure familii, tată, mamă, fiu, sclavi, la care se adaugă participația prietenilor sau a vrăjmașilor acestora. Dar viața familiei plautine nu se zăvorăște în cercuri ermetice, ci, dimpotrivă, e permanent deschisă freamătului străzii, problemelor societății epocii, îndeosebi citadine. Lipsesc aluziile clare la conflictele politice, dar în schimb abundă cele la moravurile, la structura, menirea și căutările febrile ale unor categorii morale sau sociale din creația lui Plaut. Se poate lesne observa această constantă referință la problematica romană a epocii în

pofida faptului că, în structurarea intrigii, comediograful se inspiră din motivele comediei noi greceşti, că el prelucrează subiectele picselor lui Diphilus sau altor autori greci, că se desluşesc şi vestigii ale caracterelor create de aceşti comediografi. Totuşi Plaut însuşi mărturiseşte că a „tradus" în latineşte piese greceşti: Plautus uortit barbare. *Dar cercetătorii*[1] *au semnalat că aci, prin traducere, Plaut înţelege de fapt o adaptare a motivului grecesc, care comporta modificări esenţiale, inserări de personaje, idei, realităţi şi teme noi, schimbări ale unor scene etc. Dacă ar fi să-l credem pe Terenţiu, de fapt Plaut a recurs uneori la combinarea subiectelor a două comedii greceşti, adică la procedeul numit* contaminatio. *Rezultă astfel de fapt un peisaj ciudat, nici grecesc şi nici roman, ci mai degrabă hibrid, convenţional, care nu-şi află echivalenţe perfecte în lumea helenică sau latină a epocii. Numele de personaje, localizările geografice sînt îndeobşte greceşti: Pirgopolinices se referă în* Miles gloriosus *la un monarh helenistic, pe care-l numeşte Seleucus, iar anumite tipuri umane ca cel al militarului mercenar sînt specific greceşti. Totuşi, concomitent Plaut restituie într-o manieră semnificativă instituţii, realităţi, categorii sociale romane. Actorii sînt îmbrăcaţi în* pallium, *mantaua grecească, dar uneori se referă la* tunica *romană. Adesea ei vorbesc de for, uneori de senat, comiţii centuriate, de* bulla *purtată la gît de copiii romani ca mijloc de apărare împotriva vrăjilor şi duhurilor rele. Sclavii dobîndesc eliberarea în condiţiile stipulate de legislaţia romană, riturile religioase sînt îndeobşte cele romane. Personajele se referă cîteodată la magistraţi greci, dar altă dată la cei romani, cum erau edilii: în* Captiui, *Hegio amestecă agoranomii greci cu edilii romani. Se fac aluzii la relaţiile romane de clientelă, la basilică şi la prăvăliile romane, la arhitectura particulară casei romane, la modul caracteristic în care se desfăşura viaţa*

[1] Vezi de pildă N.I. Barbu şi colaboratorii, *Istoria literaturii latine*, vol. I, Bucureşti, 1964, p. 114 (capitol redactat de T. Vasilescu).

italicilor[1]. *Acest univers mixt pare astăzi straniu cititorului modern, dar el era perfect accesibil, chiar familiar contemporanilor romani ai lui Plaut, care se sprijineau tocmai pe realităţile romane în explorarea lui. De altminteri şi constituenţii helenici ai peisajului le deveniseră inteligibili; căci paraziţi şi negustori de curtezane apăruseră şi în societatea romană, iar profilul moral al mercenarilor, inexistenţi încă în Italia, specifici doar lumii greceşti, putea fi înţeles totuşi de spectatori pe care îi surprindeau neîncetat moravurile insolite şi fanfaronada oştenilor romani întorşi de pe meleaguri depărtate, inclusiv din Sicilia helenică, Africa, chiar Peninsula Balcanică etc. Talentul, suculenţa comică a lui Plaut au săvîrşit restul, conferind acestei lumi hibride autenticitate, veridicitate. De altfel, cum am arătat mai sus, în ultimă analiză se relevă în textul sau în subtextul replicilor prezenţa unor probleme majore pentru societatea romană de la sfîrşitul secolului III sau de la începutul veacului II î.e.n. Exegeza modernă a constatat în structurarea particular plautină a unor motive, cum erau pasiunea pentru curtezane sau conflictul dintre tinere şi bătrîni, reflexele penetraţiei accelerate a unor noi moravuri, ruinarea vechilor concepte etice şi a raporturilor consacrate între membrii aceleiaşi familii.*[2] *În acest sens pare ilustrativ modul de trai al lui Philolaches din* Mostellaria.

De altminteri, pe lîngă modelele greceşti, declarate, mărturisite de autor şi lesne relevabile, se desluşesc în compoziţia teatrului plautin şi vestigiile, destul de puternice, totdeauna semnificative, ale unor surse italice. Pe urmele lui Naevius, comediograful din Sarsina valorifică procedee, maniere consacrate în

---

[1] Dacă majoritatea personajelor poartă nume greceşti, unele au nume romane, precum parazitul Curculio. Plaut menţionează în treacăt şi războaiele punice, pedepsirea oraşului italic Capua care-l sprijinise pe Hannibal împotriva Romei etc. Ospeţele iniţiate de Philolaches în *Mostellaria* sînt considerate „trai grecesc", ceea ce de fapt presupune un alt context geografic decît cel helenic.

[2] Vezi N. I. Barbu şi colaboratorii, *op. cit.*, p. 111.

farsele populare italice, pe care le cunoștea temeinic. Astfel cercetătorii au relaționat pertinent belșugul de mimică, de dans și de muzică din spectacolul plautin de satura latină[1] *și chiar de teatrul popular comic-muzical etrusc*[2]. *Ritmul rapid, aproape totdeauna saturic, în care evolua intriga, era foarte familiar spectatorilor de condiție modestă ai piesclor lui Plaut, eroatori înveterați de saturc și de atellane, farse populare de curînd încetățenite la Roma, dar foarte gustate de toate categoriile sociale. Fixitatea, formalizarea destul de riguroasă a celor mai multe tipuri umane cristalizate de personajele plautine evocă, desigur, și tendințele comediei noi atice spre stereotipizarea situațiilor și a caracterelor, dar și modelarea relativ riguroasă a personajelor din farsele italice și mai ales din atellane, unde actorii purtau măști definitorii pentru o categorie tipologică definitiv caracterizată. Constantele caracterologice plautine corespund în parte celor din atellane: tatăl ușor de mistificat, decrepit, amintește de* pappus, *bătrînul vanitos, amăgit de toți, soldatul fanfaron constituie omologul lui* miaccus, *prostănacul desfrînat, sclavii abili prezintă congruențe cu* bucco *și uneori chiar cu* dossenus, *flecari, mîncăcioși și infatuați*[3]. *Conflictele interioare, analizele psihologice destul de complicate din comedia nouă sînt eliminate în chip deliberat.*

Raporturile strînse ale lui Plaut cu filoanele artei comice populare explică și frecvența analogiilor ce se pot stabili între teatrul lui Plaut și cel de marionete, din toate timpurile[4],

---

[1] P. Lejay, *Plaute*, Paris, 1925, p. 10.

[2] E. Paratore, *Storia della letteratura latina*, 8a ristampa, Firenze, 1967, p. 43. De altfel satira romană însăși avea origine etruscă.

[3] E. Paratore, *op. cit.*, pp. 46—47.

[4] N. Ș. Tanașoca, *Valoarea și funcțiile elementului narativ în comedia plautină*, *Studii clasice*, IV, 1962, p. 184: „*Personajele lui sînt marionete pe care un păpușar de geniu le mînuiește după bunul său plac, punîndu-le în situații comice, scoțîndu-le din ele, ca un adevărat Destin. Cu ajutorul lor, Plautus «spune» spectatorilor «o piesă de teatru»*".

alura mecanică a unor scene asupra cărora vom stărui mai jos.

În același mod se elucidează și frecvența dialogului actorilor plautini cu spectatorii. Comediile lui Plaut nu se desfășoară niciodată ca frumoase ficțiuni care să transporte pe spectatori într-o lume diferită de-a lor. Dimpotrivă, caracterul convențional al mijloacelor de expresie este adesea abandonat, spațiul și timpul acțiunii devin realități palpabile pentru spectatori; desigur, nu lumea spectatorilor pătrunde în cea a teatrului, ci lumea teatrului și-o anexează pe cea a spectatorilor, integrînd unei unități indestructibile spectatori, autor și actori, obligîndu-i pe cei dintîi să se amestece cu personajele piesei, să discute și să acționeze alături de ele nu convențional, ci în chip real, am spune antiartistic, antiteatral. Comunicarea cu spectatorii nu se reduce la prologul și la finalul comediei, ci punctează permanent articularea intrigii: Pseudolus și chiar Balliv, rivalul său, nu fac un pas fără a nu se adresa spectatorilor. Anumiți dramaturgi ai secolului nostru n-au descoperit în fond nimic absolut nou atunci cînd au recurs și ei la procedura dialogului cu publicul spectator. Dar, cel puțin în cazul lui Plaut, acest procedeu atestă raporturile cu literatura populară în general — diatriba, la origine conferință populară, comporta controversa vorbitorului cu ascultătorii săi — și cu teatrul popular italic în special. În toate speciile de farsă italică, după cum în orice teatru popular de altfel, un asemenea dialog cu publicul era aproape obligatoriu. Chiar dacă nu și-a expus nicăieri concepțiile estetice, Plaut n-avea aproape nimic comun cu clasicismul antic. Îi repugnau construcțiile rotunde, echilibrul, simetria, căci căuta efervescent structuri mobile, corelate tradițiilor populare neclasice, adecvate în fond atît gustului său cît și celui al spectatorilor.

*

Galeria personajelor plautine prezintă, de altfel, un interes deosebit. Imagini de mare vigoare, autenticitate, ale avariției

și avarului se reliefează în Aulularia *(Euclio), ale fanfaronadei și fanfaronului neghiob în* Miles gloriosus *(Pirgopolinices), ale cinismului și cinicului în* Pseudolus *(Ballio), ale șiretenie în aproape toate comediile (sclavii, mai cu seamă în* Pseudolus, Mostellaria, Miles gloriosus*).*

Formalizarea rigidă, cristalizarea caracterelor în funcție de masca comică reprezentată, nu împiedică totuși autenticitatea să pulseze în structura majorității personajelor plautine. Oricît ar părea de paradoxal, în cazul lui Plaut monocromia nu exclude pînă la capăt nuanțările. E vorba, desigur, de nuanțe ale aceleiași culori, de variații ale aceleiași trăsături de caracter, dar ele există, sînt chiar destul de numeroase, conferă farmec comediilor unde apar. De altfel, uneori — și cu succes — comediograful se simte abilitat să renunțe la uniformizare. Dacă absentează conflictele interioare, mutațiile de caracter în interiorul aceleiași piese, există mari diferențe între personajele ce realizează un anumit tip în piese diferite: sclavii, stăpînii tineri și bătrîni se deosebesc între ei destul de mult de la o piesă la alta. Simplitatea intențională a caracterelor plautine nu echivalează cu sursa ei, simplismul rudimentar al personajelor atellanelor sau saturelor. Plaut nu renunțase la unele rețete grecești adecvate construcției unui caracter, pentru a deveni servul altora. Forța caracterelor plautine se întemeiază pe adevărul fundamental al gesturilor celor mai importante pe care le schițează, al reacțiilor pe care le încearcă, al cuvintelor pe care le rostesc. Sursa acestei forțe rezidă în observația pătrunzătoare a umanității care guvernează structurarea caracterelor plautine și mai ales în dinamismul și verosimilitatea intrigii. Plaut este în primul rînd un maestru al invenției de situații, în pofida respectării unor tipare consacrate. Caracterele lui Plaut constituie ceea ce constituie nu atît pentru că autorul lor ar avea darul figurării unor personaje fascinant de adevărate, de realizate din punct de vedere artistic, cît deoarece el s-a priceput să structureze în așa fel intriga încît, deși fundamental monocolore, personajele plautine

să apară ca interesante, chiar nuanțate și totodată viguroase, suculent organizate.

Remarcabil de reușite sînt, incontestabil, cele ce descind din lumea celor modești. Din toate punctele de vedere, cele mai interesante personaje sînt sclavii, căci cum afirma René Pichon „sclavul este rege în teatrul lui Plaut".[1]

Veritabile arhetipuri ale valeților isteți din comediile unor secole mai apropiate de al nostru (inclusiv al lui Figaro), sclavii plautini dețin o pondere mai importantă în economia intrigii decît urmașii lor, conduc de fapt desfășurarea evenimentelor și de aceea sînt mai pregnanți, mai viguroși, chiar mai ingenioși și mai complex realizați. În galeria principalelor personaje-sclavi din teatrul sarsinatului, remarcăm pe: Pseudolus (din Pseudolus*), Chrysalus (din* Bacchides*), Epidicus (din* Epidicus*), Tranio (din* Mostellaria*) și Palaestrio (din* Miles gloriosus*).*

Unii dintre ei se comportă permanent cinic, nu se tem de nimic, mistifică pe toți cei din preajma lor, excogitează pe loc cele mai năstrușnice trucuri. În Rudens *cuviinciosul tînăr Pleusidippus demonstrează că sclavii trebuie să fie supuși, să nu vorbească înainte de stăpînul lor, să nu înfrunte nici măcar pe un necunoscut dacă acesta este om liber. Dar totuși Sceparnio, sclavul lui Daemones, nu-i dă ascultare și procedează tocmai pe dos, deși știe că puterea aparține celor liberi și avuți, căci exclamă* „așa e slova legii: ea-i cîntă cui a scris-o".[2] *Toți acești sclavi caută să depășească frustrațiile impuse de condiția lor dificilă și sînt animați de dorința de a-și dobîndi libertatea, încît acțiunile lor țintesc în primul rînd acest țel. Chiar blîndul Messenio din* Menaechmi, *atît de patern față de stăpînul său, nu dorea în ultimă analiză decît propria eliberare, întocmai ca și îndărătnicul Gripus*

---

[1] R. Pichon, *Histoire de la littérature latine*, ed. a IX-a, Paris, 1924, p. 61.

[2] Excelează în cinism și inventivitate Tranio, sclavul din *Mostellaria*. Ca să se salveze, el aglomerează fără scrupul și fără respect față de stăpîni o multitudine de minciuni.

din Rudens. *Cu excepția unui mărginit, ca Harpax (din* Pseudolus), *ei sînt mai inventivi și mai inteligenți decît stăpînii lor. Cei doi Menaechmi, deși sînt frați și se întîlnesc față în față, nu intuiesc pricinile asemănării lor: numai sclavul Messenio pricepe că de fapt ei sînt frați gemeni. Unii dintre sclavi își iubesc stăpînii cei tineri și chiar vicleanul Pseudolus se înduioșează de suferințele lui Calidorus, tînărul îndrăgostit pe care-l slujea. Dar de cele mai multe ori atașamentul le este de fapt interesat, dictat nu numai de năzuința eliberării, mai sus consemnată, ci și de teama pedepsei, care ar urma neascultării stăpînului. De aceea Messenio declară ritos:* „Să facă alții ce le place; eu — numai ce stăpînu-mi cere". *Îndeosebi îi înfricoșa — ca pe însuși inventivul Pseudolus — perspectiva de a fi trimiși la muncile agricole.*[1] *Mai pregnant realizate apar însă distincțiile caracterologice dintre anumiți sclavi în interiorul aceleiași piese. Astfel de pildă în* Rudens, *sclavii Trachalio și Gripus sînt amîndoi isteți, înzestrați cu un uimitor simț al umorului, dar primul este mai generos, celălalt preocupat exclusiv de propriul interes. Trachalio este onest; apără justiția cauzei celor două fete, înfruntă el, un simplu sclav, pe un* leno *bogat. Totuși, el însuși, deși urmărește cu prioritate eliberarea fetelor, dorește să obțină și jumătate din ceea ce se găsea în cufăr. Prin urmare, așa cum am semnalat mai sus, nuanțarea abilă a aceleiași tonalități fundamentale.*

Simpatia lui Plaut se îndreaptă evident spre năpăstuiții soartei, mai ales cînd ei sînt oameni liberi, dar și ei supuși frustrațiilor, de fapt cumplit de săraci, așa cum fusese odinioară el însuși. El le evidențiază onestitatea, integritatea. Relevante sînt cuvintele pe care le adresează în acest sens sclavul Gripus stăpînului său Daemones: „Ah, judeci ca săracii, ești prea cinstit, prea vrednic". *Corul pescarilor din* Rudens

---

[1] Bun cunoscător al vieții sclavilor, comediograful notează dificultățile profunde ale traiului sclavilor de la țară. Grumio, sclavul-țăran din *Mostellaria*, simbolizează puritatea etică particulară condiției patriarhale a plugarilor romani, manifest stimați de către Plaut.

figurează direct tribulațiile celor care-și caută hrana la pescuit, așternînd o pagină de profundă tristețe printre exploziile dezlănțuite ale vervei comice plautine.

În schimb parazitul plautin se înrudește tipologic cu sclavii de genul lui Pseudolus. Paraziții — Artotrogus (din Miles gloriosus*), Peniculus (din* Menaechmi*), Curculio etc. — sînt oameni liberi, de condiție modestă, dar deprinși să trăiască din generozitățile altora. Pentru o masă bogată sînt gata la orice, secondează pe tinerii îndrăgostiți, dar în alte piese își compromit chiar și fiicele, precum Saturio din* Persa*. Ei sînt spirituali, înveselesc mesenii, dar se amuză crunt în sinea lor pe seama celor pe care-i adulează, precum Artotrogus din* Miles gloriosus*, cu toate că uneori sînt dispuși să se autopersifleze. În fond sînt mîndri de „profesia" lor, în lumea elenistică ereditară în aceeași familie preț de cinci sau șase generații.*

Leno *și* miles*, negustorul de curtezane și oșteanul fanfaron, amuză și ei spectatorii, dar se diferențiază structural de sclav și de parazit, căci nu-l înveselesc pentru că ar fi spirituali, ci deoarece apar ridicoli*[1] *sau păcăliți de cei dintîi.*

Negustorii de curtezane sînt cele mai odioase personaje ale teatrului plautin, totdeauna avizi de bani, perfizi, nerușinați și lași. În această privință excelează Ballio din Pseudolus*, crud, fără scrupule, adevărat monstru de cinism. Relevante sînt comportarea lui Ballio față de sclavi și îndatoririle pe care le trasează fetelor aflate în proprietatea sa. Apar de asemenea laconi, meschini, egoiști ca Labrax,* leno *din* Rudens *și prietenul său, care după o sordidă asociere neizbutită nu ezită să se sfîșie între ei. Labrax se arată oricînd gata să-și încalce jurămîntul:* „Doar jurămintele-s făcute să scapi, iar nu să pierzi un lucru". *Totdeauna însă sclavii izbutesc să-i mistifice.*

Soldatul fanfaron nu este în general un personaj hidos, deși nici el nu șovăie în fața fărădelegii. Pe primul plan se

---

[1] R. Pichon, *op. cit.*, p. 62. Cămătarii aparțin aceleiași categorii.

află însă lăudăroşenia şi infatuarea sa anormale, aproape patologice.

În afara lui Pirgopolinices, unul din cele mai izbutite personaje de acest fel, prototipul căpitanilor groteşti din teatrul comic medieval şi chiar al lui Falstaff, Don Quijote şi Cyrano (din opera lui Rostand), apar asemenea militari vanitoşi în Bacchides, *în* Truculentus, *în* Pseudolus *etc.*

Se pot remarca filiaţii între negustori de curtezane şi unele dintre hetairele plautine, femei fără scrupule, dornice numai de înavuţire, cochete, perfide, aşa cum sînt Phronesium în Truculentus, *Bacchidele în comedia cu acelaşi nume, sau Erotium (în tălmăcirea din volumul de faţă numită Erotia) în* Menaechmi. *Altele însă, la origine fiice pierdute ale unui bătrîn onorabil, fie sărac, fie bogat, se manifestă ca modele de gingăşie şi de demnitate genuină, străbune ale Julietelor de pretutindeni. Din această categorie fac parte Selenium din* Cistellaria *sau Palaestra din* Rudens *etc., care formează împreună cu iubitul lor un cuplu aproape bucolic, precedent semnificativ al celui din romanele greceşti de mai tîrziu. Este de asemenea impresionantă, într-un anumit sens convingătoare, pudoarea nobilă a Alcmenei. Alte matroane sînt însă cicălitoare, intrigante, deşi fidele soţilor.*

Şi bătrînii capi de familie se structurează foarte diferenţiat în teatrul plautin. În general ei sînt înşelaţi de trucurile sclavilor şi cedează pasiunilor celor tineri, întocmai ca leno *sau* miles, *dar unii dintre ei se distrează alături de fiii lor, fascinaţi de puterea vinului şi a curtezanelor, precum bătrînii Philoxenus şi Nicobulus din* Bacchides, *iar alţii sînt severi, cumpătaţi. Ca un bătrîn cinstit, curajos, figurat într-o lumină favorabilă, se conturează Daemones, părintele tinerei Palaestra din* Rudens. *Dar asemenea personaje oneste par palide, aproape incolore, neinteresante, deşi Daemones de pildă încheie abil tîrgul său cu Gripus.*

Aceleaşi constatări se pot enunţa şi cu privire la tinerii stăpîni îndrăgostiţi, îndeobşte insipizi, precum nefericitul Calidorus din Pseudolus. *Ei nu se compară cu ingenioşii lor sclavi*

și capătă relief numai cînd își mistifică soțiile sau curtezanele, precum cei doi gemeni din Menaechmi, *în ciuda faptului că într-un anumit sens piesele sarsinatului ilustrează aprobativ tocmai itinerariul glorios al tinereții și al dragostei, finalmente biruitoare, așa cum am consemnat mai sus.*

Într-adevăr, comediile lui Plaut au totdeauna happy end *și acesta semnifică totdeauna triumful unei cauze bune, lăudabile din punct de vedere etic. În pofida pregnanței superioare a scenelor și personajelor puțin recomandabile, comediograful n-a urmărit în nici un caz corupția tineretului.*[1] *Mai mult decît atît, am constatat că el ilustrează unele dintre problemele majore suscitate de moravurile epocii. Raporturile dintre personaje și categorii sociale sînt adesea dure, căci în comediile plautine lipsesc reflexia și mansuetudinea filozofilor: omul este pentru om lup, nu om* — lupus est homo homini, non homo — *clamează un personaj din* Asinaria. *Nu lipsesc cu totul nici pasajele în care autorul intervine direct, moralizează precum în finalul comediilor* Bacchides *sau* Captiui, *unde reprobă destrăbălarea tinerilor ca și a bătrînilor.*[2] *Și totuși, pentru a ne exprima definitiv punctul de vedere în această problemă evocată pînă acum de noi în mai multe rînduri, Plaut n-a fost un moralist, sau, mai corect spus, el nu s-a manifestat în primul rînd ca un moralist. Recuzarea sistematică, prin rîs savuros, a unor vicii n-a semnificat pentru el, cel puțin în multe cazuri, și sugerarea unei conduite morale opuse și elogiabile. Mai mult decît atît, Plaut n-a fost nici măcar în primul rînd un satiric, precum s-a învederat ulterior Iuvenal, nu numai pentru că în unele pasaje s-ar amuza fără a condamna viciul, ci întrucît aproape permanent obiectivul său primordial a fost prilejuirea rîsului destins, orchestrarea intrigii spumoase, crearea vervei nestingherite.*

Ignorarea accentelor plautine satirice ar fi o gravă eroare, dar admiterea și analizarea lor nu ni se pare a conduce spre

---

[1] R. Pichon, *op. cit.*, p. 64.
[2] Vezi și N.I. Barbu și colaboratorii, *op. cit.*, p. 126.

aprecierea universului plautin ca esențialmente satiric, ci ca o lume în principal farsescă. Cum am văzut mai sus, caracterele se subordonează intrigii; de asemenea înfierarea satirică a unor defecte hidoase, revelarea condiției dificile a unor categorii sociale, chiar sugerarea ameliorării moravurilor nu dispar din viziunea artistică plautină și nu trebuie ignorate, eliminate din imaginea ce ne-o făurim despre comediograf. Dar, repetăm, ele par subordonate, subsumate declanșării rîsului consistent, intenționat simplu, integrat unei intrigi, unei fabule care se desfășoară nu în fața, ci printre spectatori, cum s-ar putea spune. Chiar dacă cum grano salis *ar fi omologabil cu Rabelais*[1], *Plaut nu poate fi considerat un* alter *Balzac și nici măcar un* alter *Petroniu, căci nu realizează prin excelență nici o analiză minuțioasă a societății și nici o amplă frescă a moravurilor, fie și îndeobște înregistrate ca un dat și nu ca un rezultat.*[2] *Plaut nu atestă pătrunderea unuia și nici rafinamentul celuilalt, dar de fapt nici nu urmărește să le dobîndească, figurarea și satirizarea moravurilor doar completînd fericit, obligatoriu într-un anumit sens, structurarea invenției domice suculente, viguros articulate.*

*

Așa cum am reliefat mai sus, comedia plautină nici nu constituie literatură dramatică obișnuită, ci un spectacol complet, multivalent. Diuerbia, *replicile rostite de personaje în senari iambici și neacompaniate muzical, omologabile dialogului modern, nu reprezintă majoritatea textului picselor, căci două treimi din cuprinsul comediilor îl constituie* cantica, *versuri lirice cîntate sau recitate cu acompaniament muzical. Mimica dansată era de asemenea utilizată de către sarsinat. Tranziția*

---

[1] E. Paratore, *op. cit.*, p. 47.

[2] Vezi prefața noastră la *Seneca—Petroniu*, „Biblioteca pentru toți", nr. 399, București, 1967, pp. XXII-XXX. Cît privește pe Plaut, absența unei anchete sistematice a condiției umane nu înseamnă, insistăm, și lipsa realităților sociale în corpul picselor și nici a accentelor protestatare.

de la părțile cîntate la cele recitate și invers se efectua rapid, adesea în cuprinsul aceleiași scene, contribuind într-un fel la acuzarea facturii muzicale a fabulației. Toate aceste elemente au conferit comediei plautine o structură particulară care o făcea să semene în mare măsură cu opera bufă italiană. De aci o arhitectonică compozițională adesea deficitară din punct de vedere pur literar, dar adecvată, funcțională pentru un spectacol burlesc, muzical-literar-coregrafic.

În acest sens, pe lîngă gesticulația de marionetă a unor personaje, a cărei origine a fost elucidată supra, constatăm și simplificarea excesivă a înlănțuirii unor evenimente, care se produc prea adecvat, prea congruent necesităților, fenomen supărător într-un teatru pur literar, dar mai puțin nefiresc în spectacole de operetă. Chiar anumite lungimi capătă un nou sens într-un asemenea context. În Miles gloriosus, tînăra Philocomasium și iubitul ei, după ce mistifică pe soldat, nu se grăbesc să fugă înainte ca Pirgopolinices să descopere înșelătoria, ci rămîn un timp pe scenă. Dar de fapt ei cîntă acum un duet meșteșugit alcătuit, care impresionează pe spectator și diminuează tensiunea acțiunii.

Totodată, comediograful uzitează, alături de elementele muzicale, coregrafice etc. și o componentă narativă, căci la Plaut se trece adesea de la epic la dramatic și invers. Tînărul cercetător român Șerban Tanașoca a elucidat cu sagacitate valențele, funcțiile elementului narativ la Plaut[1], subliniind că rostul lor era să explice acțiunea. Prologurile limpezeau premisele acțiunii și adesea o rezumau, dar erau completate pe parcursul comediei de monodii ce comportau narațiuni recapitulative sau anticipative ale evenimentelor, uneori pregătind deznodămîntul. În sfîrșit, unele narațiuni-divertisment punctează și ele desfășurarea acțiunii, prepară cititorul pentru noi și savuroase clipe de acțiune incandescent burlescă.

În fapt intriga plautină avansează totdeauna dinamic, accelerat, căci toate comediile lui Plaut sînt motoriae, implică

[1] N. Ș. Tanașoca, *op. cit.*, pp. 179—186.

un ritm alegru, efectiv saturic. Plaut instalează în comediile sale o viziune aproape barocă, preferă structurile asimetrice, tensionate. Acțiunea comportă de regulă un mare număr de peripeții care se precipită într-un ritm agitat, pirotehnic, cum s-a spus, spre deznodămînt. Excelează în aceste privințe comedii ca Menaechmi, Mostellaria, Rudens, Amphitruo *și mai ales* Pseudolus, *considerată de unii cercetători drept capodopera lui Plaut. Finalul abilitează aproape totdeauna surprize mirobolante și uneori, ca în ultima comedie citată, lasă să cadă cortina peste o petrecere pantagruelică. Plaut este un maestru desăvîrșit, pasionat și competent al invenției situațiilor. Chiar dacă Plaut a avut la dispoziție tipare tradiționale, modele de subiect, cum am relevat și mai sus, el a structurat fabulația tocmai pentru a pune în evidență o intrigă sclipitoare în substanță anecdotică, în varietate, în fantezie spumoasă, dinamică. Apare ilustrativ în acest sens duelul dintre ingeniozitatea lui Tranio și dificultățile pe care le suscită mereu naivul Theopropides, veșnic de bună-credință (în prima parte a* Casei cu stafii).

Elementele narative, analizate de noi supra, *sînt judicios amalgamate cu pasaje de dialog care descriu nemijlocit gesturile, agitația saturică a personajelor (excelează în această privință* Miles gloriosus *și* Menaechmi*). Adesea Plaut utilizează fertil diverse paralelisme antitetice, punînd în contrast revelator personaje — Labrax și Palaestra în* Rudens, *Saturio și fiica sa în* Persa — *sau scene, sentimente: ironiile sclavilor se întețesc atunci cînd dragostea și suferințele tinerilor stăpîni se exacerbează, precum în* Pseudolus *și în alte piese.*

Vivacitatea extraordinară a confruntării personajelor menține dinamismul intrigii în toate comediile, chiar și în Trinumus, *unde descrierea îndelungată a moravurilor diluează mult elanul acțiunii. Replicile simple, dar inteligente, petilante, adesea malițioase, jocul abil al ritmurilor, conferă farmec insolit multor pasaje din comediile plautine și împiedică acumularea tensiunii sugerate de precipitarea vicisitudinilor. În momentele de intensă încordare prilejuite în* Rudens

de către deschiderea cufărului, comentariile sarcastice ale lui Gripus dizolvă presiunea psihică, imprimă circumstanțelor o alură acuzat burlescă, iar ciocnirea aproape trivială dintre Gripus și Trachalio converteşte într-o secvență îmbibată de farsă, de umor gras, chiar şi scena în care Daemones începe să-și recunoască fiica în sclava Palaestra.

❦

Într-adevăr, comicul prevalează cu autoritate în angrenajul mijloacelor de expresie plautine, guvernează incontestat viziunea, compoziția, stilul, limba poetului din Sarsina (comicul efervescent, debordant, plin de promptitudine şi de adresă, rîsul captivant, accentuat sardonic, totdeauna extins pe registre lungi, care purced de la umorul amar, aproape cerebral, pînă la amuzamentul truculent, obscen sau scatologie). Încă anticii au pus în relief opulența extraordinară de umor, de burlesc, de caricatură, de ironie și de vervă exuberantă ca și de grotesc din teatrul plautin, încercînd să-l evalueze după copia iocorum *„belșugul glumelor"*[1]. *Persiflarea amară din* Amphitruo *se intersectează cu bufoneria travestirii unui bărbat în mireasă, precum cea a lui Olimpio din* Casina, *cu o confuzie a persoanelor, precum în* Menaechmi, *cu dialogul cînd spiritual, cînd trivial, în care abundă jocurile de cuvinte şi parodiile etc., cu gesturi și situații violente, dar comice, în fond grotești, cu scene burlești de ebrietate. Desigur această profuziune de comic nu se distribuie egal în toate comediile plautine, mai exploziv în* Pseudolus, Mostellaria *etc., mai diluat în* Captiui *sau în* Cistellaria, *unde precumpănesc dramele familiare.*[2]

---

[1] Macrobiu, 2, 1, 10; vezi şi N.I.Barbu şi colaboratorii, *op. cit.*, p.121.

[2] E. Paratore, *op. cit.*, pp. 47—48, observă că aşa cum Terențiu a creat în *Phormio* o proiecție plautină în propriul său teatru, la rîndul său Plaut a compus în *Captiui* o comedie înduioşătoare, aproape terențiană.

În general comicul plautin vehiculează valenţe realiste, chiar cînd nu implică observaţie satirică, dar uneori el pătrunde în zonele absurdului: replici, gesturi, situaţii, vocabule descind parcă din paginile comediei foarte moderne. Ilustrative sînt în acest sens discuţiile dintre Pirgopolinices şi Artotrogus din Miles gloriosus *— căci s-a semnalat deja absurditatea pretenţiei soldatului de a fi ucis realmente şapte mii de oameni într-o singură zi sau de a se înrudi cu zeul Marte — ca şi funambulescile declaraţii de avariţie ale lui Euclio din* Aulularia[1].

Plaut a creat mostre strălucite de caricaturizare care au slujit ca exemplu şi model multor comediografi posteriori. Aşa cum am arătat mai sus, caracterele unui Euclio sau Pirgopolinices sînt celebre; spirituale, veşnic scînteietoare ca Pseudolus, sau groteşti ca Ballio, soldaţii fanfaroni sau părinţi decrepiţi, caracterele plautine comportă comic suculent. Dar aceste caractere, care invită la rîs, se dezvăluie nu numai şi nu mai ales în monologuri în care ele se confesează publicului sau în descripţii, naraţii etc., efectuate de alte personaje, ci în situaţii relevante. Aşa cum de asemenea am şi sugerat în paginile anterioare, întrucît caracterele se subordonează intrigii, tot astfel şi comicul de caracter se subordonează în ultimă analiză comicului de situaţie.

Piesele lui Plaut sînt pline de intervertiri, de răsturnări, quiproquouri, substituţii de persoane, coincidenţe pline de haz. Un întreg conflict comic este declanşat de reîntoarcerea tatălui — tocmai în momentul cînd fiul petrece sardanapalic — sau de eşecul manevrelor sordide ale negustorului de curtezane, calculele insidioase ale acestuia trădîndu-l şi întorcîndu-se împotriva-i, în ultimă analiză. Unele dintre quiproquourile plautine, care deţin funcţii de primă importanţă în anumite comedii — şi nu lipsesc aproape în nici una de fapt — sînt aranjate de personaje, precum confuzia între omul lui Pseudolus şi sclavul trimis de militar la Ballio sau falsa confuzie

[1] R. Pichon, *op. cit.*, p. 64.

produsă în mintea lui Scledrus de asemănarea dintre Philocomasium şi o presupusă soră geamănă a ei, în spatele căreia se află urzeala dibace a lui Palaestrio (în Miles gloriosus); *se pot adăuga multe alte exemple, ca de pildă încurcăturile generate de similitudinea perfectă dintre Iupiter şi Amphitruo, sursa unei cascade de vicisitudini burleşti. Alte asemenea confuzii rezultă din însăşi desfăşurarea evenimentelor ca în* Menaechmi, *unde quiproquoul prezidează întreaga intrigă de la început pînă la sfîrşit, resursele comice ale motivului asemănării gemenilor fiind de data aceasta exploatate exhaustiv de Plaut. Discuţiile dintre Menaechmus II şi soţia fratelui său, care-l ia drept bărbatul ei, sînt de un comic irezistibil. Menaechmus II se vede în cele din urmă transformat într-o fiinţă demenţială şi ajunge el însuşi să accepte această postură, schiţînd chiar gesticulaţia considerată îndeobşte ca proprie delirului. Fratele său care preia automat, inconştient situaţiile sale domestice, tulburate din bun început de către el însuşi, dar definitiv încurcate, dezarticulate de geamănul său venit de pe mare, se simte şi el obligat să intre în postura de alienat. Quiproquouri de asemenea savuroase se produc în* Mercator *datorită întorsăturilor incidentale şi mereu exagerate în care sînt implicate soţia lui Lysimachus şi fata, iubită de un prieten al acestuia şi de fiul lui. De altfel în această piesă apar şi alte inversiuni, mistificări etc. Totdeauna la Plaut intriga comică purcede de la asemenea confuzii, de toate tipurile. Cum am mai spus, scenele se relaţionează între ele destul de riguros, anumite elemente intervenind chiar artificial de adecvat spre a declanşa sau lichida conflictul. Dar totuşi apar uneori şi scene secundare, nereclamate de sistemul intern al conflictului comic, dar amuzante* per se *şi de aceea binevenite, dacă nu omitem caracterul de spectacol multivalent al teatrului plautin. Se pot cita în acest sens scene ca cea a întîlnirii dintre Sceparnio şi Ampelisca, venită să ceară apă (din* Rudens*) sau dintre Ballio şi bucătarul său (din* Pseudolus*). Astfel de scene amuzau însă copios pe spectatori şi contribuiau la extrapolarea, la prelungirea umorului plautin pe toate coordonatele.*

Prin urmare, verva umoristică plautină se reliefează prin excelență în dialoguri strălucite. Puțini autori de comedie au știut vreodată să mînuiască cu atîta sagacitate arta dialogului, să impregneze conversațiile personajului cu atîta naturalețe, spontaneitate și vigoare, umor spumos și ironie strălucitoare. Procedeelor scenice, comicului de situație, Plaut le-a adăugat un extraordinar comic de limbaj. Au rămas definitiv consacrate dialoguri ca cele dintre Pirgopolinices și Artotrogus din Miles gloriosus *sau dintre Palaestrio și Sceledrus din aceeași comedie, sau dintre Pseudolus și Ballio din* Pseudolus, *sau dintre Pseudolus și cei doi stăpîni ai săi etc. Se pot cita pentru vivacitatea lor și schimburile de replici din* Rudens *între Grîpus și Labrax (pentru cufăr), între Peniculus și cei doi Menaechmi, sau între Menaechmus II și soția celui dintîi dintre Menaechmi. Dialogurile dintre sclavii șireți de tip Pseudolus sau dintre aceștia și stăpînii lor excelează totdeauna, în toate comediile, prin exuberanță savuroasă. Chiar și acei cercetători moderni care îl contestă pe Plaut din multe puncte de vedere îi recunosc un meșteșug remarcabil în structurarea comicului verbal, în bombardarea vocabulelor cu imagini de notabilă comicitate.*

Un întreg arsenal de mijloace stilistice abilitează efectul comic al limbajului plautin. În mod deosebit Plaut utilizează jocul de cuvinte, evidențiindu-se ca un maestru al calamburului burlesc, uneori cam mecanic, dar de multe ori plin de haz autentic. Echivocul comic rezultă uneori din confuziile de sens între un cuvînt și altul, sau din extrapolarea abilă a înțelesului vocabulelor. În Rudens, *lui Gripus care-și apără cufărul găsit, argumentînd că marea e un bun comun, Trachalio îi ripostează:*

„De ce, dar, cufărul nu poate să fie bun comun cu mine?
Doar e găsit în mare: bunul comun".

Altădată Plaut mizează numai pe coincidențe sonore, pe diverse forme de omonimie. Censeo, *repetat insistent tot în* Rudens *cu înțelesul de* „sînt de părere" *capătă la un moment*

dat accepțiunea de „exercit funcția de cenzor". *Sarsinatul utilizează în acest scop atît cuvinte grecești, cît și termeni latini. În* Persa, *personajul Toxilus glumește savuros pe seama raportului de sens între numele parazitului* Saturio *și verbul* saturare „a fi sătul"[1]. *Unele din aceste jocuri de cuvinte efervescente sînt dificil de tălmăcit sau pur și simplu intraductibile. Adesea însă Plaut se mulțumește cu efectul mai simplu bazat pe automatisme, pe comic mai gros, recurgînd la repetarea unui anumit cuvînt, ca de pildă în* Rudens *verbul* licet *cu sensul de* „e permis", *la ticuri verbale etc.*

Plaut uzitează, de asemenea, parodia. Se sugerează omologarea luptelor sordide purtate de sclavi pentru a înșela pe cineva cu războiul troian, se parodiază căsătoria sacră etc. Pornind bătălia pentru mistificarea lui Ballio și a lui Simo, istețul Pseudolus parodiază atacul dat de legiunile romane. În asemenea pasaje parodice, Plaut instaurează ironic lexicul poeziei înalte, solemne, a eposului și a tragediei[2], *iar în* Amphitruo, *așa cum s-a subliniat, parodia mitologică este convertită în suculentă farsă populară*[3].

Se reliefează și folosirea unui mare număr de proverbe și sentențe populare, caracteristice exprimării familiare. Se pot întîlni uneori și reflecții ilustrative pentru o etică practică populară[4].

---

[1] Adesea fraza apare spiritual construită, în funcție de tot felul de ambiguități de sens. În *Epidicus* Thespio clamează *di te perdant — să te piardă zeii,* iar Epidicus ripostează *„te uolo" — pe tine vreau,* continuînd însă, după o scurtă pauză, nu cu *perdant* ci cu *percontari ... să te întreb;* vezi N.I. Barbu și colaboratorii, *op. cit.*, p. 133 (capitol redactat de Angela Vasiliu).

[2] Vezi M.F. Bălțăceanu, *Vocabularul parodiilor plautine ca document al stilurilor parodiate, Studii clasice,* VIII, 1966, pp. 97—119.

[3] E. Paratore, *op. cit.*, p. 52.

[4] Daemones meditează în *Rudens*: *„Un înțelept se cade mereu să se ferească/ Poveri de fapte rele pe cuget să-i apese / Cînd jocul mă încîntă, nu urmăresc cîștigul".*

Textul plautin abundă în comparații sugestive care-i conferă variație în culoare, relief deosebit de pregnant. Astfel bucătarul din Aulularia *asemuiește pe bătrînul avar cu o bucată de gresie. În toate comediile strălucesc de asemenea epitetele pregnante acordate sclavilor, negustorilor de curtezane etc. Relevante sînt epitetele pe care le aruncă în față lui Ballio sclavul Pseudolus și stăpînul său Calidorus, primite de* leno *cu un calm desăvîrșit, cu satisfacție cinică de altfel. Paleta caldă a lui Plaut este considerabil îmbogățită de numeroase metafore și hiperbole comice investite cu o edificatoare plasticitate, de fapt împrumutate tuturor stilurilor limbii. Abundă de asemenea gradațiile, antitezele, aliterațiile, metonimiile.*

Toate aceste procedee sînt utilizate diferențiat, în funcție de context, caracterizînd pregnant o situație sau un personaj anumit[1]*. Se pot consemna mari diferențe între exprimarea unui bătrîn ponderat — cum sînt Daemones din* Rudens *sau Hegio din* Captivi *— sau cea a unui tînăr îndrăgostit — precum Calidorus din* Pseudolus *— și cea mult mai expresivă, mai pestriță a unor sclavi ingenioși — ca Sceparnio din* Rudens, *Pseudolus, Tranio etc.*

Plaut oferă un testimoniu prețios al exprimării familiare din secolele III—II î.e.n. deși, probabil, uneori el doar mimează limbajul popular. Este notabilă întrebuințarea măiestrită a unor cuvinte grecești, alături de cea a vocabulelor și construcțiilor preclasice, cîteodată dialectale, devenite ulterior arhaizante, a unor termeni savuroși, chiar triviali. Limba sa cromatică, viguroasă i-o atras admirația multora, încît ulterior filologul roman Aelius Stilo, profesorul lui Cicero, va declara că muzele, dacă ar vorbi latinește, s-ar exprima în graiul lui Plaut.

Comediograful din Sarsina a uzitat o metrică variată, am spune barocă, adaptată mobilității aproape extravagante a situațiilor. Polimetria textului poetic plautin constituie una dintre

[1] N.I. Barbu și colaboratorii, *op. cit.*, p. 135.

cele mai fascinante dimensiuni ale creației sarsinatului și contrastează semnificativ cu sărăcia relativă a versificației practicate de corifeii comedici atice noi.

*

Antichitatea l-a îndrăgit îndeobște pasionat pe Plaut. Concludentă este și tendința de a-i atribui numeroase piese pe care nu le scrisese: toată lumea recunoștea în el pe principele comediei latine. Gramaticii îl studiau și lăudau, îi divizau textul în acte și-l restabileau cu acribie, în timp ce prozatori ca Cicero ori Pliniu cel Tînăr îl elogiau. Vestigiile arheologice (picturi pe vase, tessere) atestă că piesele plautine se jucau cu succes la multe secole după moartea autorului lor. Numai Horațiu, corifeul clasicismului latin, se înfățișa reticent față de arta plautină, a cărui structură nu putea decît să-l contrarieze.

După o anumită eclipsă medievală a faimei sarsinatului, Renașterea exuberantă, viguroasă, anticonformistă a descoperit în Plaut arhetipuri remarcabile de comic valoros. Caută modelul plautin autori ca Ariosto, Cecchi, Larrivey, Machiavelli și Shakespeare însuși. Resuscitarea clasicismului a dăunat din nou faimei lui Plaut, căci comediografii neoclașici preferau modelul terențian, mai echilibrat, mai clasic într-un anumit sens. Totuși Molière a utilizat Aulularia *și* Amphitruo *pentru* l'Avare *și* l'Amphytrion. *Ulterior Kleist și alți autori dramatici (pînă la Giraudoux) au reluat motivele din* Amphitruo. *P. Cossa a scris o dramă consacrată figurării tribulațiilor tinereții lui Plaut, din care s-a inspirat și pictorul napolitan Camillo Miola. Teatrul romantic și cel modern și-au desoperit, firește, filiații în cel plautin și filologii au început să-l studieze și să-l editeze atent.*

Anumiți cititori moderni — și autorul acestor rînduri se numără printre ei — pot fi stingheriți de unele momente de

comic prea mecanic sau de simplicitate excesivă a unor segmente de intrigă plautină, dar vor fi totdeauna cuceriți de rîsul exuberant, suculent al sarsinatului. Umorul plautin sfîrșește prin a elucida toate reticențele, prin a elimina toate nedumeririle. Chiar cei ce nu se mai amuză privindu-l sau citindu-l pe Molière se vor distra copios în universul farsesc al lui Plaut. Căci în fond străvechiul, preclasicul Plaut este și un autentic modern.

EUGEN CIZEK

TABEL CRONOLOGIC

264 î.e.n. Roma, în plină expansiune, începe războiul împotriva Cartaginei, cunoscut sub numele de primul război punic. Miza conflictului era dominația absolută a jumătății vestice a bazinului mediteranean.

254 sau 251 î.e.n. S-a născut comediograful *Titus Maccius Plautus* în localitatea Sarsina din regiunea Umbria, în centrul Italiei, la nord-est de Roma. Sarsina se află într-un ținut recent supus de romani. De altfel nici numele poetului nu a fost stabilit cu certitudine. Pînă în secolul XIX i se atribuia numele de M. Accius Plautus; apoi în manuscrise mai recente s-au identificat elemente (în piesele *Casina* și *Mercator)*, care permit reconstituirea numelui poetului în forma de mai sus. Incontestabil pare doar cel de-al treilea component al numelui și anume supranumele — *cognomen* — de *Plautus*, evident o formă mai literară, urbanizată pentru *Plotus*, poreclă populară care însemna „*talpă lată*". Unii cercetători pun la îndoială mai ales numele gentilic — *nomen* — de *Maccius*, pe care-l

consideră derivat de la *Maccus*, personaj-mască din atellane. Derivaţia ar face aluzie la exuberanţa bufă a comediografului şi ar fi fost realizată de autor însuşi sau ulterior de altcineva. Astfel, n-ar fi imposibil ca poetul să se fi numit de fapt *Titus Plotus*. Legendele spun că părinţii viitorului comediograf erau săraci.

241 *î.e.n.* Primul război punic se încheie cu victoria zdrobitoare a armatelor romane. Nu mult după această dată, trebuie să fi venit la Roma şi tînărul Titus Plotus. Pe urmele lui Varro, filologul roman Aulus Gellius ne-a transmis o biografie romanţată a lui Plaut, care conţine însă probabil şi detalii autentice. Astfel s-ar părea că Plaut a început a lucra pentru trupe de actori, eventual la construcţii teatrale. În acest fel însă, Plaut, întocmai ca mai tîrziu Shakespeare, Molière sau Goldoni, a cunoscut din prima tinereţe viaţa teatrului. Dar cum şi-a risipit în afaceri comerciale nereuşite tot ce agonisise, Plaut a fost nevoit să se angajeze la un brutar, ca să învîrtească la moara de măcinat, muncă efectuată îndeobşte de sclavi şi care avea să marcheze în adîncime experienţa comediografului. De altfel tradiţia conservată de Gellius afirma că din această vreme ar fi datat primele încercări comediografice ale lui Plaut.

218 *î.e.n.* Izbucneşte cel de-al doilea război punic. Din epoca acestui război datează faima lui Plaut. Gellius afirma că, la 15 ani după declanşarea conflictului cartaginez, Plaut ajunsese un autor comic foarte gustat de publicul spectator.

217 *î.e.n.* Pătruns în Italia, generalul cartaginez Hannibal repurtează asupra romanilor marea victorie de la Trasimen.

216 *î.e.n.* Hannibal câştigă zdrobitoarea victorie de la Cannae, care semnifică pentru romani unul din cele mai mari dezastre din istoria lor.

215 *î.e.n.* Unii filologi consideră că în acest an Plaut şi-ar fi reprezentat pentru prima oară comedia *Menaechmi*, întrucît s-ar identifica o aluzie la Hieron II al Siracuzei, mort în acest an şi menţionat în piesă ca încă în viaţă. Alţi cercetători plasează însă comedia în anul 194 î.e.n. Din această comedie s-a inspirat Shakespeare în a sa *Comedie a erorilor*.

212 *î.e.n.* Plaut reprezintă, probabil, pentru întîia oară comedia *Asinaria*. Această piesă va influenţa ulterior pe Molière în mai multe comedii ca *Les femmes savantes*, *Tartuffe*, *Les fourberies de Scapin* etc.

206 *î.e.n.* Plaut reprezintă, probabil, comedia *Mercator*. Unii filologi consideră, totuşi, că această piesă a fost reprezentată pentru prima oară după anul 196 î.e.n.

205 *î.e.n.* Se reprezintă, probabil, piesa *Miles gloriosus* (*Militarul fanfaron*).

203 *î.e.n.* Se reprezintă, probabil, *Cistellaria*. Ariosto s-a inspirat din această comedie pentru alcătuirea piesei sale *Cassaria*.

202 *î.e.n.* Armata romană debarcă în Africa şi repurtează o victorie decisivă asupra lui Hannibal.

201 *î.e.n.* Cartagina este obligată să accepte o pace umilitoare.

200 *î.e.n.* Plaut reprezintă în mod cert pentru prima oară comedia *Stichus*. Dovezi în acest sens aduce cel mai bun manuscris care conține comediile plautine, palimpsestul ambrosian. Aci s-au conservat didascalii (informații privitoare la prima reprezentare, condițiile în care s-a desfășurat aceasta etc.) pentru două piese, *Stichus* și *Pseudolus*, singurele databile cu certitudine.

196 *î.e.n.* După ce învinsese pe macedoneni, generalul roman Flamininus proclamă la Corint libertatea grecilor. De fapt se inaugura astfel expansiunea romană în Orient.

195 *î.e.n.* E reprezentată, probabil, comedia *Epidicus*. Molière s-a inspirat pare-se din această piesă în *Les fourberies de Scapin*.

194 *î.e.n.* Plaut reprezintă comedia *Trinumus*.

193 *î.e.n.* E reprezentată, probabil, piesa *Curculio*.

191 *î.e.n.* Plaut reprezintă cu certitudine pentru prima dată comedia *Pseudolus*. În același an consideră unii filologi că s-au jucat pentru întîia oară și comediile *Poenulus* și *Aulularia*. După ultima piesă a fost în mare măsură modelată și comedia lui Molière, *L'Avare*.

190 *î.e.n.* Romanii înfrîng pe sirieni, amplificînd astfel expansiunea lor în estul bazinului Mării Mediterane.

În același an Plaut reprezintă, probabil, piesa *Truculentus*.

189 *î.e.n.* Sînt probabil jucate pentru prima dată comediile *Bacchides*, *Rudens* şi *Captiui*. Unii filologi opinează însă că piesa *Rudens* a fost reprezentată între 200 şi 192 î.e.n. iar *Captiui* în 193 î.e.n. Ultima piesă a fost imitată de Ariosto şi de Calderon de la Barca.

188 *î.e.n.* Se presupune că a fost reprezentată *Mostellaria*. Regnard în *Retour imprévu* a utilizat ulterior această piesă. În acelaşi an a fost, poate, dată pe scenă şi comedia *Amphitruo*, imitată după multe secole de către Molière, Rotrou şi Heinrich von Kleist.

186 *î.e.n.* Plaut a prezentat, se afirmă, comedia *Persa*.

184 *î.e.n.* S-a jucat comedia *Casina*, imitată ulterior de Machiavelli (în *Clizia*), Regnard etc. Cicero în *Brutus* afirmă că Plaut a murit în acelaşi an.

E.C.

CASA CU STAFII

Titlul latin:

MOSTELLARIA

PERSONAJELE

TRANIO, sclav al lui Theopropides
GRUMIO, sclav al lui Theopropides
PHILOLACHES, fiul lui Theopropides, iubitul Philematiei
PHILEMATIA, curtezană, iubita lui Philolaches
SCAPHA, slujitoarea Philematiei
CALLIDAMATES, un tînăr, prietenul lui Philolaches
DELPHIA, curtezană, iubita lui Callidamates
THEOPROPIDES, un bătrîn, tatăl lui Philolaches
MISARGYRIDES, un cămătar
SIMO, un bătrîn, vecinul lui Philolaches
PHANISCUS, sclavul lui Callidamates
PINACIUM, sclavul lui Callidamates
SPHAERIO, un tînăr sclav al lui Theopropides
ALȚI SCLAVI

Acțiunea se petrece în Atena.

SUBIECTUL COMEDIEI

Ca să-şi elibereze iubita, Philoaches
A dat bănet pe dînsa şi, tatăl lui plecînd,
S-a apucat să toace, în lipsa-i, tot avutul...
Acasă-ntors, bătrînul e luat în rîs de Tranio;
Cuprins-au, casa,-i zice, stafiile şi, drept
Urmare,-au părăsit-o. Un lacom cămătar
S-arată ca să-şi ceară dobînda; şi bătrînul
Ticăloşit e încă odată: banii daţi
Au fost, îi zice sclavul, pe o casă cumpărată.
Fireşte, vrea s-o vadă; şi dus e la vecin.
I-i ciudă cînd pricepe grozava păcăleală.
Iertat e totuşi fiul la ruga unui prieten.

ACTUL ÎNTÎI

SCENA I

GRUMIO, TRANIO

GRUMIO

Ieşi, trîntore, afară din cuhnie,-ndrăzneşte,
În loc să-mi torni de-acolo, dintre tigăi, palavre!
Afară ieşi, prăpădul stăpînilor, din casă!
De-o să trăiesc, pe Pollux! te-oi pedepsi la ţară!
Îţi spun să ieşi... ...[1] ... De ce te-ascunzi?

TRANIO

Ce năbădăi te-ncoarcă de zbieri aşa la uşă?
Te crezi pe cîmp, la tine? Să pleci din faţa casei!
De cîmp te cară, şterge-o! Hai, pleacă de la uşă!
Na!

(îl loveşte.)

Asta o tot cauţi?

GRUMIO

Văleu! De ce mă baţi?

TRANIO

Că mai trăieşti.

---

[1] Partea din mijloc a versului este indescifrabilă.

GRUMIO

Răbdare: bătrînul să se-ntoarcă.
Să vină teafăr omul tocat de tine-n lipsă.

TRANIO

Nici nu e, nici nu poate să fie-aşa, buştene:
Cum ar fi chip, răspunde, să toc ceea ce nu e?

GRUMIO

Mă rîzi că samăn cîmpul, tu, panglicar subţire,
Şi răsfăţat al lumii! Ah, Tranio, te ghicesc:
Tu simţi că, astăzi-mîine, ai să te-ntorci la moară.
Pe Hercle!-n scurtă vreme, pe cîmp, al nostru număr
Ai să-l îngroşi, o, Tranio, sclav bun de pus în lanţuri!
Cît ai răgaz şi poftă, fă chefuri, păgubeşte-ţi
Stăpînul, strică-i fiul, minunea de flăcău;
Bea, ziua ca şi noaptea, trăieşte precum grecii;
Eliberează sclave, îngraşă paraziţii,
Iar cînd de cină cumperi, goleşte piaţa-ntreagă.
Aşa ţi-a dat poruncă bătrînul, la plecare?
Aşa-ngrijit avutul s-aşteaptă să-l găsească?
Aşa e datoria oricărui sclav cinstit:
Stăpînului să-i piardă şi fiul, şi avutul?
Căci dacă viaţa asta îi place, e pierdut;
Şi n-avea, printre tineri, pereche în Atena,
Aşa păstra măsura la bani şi la purtări.
Acum în alte chipuri cunună dobîndeşte:
Urmarea vredniciei şi îndrumării tale.

TRANIO

Ce tot îmi porţi de grijă şi iscodeşti ce fac?
N-ai, rogu-te, la ţară şi boi în grija ta?
Îmi place băutura, şi dragostea, femeia:
Spinarea mea plăti-va, fii sigur, nu a ta.

GRUMIO

(apropiindu-se de Tranio şi vorbindu-i în nas)

Nerușinate vorbe!

TRANIO

(dîndu-se îndărăt)

Pfui! Iupiter și zeii,
Cu toții, să te bată! Duhnești a usturoi,
Jegosule, țărane, țap, cocină ce ești,
Amestec de gunoaie cu balegă!

GRUMIO

Ce vrei?
Nu au chiar toți parfumuri exotice, ca tine,
Nici nu se-ntind la masă mai sus decît stăpînul
Și nici din vase scumpe, ca tine, nu mănîncă.
Înfuleci turturele, și pești, și orătănii;
Înfulec usturoaie și mă supun ursitei.
Ești fericit, nemernic sînt eu; dar nu cîrtesc.
Eu îmi aștept răsplata; pedcapsa te așteaptă.

TRANIO

Din cîte văd, ești, Grumio, invidios pe mine,
Că bine-o duc, iar ție îți merge rău. Și drept e
Să gust mereu iubirea, tu boii să-i tot mîi;
Eu să trăiesc pe cinste, iar tu să tragi din greu.

GRUMIO

Sclav ciuruit de gîde — cum cred că ai s-ajungi!
C-așa or să te plimbe, săltat în furci, pe stradă,
Și-mpuns mereu cu țeapa, cînd o veni bătrînul!

TRANIO

De unde știi că asta n-ai s-o pățești chiar tu?

GRUMIO

N-am meritat; tu singur ai meritat şi meriţi.

TRANIO

Destulă vorbărie; fă bine şi scurteaz-o,
De nu vrei să te bucuri de-o burduşeală bună.

GRUMIO

Nu mergi să-mi dai mîncare să duc la boii mei?
Dă-mi, dacă n-ai mîncat-o. Şi dă-i nainte-aşa,
Cum bine-ai început-o; du trai grecesc, boa zdravăn,
Mănîncă şi te-ndoapă şi taie ce-i mai gras.

TRANIO

Mai taci şi pleacă-odată la cîmp! Acum mă duc
Pînă-n Pireu să-mi cumpăr pentru diseară peşte.
Iar mîine ţi-oi trimite prin careva nutreţ.

(Grumio rămîne nemişcat şi continuă să-l privească ameninţător.)

De ce te uiţi la mine aşa, om ticălos?

GRUMIO

Pe Pollux! o porcelă ce-ndată ai s-o capeţi.

TRANIO

Cît va mai fi ce este, de-„ndată“,-al tău, nu-mi pasă!

GRUMIO

O, negreşit! Dar cată să ştii atît: că vine
Ce nu doreşti, mai iute decît ai vrea să vină.

TRANIO

Ia nu-mi mai bate capul! Şi cară-te pe cîmp!
Pe Hercule! o clipă nu mai rămîn cu tine.

(Intră în casă.)

GRUMIO
(singur)

Vezi cum o şterge, fără să-i pese de ce-i spun?
O, zei fără de moarte, vă chem în ajutor!
Făceţi-l să se-ntoarcă pe vrednicul bătrîn,
Dus de trei ani în lume, pînă nu-i toacă tot,
Şi casă, şi pămînturi! Căci dacă nu se-ntoarce,
Nici rămăşiţe,-n două-trei luni, n-or mai rămîne.
Mă duc. Îl văd pe fiul stăpînului; un tînăr
Desăvîrşit, s-ajungă atît de desfrînat!

(Ieşe.)

SCENA II

PHILOLACHES

Am chibzuit într-una şi-ntr-una m-am gîndit,
Şi-n sinea mea atîtea dovezi mi-am tot adus,
Şi-atît de mult în minte — dacă mai am vreo minte —
Aceeaşi întrebare-am sucit şi răsucit:
Cu cine să-l asemui, la naştere, pe om,
Şi mai ales cu cine pot spune că-i asemeni?
Şi iată ce exemplu am găsit.
Un om care se naşte e-asemenea, cred eu,
Cu o clădire nouă. Şi am s-o dovedesc.
Desigur nu vă pare prea bună-asemănarea,
Dar eu vă-ncredinţez c-o să mă credeţi,
Şi adevăru-acestei păreri vi-l dovedesc[1].
Voi înşivă, de altfel, sînt sigur, ascultîndu-mi
Cuvîntul, la aceeaşi părere o s-ajungeţi,
Şi-altminteri n-o să spuneţi un cuvînt.

---

[1] Aceste trei versuri, anticipînd ideea din următoarele trei, sînt probabil interpolate.

Deci ascultare daţi-mi, ca să vă dovedesc;
Vreau să cunoaşteţi totul, de-a fir-a-păr, ca mine.
Îndată ce clădirea e gata, migălită
Şi măsurată fără greş cu firul,
Slăvit e meşterul, exemplu-i clădirea pentru cine-şi vrea
O alta tot aşa; nu-şi cruţă nici străduinţele, nici banii.
Dar cînd se-aşază un netrebnic în ea, un om nepăsător,
Cu sclavi greoi şi leneşi, un om murdar, trîndav,
Clădirea-ncepe să se strice, căci bunurile-s rău păstrate.
Adesori se-ntîmplă-aşa: furtuna
Îi sparge nişte ţigle şi olane.
Nepăsător, stăpînul nu le schimbă.
Dar ploaia udă zidul, putrezeşte
Acoperişul, totul se dărîmă.
Clădirea nu mai e de folosit,
Dar nu din vina meşterului; omul!
S-a învăţat: nu drege la vreme, c-un sesterţ —
Amînă, şi pereţii cad pe rînd,
Şi va să reclădească din temelii clădirea.
Deci asta-n ce priveşte clădirile; şi-acum
Să-arăt în cè fel omul e-asemenea clădirii.
Sînt meşterii copiilor, părinţii.
Le toarnă temeliile, îi-nalţă,
Silinţă-şi dau să-i crească viguroşi
Şi, vrîndu-i arătoşi, folositori,
Şi lor, dar şi mulţimii, defel nu se zgîrcesc,
Risipa n-o socot defel risipă.
Cu drag i-nvaţă scrisul, dreptul, legea;
Îşi risipesc cu ei şi bani, şi vlagă,
Rîvnind să vrea şi alţii să semene cu ei.
Cînd, pregătiţi aşa,-i trimit la oaste,
Le dau în ajutor un om de-al caseî.
Doar cînd se-ntorc din luptă, mîna şi-o lasă meşterul odihnei.
E o dovadă,-mi pare, de cum va fi clădirea.
Şi eu am fost cinstit şi cumpătat,
Cît meşterii în grijă m-au avut.

Dar cînd am fost lăsat în voia mea,
Strădania le-am risipit-o-ntreagă.
M-am lenevit. Deci asta mi-i furtuna.
Ea grindină şi ploaie mi-a adus.
Strivite, dezvelite şi-alungate
Mi-au fost, curînd, virtuţile, sfiala.
Şi nu m-am îngrijit să mă-nvelesc.
Pe urmă,-n chip de ploaie, m-a potopit iubirea;
Mi-a curs aşa-n tot pieptul şi-n suflet mi s-a scurs.
Credinţă, nume, faimă şi viluţi
S-au dus cu toate; nu e nimic în mine bun.
De umezeală-acoperişul mi-a putrezit; şi nu mi-ajută
Puterile să-mi dreg clădirea nainte să se surpe-ntreagă;
Pieri-va pînă-n temelie, şi nimeni n-are cum s-o scape.
Tot sufletul mă doare gîndind ce sînt, ce-am fost;
În tinereţe, nimeni nu mă-ntrecea în arta
Gimnasticii. Iar mingea, şi discul, lancea, fuga,
Şi armele, şi calul nespus mă bucurau.
Exemplu de măsură eram şi de tărie;
Mai toţi dădeau năvală să-nveţe de la mine.
Acum sînt un nimic, şi vina o poartă numai firea mea.

SCENA III

PHILEMATIA, SCAPHA, PHILOLACHES

PHILEMATIA

(ieşind din casa ei; fără să-l vadă pe Philolaches)

De mult, pe Castor! nu-mi făcusem o baie rece mai plăcută,
Şi nici mai bine, Scapha dragă, nu m-am spălat, aşa îmi pare.

SCAPHA

Îţi merge totu-n plin, bag seama, cum anul ăsta şi recolta Frumoasă-a fost.

PHILEMATIA

Ce legătură să aibă baia cu recolta?

SCAPHA

Tot cîtă are şi recolta cu baia.

PHILOLACHES

(văzînd-o pe Philematia; aparte)

Venus venerată!
Iată furtuna care-mi smulse tot învelişul cuviinţei
Ce mă-nvelea. Acum doar ploaia lui Cupido şi-a lui Amor
Îmi bate-n piept, şi niciodată n-am să ajung să-mi vin în fire.
Mi-s înmuiaţi pereţii minţii; clădirea-ntreagă se dărîmă.

PHILEMATIA

Ia-mi seama, Scapha dragă; spune: mă prinde bine rochia asta?
Vreau să mă placă Philolaches, odorul, scumpul meu patron[1]!

SCAPHA

De ce te mai găteşti, frumoasă cum eşti şi-avînd purtări frumoase?
Iubiţii nu iubesc veşmîntul, ci doar făptura-nveşmîntată.

---

[1] Fostul sclav *(libertus — libertul)* păstra unele legături cu fostul său stăpîn *(patronus — patronul)*.

PHILOLACHES

Zei iubitori! Drăguță Scapha! Dreptate are, ticăloasa!
Ea obiceiul, chiar și gîndul îndrăgostitului îl știe.

PHILEMATIA

(nerăbdătoare)

Ci spune!

SCAPHA

Ce să spun?

PHILEMATIA

Ia-mi seama, vezi cum îmi vine-acest veșmînt.

SCAPHA

Cînd ești ca tine de frumoasă îți vine bine-orice veșmînt.

PHILOLACHES

(aparte)

Pentru cuvîntul ăsta, Scapha, un dar primi-vei de la mine;
Pe cine-mi laudă iubita nu-l pot lăsa nerăsplătit.

PHILEMATIA

Nu vreau să fii lingușitoare.

SCAPHA

(ridicînd din umeri)

Într-adevăr ești tare proastă.
Te vrei pe drept felicitată, sau defăimată pe nedrept?
Și mie lauda mi-ar place și pe nedrept, decît dojană
Pe drept să capăt, sau pe alții să-i văd rîzînd de chipul meu.

PHILEMATIA

Îmi place adevărul; spune-mi adevărat; urăsc minciuna.

SCAPHA

Pe dragostea ce-mi porţi şi-ţi poartă iubitul, jur: eşti minunată!

PHILOLACHES

(aparte)

Ce spui, nerușinato? Cè fel îi juri? Pe dragostea ce-i port? N-adaugi dragostea ce-mi poartă şi ea? Nimic nu-i dăruiesc. De-ai şti ce pierzi! Mă hotărîsem să-ţi fac un dar, şi l-ai pierdut.

SCAPHA

Mă mir că-o fată învăţată, isteaţă, ageră ca tine
Face-o prostie,-aşa, prosteşte!

PHILEMATIA

Dar spune, care mi-i greşeala?

SCAPHA

La unul singur gîndu-ţi fuge, doar după el te dai în vînt,
Şi-i depărtezi de tot pe ceilalţi; pe Castor, asta ţi-i greşeala!
Soţia-i sclava unui singur iubit, s-o ştii, nu curtezana!

PHILOLACHES

(aparte)

O, Iupiter! năpîrca asta trăieşte-aici, la mine-n casă?
Zei şi zeiţe, hărăziţi-mi cea mai cumplită dintre morţi
De n-oi lasa să piară baba, de sete, foame şi de frig!

PHILEMATIA

Să nu-mi dai sfaturi rele, Scapha, nu vreau!

SCAPHA

Ai fi o mare proastă
De-ai crede că rămîne-ntr-una mărinimos şi iubitor!
Ascultă ce-ţi spun eu: cu vremea se satură şi-o să te lase.

PHILEMATIA

Nu cred.

SCAPHA

Ades, ce nici n-ai crede, mai iute vine decît crezi.
Şi dacă vorba-mi nu te face să vezi curatul adevăr,
Vreau tu să judeci, după fapte. Mă vezi ce sînt; şi cine-am fost!
Eram iubită ca şi tine, doar după unu-n vînt m-am dat.
Şi el, pe Pollux! dacă păru-mi, cu vîrsta, şi-a schimbat culoarea,
M-a părăsit de tot. Pe tine o să te-aştepte-aceeaşi soartă!

PHILOLACHES

(aparte)

Abia mă stăpînesc, pe Hercle! să nu-i scot ochii-aţîţătoarei.

PHILEMATIA

Dar sînt a lui de tot şi toată, căci el, cu bani, m-a liberat;
Şi lui socot să-i fiu supusă în toate, pentru totdeauna.

PHILOLACHES

(cu înflăcărare)

Zei fără moarte! ce minune, ce suflet fără de prihană!
Bine-am făcut şi mult mă bucur că pentru ea m-am sărăcit!

SCAPHA

N-ai priceput nimic, pe Castor!

PHILEMATIA

De ce?

SCAPHIA

De el prea mult îţi pasă,
Şi vrei să-i placi.

PHILEMATIA

Cum să nu-mi pese, te rog?

SCAPHIA

Eşti liberă acum.
Ai ce-ţi doriseşi, libertatea! Şi dacă nu te mai iubeşte,
Nici el, din cale-afară, pierde doar banii ce i-a dat pe tine.

PHILOLACHES
(aparte)

Să mor, pe Hercle! de n-oi face-o în chinuri grele să-şi dea duhul!
Cu sfaturile-i ticăloase codoaşa asta strică fata.

PHILEMATIA

N-am să-i arăt niciodată întreaga-mi recunoştinţă, cum aş vrea!
Să nu-ncerci, Scapha, să mă-ndupleci, la dînsul mai puţin să ţin!

SCAPHA

Ia te gîndeşte şi la asta: de umbli numai după el,
Azi, cînd eşti tînără, amarnic la bătrîneţe t-ei căi.

PHILOLACHES
(aparte)

Acum aş vrea să fiu anghină şi, într-o clipă, tot gîtlejul
Să i-l cuprind, înveninată, şi s-o înăbuş, ticăloasa!

PHILEMATIA

Vreau să-i arăt recunoştinţa acum, cînd împlinit mi-i visul,
Tot cum îl linguşeam nainte de-a izbîndi, ca să-l înduplec.

PHILOLACHES

(aparte)

Să-mi facă zeii ce le place de n-aş vrea, pentru vorba asta,
Să te mai liberez odată şi s-o sugrum chiar eu pe Scapha!

SCAPHA

Dacă-ţi chezăşuie că fi-va iubitul tău pe totdeauna
Şi-ai să te bucuri toată viaţa de trai, ca pîn-acum, tihnit,
Poţi doar a lui să fii, desigur, cosiţe de matroană poartă.

PHILEMATIA

Aşa cum numele îţi merge, primeşti, de obicei, şi banii.
Dacă-mi păstrez un bun renume, bogată-am să mă simt mereu.

PHILOLACHES

(aparte)

Pe Hercle! dac-ar fi pe tata să-l vînd, l-aş vinde mai degrabă
Decît s-o duci în sărăcie, cît voi trăi, sau să cerşeşti.

SCAPHA

Dar ce se va-ntîmpla cu ceilalţi ce te iubesc?

PHILEMATIA

Mă vor iubi
Mai mult şi-or spune că fac bine iubind o făcere de bine.

PHILOLACHES

(aparte)

Aş vrea pe loc să-mi vină vestea că tatăl meu s-a prăpădit,
Să mă dezmoştenesc eu însumi, s-o fac pe ea moştenitoare!

SCAPHA

Curînd nimic nu mai rămîne: bînd, zina-noaptea, şi mîncînd;
Economie nu vrea nimeni: s-au pus cu toţii la-ngrăşat.

PHILOLACHES

(aparte)

Pe Hercle! sigur vei fi prima care-ai să-mi simţi economia;
La mine, peste zece zile, n-ai să mai bei, nici să mănînci.

PHILEMATIA

Dacă-nţelegi şi vrei de bine să mi-l vorbeşti, vorbeşte-n voie;
Dar dacă-l mai vorbeşti odată de rău, vei fi pe loc bătută.

PHILOLACHES

(aparte)

Să-i fi jertfit întru mărirea lui Iupiter cel mare, banii
Daţi pentru-a ei eliberare, mai bine nu mi-i foloseam!
Din toată inima, se vede, ea mă iubeşte! Sînt dibaci:
Mi-am liberat chiar cu patronul care-o să-mi apere pricina!

SCAPHA

Cum văd, pe lîngă Philolaches nimic nu-s ceilalţi pentru tine;
Atunci, ca să nu fiu bătută, sînt de părerea ta, nici vorbă,
Dacă-ţi chezăşuie că fi-va iubitul tău pe totdeauna.

PHILEMATIA

Să-mi dai oglinda şi caseta cu giuvaeruri, Scapha; ţin
Să mă gătesc cum îi sînt dragă lui Philolaches, dragul meu.

SCAPHA

Femeia caută oglinda cînd nu se-ncrede-n ea şi-n vîrstă.
Oglindă-ţi trebuie cînd, iată, eşti mai oglindă ca oglinda?

PHILOLACHES

(aparte)

E prea plăcut cuvîntul, Scapha, ca să nu fie răsplătit: Chiar astăzi cu ceva te dărui pe tine, o, Philematia!

PHILEMATIA

Mi-i păru-n bună rînduială, arăt așa cum se cuvine?

SCAPHA

Arăți în totul bine, crede-mi, iar părul și mai bine-arată.

PHILOLACHES

(aparte)

Vai, nu-mi închipui o mai mare stricată ca muierea asta! Se-mpotrivea la tot, năpîrca, și-acum nimic n-are-mpotrivă.

PHILEMATIA

Dă-mi sulimanul alb.

SCAPHA

Și cè faci cu el?

PHILEMATIA

Să-mi colorez obrajii.

SCAPHA

Frumoasă treabă: albul fildeș vrei cu negreală să-l albești!

PHILOLACHES

(aparte)

Hm, cu negreală albul fildeș! Drăguță vorbă. Bine, Scapha!

PHILEMATIA

Atuncea dă-mi-l pe cel roşu.

SCAPHA

Ba nicidecum. Ce-ţi dă prin cap:
S-adaugi o culoare nouă picturii celoi mai frumoase?
La anii tăi nu ţi se iartă să le atingi, necum să dai,
Nici alb de fildeş, alb de Melos şi nici altfel de suliman.

PHILEMATIA

Atunci să-ţi iei oglinda.

(Înainte de a i-o da, sărută oglinda.)

PHILOLACHES

(aparte)

Bietul de mine! I-A sărutat oglinda!
Ah, cît aş vrea să am o piatră să-i sparg de tot oglinzii capul!

SCAPHA

(dîndu-i un şervet)

Poftim şervetul şi te şterge pe mîini.

PHILEMATIA

Şi pentru ce, te rog?

SCAPHA

Cu ele ai ţinut oglinda; mă tem c-au prins miros de-argint;
Şi n-o să creadă Philolaches c-ai luat arginţi[1] de la vreun altul?

---

[1] Oglinzile orau din metal şlefuit, în cazul de faţă din argint. De aici, jocul de cuvinte.

PHILOLACHES

(aparte)

Pe Hercle! nu se pomeneşte codoaşă alta mai isteaţă!
Iă-aşa drăguţă viclenia, trăsnaia asta cu oglinda.

PHILEMATIA

Nici cu parfumuri nu se cade să dau?

SCAPHA

Nu dai deloc.

PHILEMATIA

De ce?

SCAPHA

Miroase mai plăcut femeia cînd nu miroase a nimic.
Bătrînele se parfumează, cu sulimanuri se tot dreg;
Hîrbove, ştirbe — vor s-ascundă cusururile unui trup;
Dar cînd sudoarea cu parfumul s-amestecă, atunci mirosul
Ce-l răspîndesc ţi-aduce-aminte de sosuri şi bucătărcală.
Mirosul nu li-l ştie nimeni, dar că miros urît se ştie!

PHILOLACHES

(către spectatori)

Ah, ce-nvăţată e! Întrece şi-un învăţat la-nvăţăminte.
Şi limba-i spune adevărul; o ştiţi cu toţii cei ce-aveţi
Noţii bătrîne-acasă, care v-au cumpărat cu zestrea lor.

PHILEMATIA

Vezi giuvaerurile, Scapha, vezi şi mantila cum îmi vine.

SCAPHA

Doar n-o să-ţi port şi grija asta!

PHILEMATIA

Dar cine, rogu-te?

SCAPHA

Ei, cine!
Chiar Philolaches; totdeauna ţi-a cumpărat ce-i place lui.
Cu purpură şi giuvaeruri iubitu-şi cumpără iubita.
De ce ar scoate la vedere ceea ce nu vrea pentru sine?
Sub purpură s-ascunde vîrsta, sub giuvaeruri urîciunea;
Frumoasa-i mai frumoasă goală decît în purpură-mbrăcată.
Şi totuşi, dacă rău o poartă, degeaba se găteşte bine[1].
O rea purtare strică haina de preţ, mai rău decît noroiul[2],
Cînd eşti frumoasă, eşti gătită din plin.

PHILOLACHES

Prea mult m-am stăpînit.

(Către Philematia, cu voce caldă.)

Ce faceţi voi?

PHILEMATIA

Mă fac frumoasă ca să-ţi fiu dragă.

PHILOLACHES

Eşti frumoasă!

(Către Scapha, cu asprime.)

Tu intră-n casă: du şi-aceste podoabe, hai!

(Către iubita lui.)

Philematia,
Copilă proaspătă şi dragă, mi-e drag să beau ceva cu tine!

[1,2] Aceste două versuri, care se repetă şi întrerup ideea, par interpolate.

PHILEMATIA

Pe Pollux! drag îmi e şi mie; căci îmi e drag, iubirea mea,
Orice-ţi-i drag.

PHILOLACHES

Cuvîntul ăsta merită douăzeci de mine.

PHILEMATIA

Dă-mi numai zece; vreau să cumpăr un dar micuţ pe-acest cuvînt.

PHILOLACHES

Deci am la tine încă zece. Vreau socoteala chiar s-o facem:
Treizeci de mine-am dat pe tine, o ştii.

PHILEMATIA

De ce mi-aduci mustrări?

PHILOLACHES

Ţi-aduc mustrări, cînd eu mă bucur de-o fi să fiu mustrat la rîndu-mi,
Şi cred că nimeni, niciodată, n-a folosit mai bine banii?

PHILEMATIA

Nu-mi foloseam nici eu mai bine — decît iubindu-te — iubirea.

PHILOLACHES

Deci socotelile — cu plată şi cheltuieli — se potrivesc.
Eu îţi sînt drag şi tu mi-eşti dragă; şi socotim că bine facem.
Cine se bucură, de bine vreau să se bucure mereu;
Invidiosul să nu fie de nimenea invidiat.

PHILEMATIA

Hai, şezi!

(Către un sclav.)

Tu pune-aici măsuţa: adu-ne apa pentru mîini
Şi-adu-ne zaruri.

(Către Philolaches.)

Vrei parfumuri?

PHILOLACHES

Ce-mi folosesc? Am smirnă-alături.

(Privind în josul străzii.)

Nu-mi văd prietenul acolo, ce tocmai vine cu iubita?
Ba da, ei sînt: Callidamates cu ea. Iuha, lumina mea!
Se-adună, iată, luptătorii şi partea lor de pradă cer.

SCENA IV

CALLIDAMATES, DELPHIA, PHILOLACHES, PHILEMATIA

CALLIDAMATES

(vorbind către un sclav; se clatină)

Să se repeadă unul devreme să mă cate,
Aici, la Philolaches. Auzi? Ştii ce să faci.

(Sclavul pleacă.)

La fugă am luat-o din casa unde-am fost:
Discuţia, ospăţul mă plictiseau grozav.
Acum mă duc să-ntindem un chef la Philolaches,
Care-o să ne primească voios şi cu plăcere.

(Către Delphia.)

Am eu înfăţişare de om bă-bă-băut?

DELPHIA

Te porţi întotdeauna aşa ...[1]

CALLIDAMATES

Vrei să te string în braţe sau tu mă stringi pe mine?

DELPHIA

Cum vrei şi cum îţi place, te rog.

CALLIDAMATES

Drăguţă eşti!
Ajută-mă, iubito!

(O apucă de mînă clătinîndu-se.)

DELPHIA

Vezi să nu cazi; mergi drept!

CALLIDAMATES

Îmi eşti o-ochişorul, eu — pruncul tău, mioară!

DELPHIA

Vezi să nu cazi, ai grijă, pe stradă, mai nainte
Să ne-aşezăm în patul ce pregătit ne-aşteaptă.

CALLIDAMATES

La-las' să cad acuma.

DELPHIA

(fără să-l lase)

Te las. Dar eu te sprijin.
Cazi tu, dar nu cazi singur, ci cad şi eu cu tine.

[1] Lacună în original.

CALLIDAMATES

Ne-o ridica din ţărnă vreunul pe-amîndoi.

DELPHIA

Băut e peste fire.

CALLIDAMATES

Mă crezi bă-bă-băut?

DELPHIA

Ia-mi mîna; nu mi-ar place să te izbeşti cumva.

CALLIDAMATES

Da, ţine-mă!

DELPHIA

Hai, vino cu mine!

CALLIDAMATES

Unde mergem?

DELPHIA

Cum, nu mai ştii?

CALLIDAMATES

Ba cùm nu? În minte-mi vine, iată:
Un chef în casă-ncingem.

DELPHIA

Aici.

CALLIDAMATES

Mi-am amintit.

PHILOLACHES

(ridicîndu-se de la masă, către Philematia)

Mi-ngădui tu, iubito, în calea lor să ies?
El, dintre toţi amicii, îmi este cel mai drag.
Vin într-o clipă.

PHILEMATIA

Clipa cît veacul o să-mi pară.

CALLIDAMATES

(în faţa uşii, fără să-l vadă pe Philolaches)

E cineva pe-aicea?

PHILOLACHES

Cum vezi.

CALLIDAMATES

Ha, Philolaches!
Fii fericit, tu, omul cel mai iubit de mine!

PHILOLACHES

Să te iubească zeii! Ci şezi, Callidamates.
De unde vii?

CALLIDAMATES

Cînd omul e beat, de unde vine?

PHILEMATIA

(către Delphia)

De ce nu vrei, o, Delphia, să te aşezi la masă?

CALLIDAMATES

Dă fetii băutură. Eu am să dorm oleacă.

PHILOLACHES

Te miri cumva de asta şi-ţi pare lucru nou?

DELPHIA

(către Philematia)

Ce să mă fac cu dînsul acum?

PHILEMATIA

Îl lasi în pace.

(Către sclavă.)

Tu,-începe de la Delphia să umpli vîrf pocalul.

ACTUL AL DOILEA

SCENA I

TRANIO, PHILOLACHES, CALLIDAMATES, DELPHIA, PHILEMATIA

(Casa este astfel deschisă încît se văd mesenii în vestibul şi ei văd, la rîndul lor, tot ce se petrece în piaţă.)

TRANIO

(alergînd înspăimîntat, fără să se oprească pînă în faţa casei)

Şi-adună Iupiter puterea şi-şi dă silinţa să ne piardă
Pe mine şi pe Philolaches, fiul stăpînului plecat.
Speranţa ni-i ucisă, piere sălaşul semeţiei noastre;
Zeiţa Binelui vrea astfel, lipsindu-ne pe noi de bine.
Un munte uriaş de rele şi de necazuri am putut
Să văd în port. S-a-ntors stăpînul din depărtări. Pierdut eşti, Tranio!
O fi vreun semen, unul singur, ce, dornic să cîştige bani,
S-ar învoi să se aşeze pe cruce, azi, în locul meu?
Dar unde-s caii de bătaie, vitejii purtători de lanţuri,
Cei ce, pe trei sesterţi, se urcă pe ziduri de cetăţi duşmane
Şi zeci de-mpunsături de lance le ciuruiesc adesea corpul?
Pe cel dintîi ce suie crucea îl dărui c-un talant, dar numai
De-o să-i înfigă două cuie în fiece picior şi mînă.
Odată treaba isprăvită, îmi poate cere banii gheaţă.
Dar blestemat sînt oare-acuma de nu dau buzna pînă-n casă?

PHILOLACHES

(văzîndu-l pe Tranio)

Iuha-l avem mîncare; iată, se-ntoarce Tranio din port!

TRANIO

(chemîndu-l)

Hei, Philolaches!

PHILOLACHES

(coborînd în stradă)

Ce e?

TRANIO

Sîntem...

PHILOLACHES

(nerăbdător)

Ei, sîntem?...

TRANIO

Amîndoi pierduţi.

PHILOLACHES

(schimbîndu-se la faţă)

Cum asta?

TRANIO

Tatăl tău aici e.

PHILOLACHES

Cum? Ce spui tu?

TRANIO

Ne-am dus pe copcă!
Spuneam că ţi-a venit azi tatăl.

PHILOLACHES

Te rog, şi unde-i?

TRANIO

...[1] aici.

PHILOLACHES

Cin'l-a văzut? Şi cine-o spune?

TRANIO

Eu l-am văzut, ţi-o spun.

PHILOLACHES

Vai mie!
Ce să mă fac?

TRANIO

Dar ce păcatul vrei să mai faci? Doar eşti la masă.

PHILOLACHES

Tu însuţi l-ai văzut?

TRANIO

Eu însumi, îţi spun.

PHILOLACHES

Spui drept?

[1] Lacună în original.

TRANIO

Spun drept.

PHILOLACHES

M-ai frînt,
Dacă-i aşa, m-ai frînt de moarte!

TRANIO

Ce folosesc, de te-aş minţi?

PHILOLACHES

Şi-acum eu cè fac?

TRANIO

(arătînd masa)

Dai poruncă să fie toate-ndepărtate.
Dar cine doarme-acolo oare?

PHILOLACHES

Callidamates.

TRANIO

Scoală-l, Delphia!

DELPHIA

(scuturîndu-l pe Callidamates)

Trezeşte-te, Callidamates!

CALLIDAMATES

(încă adormit)

Sînt treaz; dă-mi de băut.

DELPHIA

Hai, scoală!
Părintele lui Philolaches s-a-ntors.

CALLIDAMATES

Să fie sănătos!

PHILOLACHES

E bine sănătos, eu însă mor, mor[1]!

CALLIDAMATES

Ei, cum? De două ori[2]?

PHILOLACHES

Hai, scoală! ...[3] vine tata.

CALLIDAMATES

A, vine-acasă tatăl tău?
Să plece îndărăt, pe Hercle! Ce trebuia să se întoarcă?

PHILOLACHES

(către ceilalţi)

Ce să mă fac eu, bietul? Tata, la-ntoarcerea-i, o să-şi găsească
Feciorul beat şi casa plină de oaspeţi şi femei. Trist lucru
E să aştepţi să sapi fîntîna abia cînd setea-ţi prinde gîtul,
Cum eu l-am aşteptat pe tata uitînd să iau măsuri, sărmanul!

[1,2] În original joc de cuvinte intraductibil între (1) *dis-perii — sînt pierdut*, şi (2) *bis-perii — sînt pierdut de două ori*.

[3] Lacună în original.

TRANIO

(arătîndu-l pe Callidamates)

Iar şi-a lăsat în perne fruntea — îl vezi? — adoarme iar.
Trezeşte-l.

PHILOLACHES

(scuturîndu-l pe Callidamates)

Hai, scoal'! Îţi spun că-ndată vine chiar tata.

CALLIDAMATES

(pe jumătate adormit)

Tatăl tău? Ia dă-mi
Sandalele, să-mi iau vreo armă. Pe Hercle! îl ucid pe loc.

PHILOLACHES

(neliniştit)

Ne pierzi!

DELPHIA

Fii bun şi taci.

TRANIO

(către sclavi)

Luaţi-l şi duceţi-l pe braţe-n casă.

CALLIDAMATES

Pe Hercle! dacă nu-mi daţi oala de noapte, oală fac din voi!

(Este scos din încăpere.)

PHILOLACHES

Vai, sînt pierdut!

TRANIO

Nădăjduieşte; îţi dau un leac grozav de spaimă.

PHILOLACHES

Sînt mort!

TRANIO

Hai, taci; scornesc îndată ceva şi potolesc furtuna.
Te-ai linişti dacă bătrînul, venind aici, n-ar trece pragul,
Şi, mai mult, dacă-l fac să fugă îndată chiar de casa lui?
Intraţi degrabă înăuntru şi-ascundeţi tot ce văd pe-aici.

PHILOLACHES

Eu unde stau?

TRANIO

Oriunde-ţi place,
(arătîndu-le pe Philematia şi pe Delphia)
cu cea de-aici, cu cea de-acolo.

DELPHIA

Să nu ne depărtăm noi, ceilalţi?

TRANIO

(arătînd lungimea degetului său)

Nu, nici măcar cu-atîta, Delphia.
Rămîneţi chiar aici, în casă, şi nu mai beţi o picătură.

PHILOLACHES

Vai mie! Ce ţintoşte vorba-i mîngîietoare? Mor de spaimă.

TRANIO

(scos din răbdări)

Poţi liniştit să fii şi numai ceea ce-ţi spun să faci?

PHILOLACHES

Da, pot.

TRANIO

În primul rînd, tu intri-n casă, Philematia; şi tu, Delphia.

DELPHIA

(plecînd împreună cu Philematia)

Pe voie-ţi facem amîndouă.

(Intră în casă.)

TRANIO

V-audă Iupiter din ceruri!

(Către Philolaches.)

Ascultă bine, să ştii bine ce vreau întocmai să se facă.
În primul rînd încuie uşa cu toată grija şi veghează
Să nu se-audă-n toată casa nici un cuvînt măcar.

PHILOLACHES

Veghez.

TRANIO

Să pară ca şi cum nu-i nimeni în casă viu.

PHILOLACHES

Am înţeles.

TRANIO

Şi cînd bătrînu-n uşă bate să nu răspundă, iarăşi, nimeni.

PHILOLACHES

Atît e tot?

TRANIO

Şi-acuma cheia laconiană[1] a casei spune
Să mi se-aducă-ndată; uşa vreau s-o încui pe dinafară.

PHILOLACHES

În seama ta îmi las fiinţa şi-mi las speranţele, o, Tranio!
(Intră în casă.)

TRANIO

Un fir de păr nu osebeşte patronul de client, mă jur!

SCENA II

TRANIO, SPHAERIO

TRANIO

(continuîndu-şi monologul)

Cînd unui om curajul din inimă-i lipseşte
— Nu are-nsemnătate că-i bun ori suflet rău —
Mai lesne face răul decît ar vrea să-l facă.
Dar să băgăm de seamă că pentr-un om destoinic,
Oricare-i uneltirea şi fapta cît de rea,

[1] De obicei, casa se încuia pe dinăuntru cu zăvoare, iar pe dinafară cu cheia laconiană.

Cu bine se încheie, pedeapsă nu primește,
Nici vreo răsplată care de viață să-l scîrbească.
Aș vrea să fac întocmai, și ceea ce urzesc
Încerc să limpezească, să liniștească totul,
Și fără să-mi cășune vreun neajuns cumva.

(Din casă vine repede un sclav.)

Dar ce o, cè vrei Sphaerio?

SPHAERIO

Degrabă (m-a trimis
Stăpînu,-aici, cu cheia.)[1]

TRANIO

(Ha, Philolachès!)[2] Bine!
Deci îmi asculți de sfaturi.

SPHAERIO

Mi-a poruncit să-ți spun
Să faci cum t-ei pricepe să-ndepărtezi bătrînul
Și să nu-l lași în casă.

TRANIO

Ah, spune-i c-am să-l fac
Să nu-ndrăznească ochii spre ea să și-i arunce
Și,-acoperindu-și capul, să fugă-nspăimîntat..
Dă-mi cheia și te-ntoarce; încuie tu pe-acolo,
Și cu pe partea asta.

(Sclavul intră în casă; ușa este încuiată.)

Poftiți-l pe bătrîn!
Îi pun la cale-ndată, azi, cînd e viu și-ntreg,
Un joc, cum n-o să aibă, socot, nici după moarte.
Să plec de lîngă ușă; pîndind de mai departe
Mai bine văd, cînd vine, pe unde-i vin de hac.

[1,2] Lacune în original; text presupus.

SCENA III

THEOPROPIDES, TRANIO

THEOPROPIDES

(urmat de sclavii care poartă bagajele)

Îţi mulţumesc din suflet, Neptun, că m-ai lăsat
Să mă întorc, de bine, de rău, la casa mea.
Dar dacă altădată ai să mă prinzi că-n valuri
Îţi pun şi numai talpa piciorului, în voie
Te las să-mi faci ce vrusei să-mi faci în aste zile.
Sfîrşit, sfîrşit acuma e totul între noi!
Ţi-a-nrcdinţat cu cinste tot ce-a putut credinţa-mi.

TRANIO

(aparte)

Pe Pollux! ai greşit-o din cale-afar', Neptun,
Că ai lăsat prilejul, atît de bun, să-ţi scape!

THEOPROPIDES

Cu bine din Egipet mă-ntorc după trei ani;
Cu toţii, cred, ai casei rentoarcerea mi-aşteaptă.

TRANIO

(aparte)

Mai aşteptat, pe Pollux! cred c-ar fi fost un sol
Ce-ar fi venit de-acolo cu vestea morţii tale.

THEOPROPIDES

(vrînd să intre în casă)

Dar ce e asta? Uşa, în plină zi,-ncuiată[1]?
Să batem. Hei, nu-i nimeni pe-aici? Deschideţi uşa?

[1] În timpul zilei uşa stătea descuiată şi era păzită de un portar.

TRANIO

(apropiindu-se, dar prefăcîndu-se că nu-şi recunoaşte stăpînul)

Pe cine văd acolo, în faţa casei noastre?

THEOPROPIDES

(privindu-l cu luare-aminte)

Dar îmi e sclav, e Tranio, chiar el!

TRANIO

Theopropides!
Bine-ai venit, stăpîne! Eşti teafăr; cît mă bucur!
Sănătoşel tot timpul?

THEOPROPIDES

Cum bine vezi.

TRANIO

Prea bine!

THEOPROPIDES

Voi sînteţi într-o doagă?

TRANIO

De ce?

THEOPROPIDES

Vă tot plimbaţi
Pe străzi şi n-are cine să poarte grija casei,
Şi nu deschide nimeni, şi nimeni nu răspunde.
Bătînd în uşă,-aproape am scos-o din ţîţîni.

TRANIO

(prefăcîndu-se îngrozit)

Ah, te-ai atins de casă?

THEOPROPIDES

De ce să nu m-ating?
Ţi-am spus c-aproape uşa am scos-o din ţîţîni.

TRANIO

Deci te-ai atins?

THEOPROPIDES

Desigur, am şi bătut.

TRANIO

(dîndu-se înapoi cu spaimă)

Vai!

THEOPROPIDES

Ce e?

TRANIO

Rău ai făcut, pe Hercul!

HEOPROPIDES

Ce-nseamnă asta?

TRANIO

N-am
cuvînt să-ţi spun ce faptă cumplită-ai făptuit!

THEOPROPIDES

Şi care-i?

TRANIO

Fugi de casă cît mai departe! Vino
Spre mine; mai apropape! Deci te-ai atins de uşă?

THEOPROPIDES

Voiai să bat într-însa, dar fără s-o ating?

TRANIO

Ah! i-ai ucis...

THEOPROPIDES

Pe cine?

TRANIO

Pe toţi ai tăi, mă jur!

THEOPROPIDES

Aşa să facă zeii cu tine, piază rea!

TRANIO

Mă tem că ispăşi-voi amarnic pentru-ai tăi.

THEOPROPIDES

De ce, mă rog? Ce veste cumplită îmi aduci?[1]

[1] În continuare, din original lipseşte un vers, o replică a lui Tranio, în care acesta îi cere lui Theopropides să atingă pămîntul cu degetul, în semn de închinăciune.

TRANIO

(arătîndu-i pe cei doi sclavi care poartă bagajele)

Vai, spune-le să plece de-acolo amîndoi!

THEOPROPIDES

Plecaţi de-acolo!

(Atinge pămîntul cu degetul şi se îndepărtează de casă.)

TRANIO

(către sclavi)

Casa nu cumva s-o atingeţi!

Pămîntul, da!

THEOPROPIDES

Pe Hercle! dar ce e, lămureşte-mi.

(Şi pentru ce pricină să fug de casa mea?)[1]

TRANIO

Sînt şapte luni aproape de cînd în casă nimeni

N-a pus piciorul, după ce ne-am mutat din ea.

THEOPROPIDES

Cum asta? lămureşte-mi.

TRANIO

Ia uită-te-mprejur:

Nu-i nimeni să ne-asculte?

THEOPROPIDES

Ni-i adăpostul bun.

[1] Lacună în original; vers presupus.

TRANIO

Mai uită-te odată.

THEOPROPIDES

Nu-i nimeni; hai, vorbeşte!

TRANIO

S-a petrecut o crimă...

THEOPROPIDES

Ce spui? Nu te-nţeleg.

TRANIO

O crimă, zic, mai veche, aici s-a petrecut.

THEOPROPIDES

Mai veche?

TRANIO

Da, şi-acuma am dibuit-o noi.

THEOPROPIDES

Ce crimă-a fost şi cine a săvîrşit-o? Spune.

TRANIO

Pe oaspetele-i gazda l-a prins şi omorît;
Aş crede că e omul ce casa ţi-a vîndut-o.

THEOPROPIDES

L-a omorît?

TRANIO

De aur l-a despuit pe oaspe
Şi l-a-ngropat, pe oaspe, în propria sa casă.

THEOPROPIDES

Şi care ţi-i temeiul să bănuieşti c-aşa o?

TRANIO

(misterios)

Îţi spun; ascultă bine. Odată, fiul tău
Cinase în cetate şi cînd s-a-ntors acasă
Ne-am şi culcat cu toţii şi-am adormit îndată.
Cum s-a-ntîmplat, uitasem opaiţul să-l sting.
Deodată-aud că scoate, îngrozitor, un strigăt.

THEOPROPIDES

Cum, fiul meu? Sau cine?

TRANIO

St, taci! Mai bine-ascultă.
Mi-a zis că-n vis venise să-l caute un mort.

THEOPROPIDES

În vis, fără-ndoială?

TRANIO

Da, dar mai bine-ascultă.
Şi mi-a mai zis că mortul vorbise cam aşa...

THEOPROPIDES

În vis?

TRANIO

Minune mare că n-a fost pe trezie,
Cînd omorît fusese acum şaizeci de ani!
Eşti uneori de-a dreptul smintit (, Theopropides!)[1]

THEOPROPIDES

Hai, tac.

TRANIO

Şi iată (mortul)[2] ce i-a (vorbit în vis:)[3]

(cu o voce ca din mormînt)

„Sînt Diapontius, oaspe de peste mări. Aici
Sălăşluiesc şi mie mi-i dat acest sălaş.
În Aheron, de Orcus n-am fost primit, căci viaţa
Mi s-a răpit-nainte de vreme. Am fost jertfa
Unei trădări; chiar gazda m-a-njunghiat şi,-n taină,
Fără mormînt, năpîrca, în casă m-a-ngropat;
Şi asta pentru aur! S-o părăseşti îndată!
A pîngărit-o crima şi-i crimă-n ea să stai."

(Reluîndu-şi vocea obişnuită.)

Să-ţi povestesc minunea un an mi-ar trebui.

(Întrerupîndu-se cu o spaimă prefăcută.)

Ia, st!

THEOPROPIDES

Ce-i, ce se-ntîmplă?

TRANIO

Vai, uşa a trosnit!
El bate?

[1,2,3] Lacune în original; text presupus.

THEOPROPIDES

(aparte, tremurînd)

Picătură de sînge n-am în vine,
În Aheron vor morţii de viu să mă coboare.

(Se aud zgomote în casă.)

TRANIO

(aparte)

Ah, sînt pierdut! povestea vor ăia să mi-o-ncurce.
Mi-i teamă că mă prinde bătrînul cu minciuna.

THEOPROPIDES

De ce-ţi vorbeşti în şoaptă?

TRANIO

Departe fugi de uşă!
Fugi, rogu-te, pe Hercle!

THEOPROPIDES

Dar unde? Fugi şi tu.

TRANIO

Eu nu mă tem; cu morţii trăiesc în bună pace.

O VOCE

(dinlăuntrul casei)

Hei, Tranio!

TRANIO

(întorcîndu-se spre casă şi prefăcîndu-se că-i vorbeşte celui mort)

Bine-ai face să nu mă-ntrebi nimic.
N-am nici un fel de vină şi n-am bătut în uşă.

O VOCE

(dinlăuntrul casei)

(Te rog.)[1]

TRANIO

(neliniştit, vorbind spre culise)

(Nu scoate-o vorbă!)[2]

THEOPROPIDES

(Cui îi vorbeşti?)[3]

TRANIO

(Deparle

Să stai de uşă.)[4]

THEOPROPIDES

Tranio, de ce eşti tulburat?
Ce tot vorbeşti, cu cine?

TRANIO

(arătîndu-se uimit)

Tu, rogu-te,-ai vorbit?
Ah, să-mi ajute zeii, credeam că mortul nostru
Îmi cere socoteală că i-ai bătut în uşă!
Dar ce, stai tot acolo şi nu m-asculţi?

THEOPROPIDES

Ce vrei
Să fac?

[1,2,3,4] În original, aceste replici sînt indescifrabile; textul şi distribuirea lor sînt presupuse.

TRANIO

Nu-ntoarce capul; te-acoperă şi fugi!

THEOPROPIDES

Dar tu nu fugi?

TRANIO

Cu morţii trăiesc în bună pace.

THEOPROPIDES

O ştiu. Şi-aşa, deodată, de ce te-ai speriat?

TRANIO

Nu te-ngriji de mine; eu grija-mi port destul.
Tu fugi cît poţi de iute, în ajutor chemîndu-l
Pe Hercule!

THEOPROPIDES

O, Hercul, te chem în ajutor!
(Iese în fugă.)

TRANIO

Şi eu — dar ca să-ţi frîngă chiar azi, bătrîne, gîtul!
O, zei fără de moarte, mă las în grija voastră!
În ce încurcătură eu singur m-am vîrît!

ACTUL AL TREILEA

SCENA I

CĂMĂTARUL, TRANIO, THEOPROPIDES

CĂMĂTARUL

(fără să-l vadă pe Tranio)

Pe Hercul! niciodată n-am pomenit un an
Mai prost la împrumuturi de bani, ca anul ăsta.
Din zori şi pînă seara stau nemişcat în for
Şi nu dau cu dobîndă la nimeni un sesterţ.

TRANIO

(aparte)

Pierdut, pierdut cu totul sînt, vai, de astă dată!
E cămătarul care ne-a dat (bani cu dobîndă)[1]
De-am cumpărat femeia şi (pentru cheltuieli.)[2]
Se află totul, dacă nu-ntîmpin răul — pînă
Nu-i înştiinţat bătrînul. Mă duc la el degrabă.

(Zărindu-l în altă parte pe Theopropides.)

Dar cestălaltul oare de ce se-ntoarce-acasă?
Mă tem, de bună seamă, c-a mirosit ceva.
Merg să vorbesc cu dînsul.

(Oprindu-se.)

Vai, tremur tot de spaimă!
Nefericit e omul ce linişte nu află

[1,2] Lacune în orginal; text presupus.

În cugetu-i, ca mine. Dar fie ce-o să fie!
Amestec cartea: jocu-l urmez.

(Tare, către Theopropides.)

De unde vii?

THEOPROPIDES

Am fost până la omul ce casa mi-a vîndut-o.

TRANIO

I-ai povestit posemne ce-ai auzit aici.

THEOPROPIDES

De-a fir-a-părul totul.

TRANIO

(aparte)

Amar şi vai de mine!
Mi-e teamă că urzeala-mi se-ncurcă fără leac.

THEOPROPIDES

(neliniştit şi bănuitor)

Ce tot şoptoşti acolo?

TRANIO

Nimic. Într-adevăr
I-ai povestit?...

THEOPROPIDES

Ţi-am spus-o: de-a fir-a-părul totul.

TRANIO

Pe oaspe recunoaşte că l-a ucis?

THEOPROPIDES

Nu, neagă.

TRANIO

(Cum, neagă, ticălosul?)[1]

THEOPROPIDES

(Da, da!)[2]

TRANIO

Să cugetăm.

(Nu recunoaşte?)[3]

THEOPROPIDES

Dacă recunoştea, spuneam.
Cum crezi c-ar fi mai bine să fac?

TRANIO

Eu, cum cred eu?
Pe Hercle! mergi îndată cu omul la arbitru —
Dar unul care-n mine se-ncrede-ţi ici. Şi-l prinzi
Mai lesne decît vulpea ar înghiţi o pară.

CĂMĂTARUL

(văzîndu-l pe Tranio se îndreaptă spre el)

Dar iată-l chiar pe Tranio, sclavul lui Philolaches,
Ce nu vrea să-mi dea banii şi nici măcar dobînda.

THEOPROPIDES

(către Tranio, care porneşte spre cămătar)

Unde-ai plecat?

[1,2,3] Lacune în original; text presupus.

TRANIO.

Niciunde.

(Aparte.)

Sînt fără de noroc,
Şi blestemat, şi zeii mă duşmănesc din leagăn!
S-arată cînd e cellalt de faţă. Sînt pierdut:
Din două părţi deodată necazuri mă-ncolţesc.
M-apropii, totuşi.

(Se îndreaptă spre cămătar.)

CĂMĂTARUL.

Vine spre mine; sînt scăpat:
M-aleg cu bani.

TRANIO

(aparte)

E vesel; se lasă păcălit.

(Tare.)

Să-ţi fie ziua bună aş vrea, Misargyrides[1],

CĂMĂTARUL.

A ta la fel. Şi banii?

TRANIO

Pieri, ticăloasă fiară!
De cum soseşti, cu lancea te şi repezi în mine.

CĂMĂTARUL

(încet, dar destul de tare ca să fie auzit)

Pe Hercle! simt că-i lefter.

[1] În elină — *disprețuitor de bani*; nume glumeț pentru un cămătar.

TRANIO

E ghicitor, pe Hercle!

CĂMĂTARUL

Vrei să te lași de fleacuri?

TRANIO

Să-mi spui, te rog, ce vrei.

CĂMĂTARUL

Pe unde-i Philolaches?

TRANIO

N-ai fi putut vreodată
Să vii, cum vii acuma, la vreme potrivită.

CĂMĂTARUL

Cum asta?

TRANIO

(îndepărtîndu-l de Theopropides)
Vin-acolo.

CĂMĂTARUL

De ce nu-mi dați dobînda?

TRANIO

Știu că ai glas puternic; nu mai urla atît.

CĂMĂTARUL

Pe Hercle! vreau să urlu.

TRANIO

(rugător)

Ah, fii drăguț cu mine!

CĂMĂTARUL

Drăguț, în ce fel?

TRANIO

Pleacă, te rog, la tine-acasă.

CĂMĂTARUL

Să plec?

TRANIO

Și către-amiază întoarce-te la noi.

CĂMĂTARUL

Deci îmi plătiți dobînda?

TRANIO

Plătim, dar pleacă-odată!

CĂMĂTARUL

De ce să bat iar calea, să-mi stric picior și timp?
N-ar fi mai bine-aicea s-aștept pîn'la amiază?

TRANIO

Nu, du-te-acas'! Pe Hercle, zic adevărul; du-te!

CĂMĂTARUL

(Vreau să-mi plătiți dobînda!)[1]

[1] Lacună în original; text presupus.

TRANIO

(Ţi-am spus-o doar; ci pleacă !)[1]

CĂMĂTARUL

(strigînd)

Nu, să-mi plătiţi dobînda ! Ce-mi tot înşiri poveşti?

TRANIO

(foarte încurcat)

Ah, negreşit, pe Hercle !... Ascultă-mă şi pleacă !

CĂMĂTARUL

(ameninţător)

Îl chem la judecată, ţi-o jur !

TRANIO

Curaj, mai tare !
Te-mbogăţeşti pe dată strigînd.

CĂMĂTARUL

Cer bunul meu.
Voi prea de multă vreme vă bateţi joc de mine.
Dacă vă sîcîi, daţi-mi bănuţii, şi mă duc.
Cu-o vorbă puneţi capăt atîtor stăruinţi.

TRANIO

Primeşte împrumutul !

CĂMĂTARUL

(strigînd cît îl ţine gura)

Vreau mai întîi dobînda !

---

[1] Lacună în original; text presupus.

TRANIO

Ce spui, dezgustătoare făptură? Ai venit
Să-ţi umfli-aici bojogii? Fă-ţi cheful! Nu-ţi plăteşte,
Nu-ţi e dator; îţi place?

CĂMĂTARUL

Nu-mi e dator?

TRANIO

Un sfanţ
Nu-i smulgi, un sfanţ! Ţi-e teamă să nu se exileze,
Să părăsească-oraşul pentru dobînda ta?
Îţi jur, poţi împrumutul să-l capeţi.

CĂMĂTARUL

Împrumutul
Nu-l cer; întîi dobînda, şi chiar acum, pe loc.

TRANIO

Să nu mă sîcîi! Nu-ţi dăm nimic. Fă ce poftеşti!
Tu singur, cred, dai banii cu-asemenea dobîndă!

CĂMĂTARUL

(strigînd pînă răguşeşte)

Dobînda mea, plăteşte-mi dobînda, vreau dobînda!
Vreau să-mi plătiţi dobînda! Răspunde: îmi plăteşti
Dobînda mea?

TRANIO

(ridicînd din umeri)

Dobîndă în sus, dobîndă-n jos!
Nu ştie să mai zică nimic, decît dobîndă!

Să pleci de-aici! Niciunde şi niciodată-n viaţă
N-am pomenit jivină mai crudă şi spurcată!

CĂMĂTARUL

Nu mă-nspăimînţi, pe Pollux! cu vorbe de ocară.

THEOPROPIDES

(cu nelinişte, privindu-i cum se ceartă)

Prea arde-aici: dogoarea se simte de departe.
Dar ce fel de dobîndă, sărman de mine,-i cere?

TRANIO

(arătîndu-l pe Theopropides, care se apropie)

Vezi, din călătorie se-ntoarce tatăl lui.
Îţi va plăti dobînda şi-ntregul împrumut.
Doar n-o să vrea el însuşi la başcă să intrăm.

(Cămătarul se apropie în grabă.)

Nici n-o să stea pe gînduri.

CĂMĂTARUL

O, dacă-mi dă, primesc!

THEOPROPIDES

(către Tranio, care s-a apropiat de el)

Să-mi spui...

TRANIO

Anume?

THEOPROPIDES

Cine-i străinul? Ce poftește?
De ce pe Philolaches mi-l umple de ocară?
Şi pentru ce pricină cu tine-acum se ceartă?
Ce i se datorează?

TRANIO

Pe Hercle! dă poruncă
Să i se-azvîrle-n gură cu bani acestei fiare!

THEOPROPIDES

Poruncă?

TRANIO

Da, să-i fie cu bani bătută gura.

CĂMĂTARUL

Bătăi cu bani, desigur, îndur cu bucurie.

TRANIO

Nu-ţi pare cămătarul cel mai desăvîrşit
Din soiul ăsta lacom, dezgustător, de oameni?

THEOPROPIDES

Puţin îmi pasă cine-i, de unde s-a ivit;
Dar ţin să ştiu şi spune-mi îndată: ce-i cu banii
De care tot vorbeşte?

TRANIO

Îi datorează-o sumă
Micuţă Philolaches.

THEOPROPIDES

Cît?

TRANIO

Patruzeci de mine.
Socot că nu-s mai multe.

THEOPROPIDES

(ironic)

Micuță,-ntr-adevăr...
Despre-o dobîndă iarăși l-am auzit vorbind.

TRANIO

Dobînda și-mprumutul, întreaga datorie,
Sînt patruzeci și patru.

CĂMĂTARUL

Așa-i; nu cer mai mult.

TRANIO

(cu un ton ofensat)

Aș vrea să ceri, pe Hercul! doar un sesterț mai mult.
(Întorcîndu-se către Theopropides.)
Zi că-i plătești: să plece!

THEOPROPIDES

(zăpăcit)

Să-i spun că eu plătesc?

TRANIO

Da, spune-i.

THEOPROPIDES

Eu?

TRANIO

Tu însuți. Ascultă-mă și spune-i.
Făgăduiește, haide! E sfatul meu.

THEOPROPIDES

Răspunde-mi:
Ce s-a făcut cu banii?

TRANIO

Nu sînt pierduţi.

THEOPROPIDES

Atunci
Voi înşivă plătiţi-i.

TRANIO

(deodată inspirat)

O casă fiul tău
A cumpărat.

THEOPROPIDES

O casă?

TRANIO

O casă.

THEOPROPIDES

(foarte vesel)

Bravo lui!
Îmi seamănă! De-acuma s-avîntă în negoţuri!

(Către Tranio.)

O casă, zici?

TRANIO

O casă, îţi zic. Dar ştii ce casă?

THEOPROPIDES

(ridicînd din umeri)

Cum vrei să știu, de unde?

TRANIO

(îngîmfîndu-se, cu un aer de cunoscător)

Ah!

THEOPROPIDES

Ce-i?

TRANIO

Să nu mă-ntrebi!

THEOPROPIDES

Ce vrei să spui?

TRANIO

Oglindă, nu alta, orbitoare!

THEOPROPIDES

Pe Hercle, bună treabă! Și, spune-mi, pe ce preț?

TRANIO

Pe mari talanți ățiția cîți sîntem: tu și eu;
Și patruzeci de mine, atît, a dat arvună,
De el

(arătîndu-l pe cămătar)

împrumutate — pricepi? — ca s-o plătească.
Și cum această casă ți-am spus ce fel arată,
Se și grăbește-acuma s-o cumpere pe-a doua.

THEOPROPIDES

Pe Hercle, bună treabă!

CĂMĂTARUL

(către Tranio)

Hei, vine-acuşi amiaza!

TRANIO

(către Theopropides)

Dă-i banii: ne ucide vărsînd lături pe gură.

THEOPROPIDES

(către cămătar)

Asupra mea iau totul.

CĂMĂTARUL

Cer banii de la tine?

THEOPROPIDES

Dar mîine-i ceri.

CĂMĂTARUL

Am şters-o. Şi mîine-s mulţumit...

(Iese.)

TRANIO

(continuînd răspunsul cămătarului, încet)

...Dacă te-ajung cu moartea zeiţele şi zeii,
Că planurile toate era să mi le strici!

(Tare.)

Pe Hercle! nu se află alt soi dezgustător
Şi ticălos de oameni ca, astăzi, cămătarii!

THEOPROPIDES

Şi casa cumpărată de fiul meu pe unde-i?

TRANIO

(aparte)

Ah, m-a ucis cu asta!

THEOPROPIDES

(stăruind)

Vrei să-mi răspunzi, te rog?

TRANIO

Răspund. Dar nu-i dau încă stăpînului de nume.

THEOPROPIDES

Ci, hai, adu-ţi aminte.

TRANIO

(aparte)

Ce pot să fac, decît
S-arnestec pe vecinul de-alături (în ispravă)[1],
Spunînd că de la dînsul a luat băiatul casa?
De cald, pe Hercle! ţine minciuna cea mai bună.
Tot ce-mi vor spune zeii, nici vorbă,-i spun şi eu.

THEOPROPIDES

(nerăbdător)

Eh, ţi-ai adus aminte?

---

[1] Lacună în original; text presupus.

TRANIO

Să-l nimicească zeii,

(încet, arătîndu-l pe Theopropides)

Sau mai curînd pe tine!

(Hotărîndu-se.)

A cumpărat chiar casa
Vecinului de-alături.

THEOPROPIDES

A fost un tîrg cinstit?

TRANIO

Dacă plăteşti tu banii, firește,-a fost cinstit;
Iar dacă nu vrei, tîrgul n-a fost deloc cinstit.

THEOPROPIDES

N-ar fi-ncheiat un altul mai bun!

TRANIO

Ba chiar grozav!

THEOPROPIDES

Pe Hercle, vreau îndată s-o văd pe dinăuntru!
Ia bate-n uşă, Tranio, să iasă careva.

TRANIO

(pierzîndu-şi cumpătul; aparte)

S-a zis cu mine, gata! Nu ştiu ce să-i mai spun.
Mă-mpinge de iznoavă talazul către stînci.

THEOPROPIDES

Ce s-a-ntîmplat?

TRANIO

(aparte)

Pe Hercle! nimic nu-mi vine-n minte.
M-a prins în laţ.

THEOPROPIDES

Grăbeşte să chemi pe careva,
Să dau prin casă-o raită.

TRANIO

(cu un aer scandalizat)

Sînt şi femei năuntru.
Să văd dacă vor ele, îutîi, să te primească.

THEOPROPIDES

Aşa e, ai dreptate! Întreabă, cere voie!
Aştept aici, la uşă, să te întorci, băiete!

TRANIO

(aparte)

Zeiţele şi zeii, bătrîne, să te piardă,
Că-mi spulberi fără milă, azi, planurile toate!

(Simo iese din casa lui.)

Ah, de minune! Iată-l şi pe stăpînul casei;
Chiar Simo iese-afară. Mă dau aici, deoparte,
Pînă-mi convoc în minte senatul de idei.
Şi-n faţă-i ies îndată ce pot să-mi ţes un plan.

SCENA II

SIMO, THEOPROPIDES, TRANIO

SIMO

(voios, fără să-i vadă pe ceilalţi)

Nu m-am simţit mai bine în casa mea tot anul
Şi nici mai cu plăcere vreodată n-am mîncat.
Mi-a pregătit soţia o masă minunată
Şi m-a rugat, pe urmă, să dorm un pic; dar nu!
Ştiu, fără doar şi poate, că nu din întîmplare
Mi-a pregătit o masă mai bună ca oricînd.
Ţintea să mă atragă-n cubiculum[1], bătrîna.
Doi bani nu face somnul de prînz. Mai bine lipsă!
M-am furişat pe vîrfuri şi am ieşit afară.
Cred că nevasta,-n casă, de furie plesneşte.

TRANIO

(aparte)

Îşi pregăteşte-o proastă primire pe diseară;
Cam rele o să-i pară şi cina şi-aşternutul.

SIMO

Mă-ncredinţez în sine-mi că omul însurat
Cu-o zestre minunată şi cu-o bătrînă soaţă
Nu pică niciodată de somn şi doar în silă
Se duce la culcare. Tot astfel eu, acum,
Sînt hotărît de-a bine şi-mi place să mă plimb
Prin piaţă mai degrabă, decît să stau în pat.

(Către spectatori.)

[1] Camera de dormit a romanilor.

Nu ştiu cum vi se poartă nevestele; dar ştiu
Prea bine ce necazuri îmi tot căşună-a mea,
Şi după asta-mi este mai rău decît mi-a fost[1].

TRANIO

(aparte)

De-o să te coste zdravăn, bătîne,-această raită,
N-ai nici un drept să-nvinui pe vreunul dintre zei;
Dreptatea cere numai pe tine să te-nvinui.

(Ca străfulgerat de o idee grozavă.)

E vremea să deschidem cuvîntul cu vecinul.
E-al meu! Îl fac să intre în casă pe bătrîn
Şi scap şi de necazul ce mi-a căzut pe cap.

(Se apropie de Simo; Theopropides rămîne în cealaltă parte a scenei, destul de departe ca să nu audă discuţia lor.)

Mă duc la el.

(Tare.)

În pază te aibă zeii, Simo!

SIMO

A, bună ziua, Tranio!

TRANIO

Cum merge?

SIMO

Nu mă plîng.

Tu ce faci?

---

[1] Versul acesta nu are o firească legătură cu cel precedent; este posibil ca între ele să fi existat un altul, dispărut din manuscrise.

TRANIO

(prinzînd cu avînt mîna lui Simo)

Strîng o mînă cinstită.

SIMO

Măgulit

De laudă.

TRANIO

O meriți.

SIMO

(batjocoritor)

Pe Hercle, eu c-un sclav

Strengar de tot dau mîna!

THEOPROPIDES

Hei, vin-aici, proclete!

TRANIO

Vin și la tine-ndată.

SIMO

(în glumă, arătînd spre casa lui Philolaches)

Ia spune, cînd începeți?...

TRANIO

Cu ce?

SIMO

Cu ce tot faceți

Mereu...

TRANIO

Şi-anume?

SIMO

Ştii tu ce zic! Dar ai dreptate:
... ...[1] ca omul binecrescut te porţi
Şi-apoi gîndeşti că viaţa e-atît de scurtă!

TRANIO

Ce?
Ah, înţeleg! De traiul trăit de noi, vorbeşti.

SIMO

Pe Hercle! trai subţire şi cum vă place duceţi:
Vin şi-mîncări alese, şi peşti din cei mai rari,
O viaţă dulce.

TRANIO

(suspinînd)

Spune c-a fost mai înainte;
Azi fericirea asta întreagă am pierdut-o.

SIMO

O, cum se poate?

TRANIO

Sîntem ca morţi, cu toţii, Simo!

SIMO

Ia taci din gură! Totul pînă acum din plin
V-a izbutit.

---

[1] Lacună în original.

TRANIO

Așa e cum spui și nu tăgădui.
O viață tare bună, pe voia noastră-am dus;
Dar astăzi vîntu-n pupă nu ne mai bate.

SIMO

(cu o prefăcută înduioșare)

Ce-i?
Ce s-a-ntîmplat?

TRANIO

(jalnic)

E groaznic!

SIMO

La țărmuri vasul vostru
N-a mai ajuns?

TRANIO

Vai!

SIMO

Ce e?

TRANIO

Vai mie! Sînt pierdut.

SIMO

Dar ce-i?

TRANIO

Un vas mai mare, venind, l-a spart pe-al nostru.

SIMO

Eu, Tranio,-ţi sînt alături. Ce s-a-ntîmplat?

TRANIO

Să-ţi spun:
Mi s-a întors-stăpînul.

SIMO

(Presimţi gîrbaciul)[1], lanţul
Şi-apoi (spînzurătoarea)[2].

TRANIO

(Ah, în)[3] genunchi te rog:
Nu mă pîrî!

SIMO

Din parte-mi, fi liniştit, sînt mut.

TRANIO

Patron iubit!

SIMO

N-am grija unor clienţi ca tine.

TRANIO

Ascultă-acum bătrînul prin mine ce te roagă...

SIMO

Răspunde mai nainte la întrebarea mea:
Isprăvile smintite vi le-a aflat bătrînul?

[1,2,3] Lacune în original; text presupus.

TRANIO

Nimic, nici una.

SIMO

Fiul măcar şi l-a mustrat?

TRANIO

Ca ziua cea senină, aşa e de senin!
Acum mi-a dat poruncă fierbinte să te rog,
Pe tine, să-i îngădui să-şi vază toată casa.

SIMO

Dar nu mi-i de vînzare.

TRANIO

Ştiu asta; dar bătrînul
Ţinteşte să clădească un gyneceu[1] la dînsul,
Un loc pentru plimbare, şi băi, şi un portic.

SIMO

Dar ce-a visat bătrînul?

TRANIO

Te lămureşti pe dată.
Ţinteşte să-şi însoare cît de curînd băiatul;
De-aceea îşi ridică — pricepi? — alt gyneceu.
Un meşter, nu ştiu care, i-a ridicat în slăvi
Chiar casa ta, clădită, se spune, cum nu-i alta.
Vrea de model s-o aibă, cu-ngăduinţa ta.
Din inimă-şi doreşte modelul tău de casă,
Aflînd că are, vara, cea mai plăcută umbră,
Fa toată ziua, cică, în zilele uscate.

[1] *Gynaeceum* — partea casei rezervată femeilor.

SIMO

Pe Pollux, dimpotrivă! Cînd peste tot e umbră,
Din zori şi pînă seara eu sînt bătut de soare.
Nu-mi pleacă de la uşă de parcă-i sînt datornic,
Şi nu am nici o umbră decît acolo,-n puţ.

TRANIO

Din Umbria nici una, dar vreo sarsiniană[1]?

SIMO

Te rog să nu mă sfeţi; cu îţi vorbesc ce este.

TRANIO

Şi totuşi vrea s-o vadă.

SIMO

S-o vază, dacă ţine,
Şi, dacă-o fi să-i placă ceva, să ia modelul,
Şi-ntocmai să-şi clădească.

TRANIO

Mă duc să-l chem?

SIMO

Da, cheamă-l.

TRANIO

Slăviţi sînt Alexandru cel Mare şi-Agathocles[2]

---

[1] Sarsina, oraş din Umbria, era patria lui Plaut. Autorul creează aici un joc de cuvinte: *umbra*, însemna, ca substantiv comun, *umbră*, dar şi *umbriană* (femeie din Umbria).

[2] *Agathocles* (361—289 î.e.n.), tiran al Siracuzei, devenit celebru în urma victoriilor sale asupra cartaginezilor.

Pentru măreţe fapte; ce s-o-ntîmpla cu mine,
Cînd săvîrşit-am, singur, isprăvi nemuritoare?

(Arătîndu-l pe Simo.)

Îşi poartă, greu, samarul; cellalt pe-al lui şi-l poartă.
O nouă meserie am născocit, bănoasă!
Catîri au catîrgiii pentru samare grele;
Eu îmi încarc samarul pe oamenii aceştia.
Sînt viguroşi; în cîrcă purta-vor ce le pun.

SCENA III

TRANIO, THEOPROPIDES, SIMO

TRANIO

(arătîndu-l pe Theopropides, încet)

Acum se cere-o vorbă cu celălalt. Mă duc.

(Tare.)

Asculţi? Theopropides!

THEOPROPIDES

Ha? Cine m-a strigat?

TRANIO

Un credincios statornic al tău.

THEOPROPIDES

De unde vii?

TRANIO

Ţi-aduc răspunsul: toate le-am rînduit, cum vrei.

THEOPROPIDES

De ce atîta vreme ai zăbovit, mă rog?

TRANIO

Avea bătrînul treabă; a trebuit s-aştept.

THEOPROPIDES

Nu-ţi pierzi meteahna veche, cum văd, eşti tot încet.

TRANIO

Ascultă, dacă-ţi place îţi amintesc proverbul:
Nu e uşor să sufli şi tot atunci să sorbi.
Nu pot să fiu acolo şi, totodată,-aici.

THEOPROPIDES

Şi-acuma?

TRANIO

Cerceteaz-o, ia-i seama peste tot.

THEOPROPIDES

Fii călăuză.

TRANIO

Calea-ţi închid?

THEOPROPIDES

Merg după tine.

TRANIO

(arătîndu-l pe Simo)

Priveşte, chiar bătrînul te-aşteaptă-n faţa uşii.
Dar, vai, ce rău îi pare de casă, c-a vîndut-o!

THEOPROPIDES

Şi altceva?

TRANIO

Îmi cere să-l rog pe Philolaches
Să i-o înapoieze.

THEOPROPIDES

(oprindu-se)

Nu-s de părere! Strîngă-şi
Recolta fiecare pe cîmp! Un tîrg făcut,
Chiar prost, noi n-avem dreptul — pricepi? — să-l mai desfacem.
Oricît ar fi cîştigul, se cade să-l păstrăm.
Prea-ndurător cu alţii nu trebui' să te-arăţi.

TRANIO

Po Hercle, pierdem vremea cu fleacuri! Hai cu mine!

THEOPROPIDES

Hai; te urmez!

TRANIO

Acesta-i bătrînul.

(Către Simo.)

L-am adus.

ŞIMO

Mă bucur că te-ntorci cu bine din alte ţări, Theopropides!

THEOPROPIDES

Să te iubească zeii!

SIMO

Casa, am auzit, vrei să mi-o vezi.

THEOPROPIDES

De nu te supără.

SIMO

Nici vorbă de supărare. Intră, vezi.

THEOPROPIDES

Poate femeile...

SIMO

De ele nici să nu-ţi pese, nu-ţi fă gînduri.
Preumblă-te prin toată casa, fă ca şi cum ai fi la tine.

THEOPROPIDES

(tresărind)

Ah, „ca şi cum"?

TRANIO

(încet către Theopropides)

Să bagi de seamă şi nu cumva să-i spui că tu
Ai cumpărat-o. Nu vezi, poate, ce abătut şi trist e, bietul?

THEOPROPIDES

Ba văd.

TRANIO

(idem)

Nu trebuie să-i pară că-l iei în rîs, ori că te bucuri
Nu-i pomeni, mai bine,-o vorbă de tîrgul încheiat.

THEOPROPIDES

Pricep.
Grozav de bună mi se pare povaţa asta şi-nţeleaptă.

(Către Simo.)

Şi-acum?

SIMO

Acum poftește-n casă şi cerceteaz-o cum îţi place.

THEOPROPIDES

Îţi mulţumesc, eşti cumsecade.

SIMO

E datoria mea, pe Pollux!
Să-ţi dau însoţitor?

THEOPROPIDES

Dă-mi pace cu-nsoţitorul; n-am nevoie.
Mai bine rătăcesc pe drumuri decît să merg cu-nsoţitor.

TRANIO

(către Theopropides)

Îţi plac vestibulul din faţă şi locu-acela de plimbare?

THEOPROPIDES

Pe Hercle, da, sînt minunate!

TRANIO

Ia seama la uşori, cum sînt
Lucraţi, cu cîtă trăinicie, şi cît de groşi — par fără moarte!

THEOPROPIDES

Nu cred să fi văzut vreunii mai arătoşi.

SIMO

Ah, i-am plătit,
Mă jur, pe vremuri, cu-o avere!

TRANIO

(încet către Theopropides)

Auzi ce spune? „i-am plătit".
Abia îşi poate ţine plînsul, e limpede.

THEOPROPIDES

Cît te-au costat?

SIMO

Trei-mine, amîndoi; căratul, cum bănuieşti, e peste preţ.

THEOPROPIDES

(cercetînd uşa de aproape),

Pe Hercle! au-s atît de trainici cum îi văzusem la-nceput.

SIMO

De ce?

THEOPROPIDES

Din amîndoi, pe Pollux! au început să roadă carii.

TRANIO

Bătuţi au fost de vînt şi ploaie; atîta doar le-a dăunat.
Dar îşi păstrează trăinicia, cu nişte smoală-acoperiţi.

Aici nu-i mîna unui meşter barbar, ce-nfuleca la terci[1]. Dar vezi canaturile?

THEOPROPIDES

Sigur.

TRANIO

Priveşte cum se-mbrăţişează.

THEOPROPIDES

Se-mbrăţişază, spui? Cum asta?

TRANIO

Se-nchcie straşnic, vreau să spun.
(Arătîndu-i casa.)

Eşti mulţumit?

THEOPROPIDES

Cu-atît mă-ncîntă, cu cît îi iau mai bine seama.

TRANIO

Vezi o pictură,-n care-o cioară cu doi vulturi se hîrjoneşte?[2]

THEOPROPIDES

Pe legea mea, n-o văd!

---

[1] În original *pultiphagus — mîncător de puls*, un fel de terci făcut din făină, legume şi bob, cu care se hrăneau romanii înainte de a cunoaşte pîinea, iar mai apoi mîncarea obişnuită a celor săraci. Deci o mîncare devenită naţională, ca mămăliga la ţăranul nostru. Prin „barbar", Plaut îl înţelege pe roman, în comparaţie cu grecul.

[2] În realitate Tranio îşi bate joc de el, făcînd aluzii transparente.

TRANIO

Eu totuşi o văd acolo: între doi
Vulturi s-a aşezat o cioară şi pe-amîndoi de pene-i smulge.
Te rog în partea mea priveşte să poţi vedea, stăpîne, cioara.
O vezi acuma?

THEOPROPIDES

(uitîndu-se mai întîi la Tranio, apoi în văzduh)

Nici o urmă de cioară nu zăresc, pe Hercul!

TRANIO

Atunci, mă rog, întoarce ochii în partea asta: dacă tot
Nu eşti destoinic să vezi cioara, măcar te uită la vulturi.

THEOPROPIDES

(după ce a privit în toate părţile)

Ca s-o sfîrşeşti odată: nu văd, nu, nici o pasăre pictată.

TRANIO

Am isprăvit, şi nu te-nvinui; de vină-i vîrsta, că nu vezi.

THEOPROPIDES

Oricum, eu pot să văd cu ochii, din cale-afară ştiu că-mi place.

SIMO

Mai bine-ai face, cred, să intri în casă.

THEOPROPIDES

Bine zici, pe Hercul!

SIMO

(chemînd pe cineva din casă)

Hei, tu! Băiete!

(Iese un sclav tînăr; Simo i-l arată pe Theopropides.)

Însoţeşte-l prin toată casa, peste tot.

(Către Theopropides.)

Te-aş fi-nsoţit cu drag eu însumi, dar sînt chemat degrabă-n for.

THEOPROPIDES

Dă-mi pace, tu, cu-nsoţitorul; nu-ngădui însoţit să fiu. Mai bine rătăcesc po drumuri decît să merg cu-nsoţitor.

SIMO

E vorba numai despre-o casă.

THEOPROPIDES

Merg fără-nsoţitor.

SIMO

Cum vrei!

THEOPROPIDES

Să mergem!

TRANIO

Stai să văd, o clipă, ce e cu clinele.

THEOPROPIDES

Ia vezi.

TRANIO

Pst! du-te, javră! Haide, pleacă! Pst! Marş de-aici! În streang cu tine!

Nu vrei să pleci? Hai, pleacă!

SIMO

(către Theopropides)

Nu e nici o primejdie; hai, intră-l
E blînd, sărmanul, ca făptura sătulă; intră fără teamă!
Eu plec în for.

THEOPROPIDES

Prea cumsecade ai fost cu mine. Cale bună!

(Simo iese.)

Hai, Tranio, dă-ţi silinţa iară, goneşte cîinele din uşă,
Chiar dacă nu e rău!

TRANIO

Priveşte-l, cît de cuminte s-a culcat.
Doar dacă nu eşti un nevolnic şi un fricos...

THEOPROPIDES

Cum vrei; să mergem!
Urmează-mă, te rog.

TRANIO

În urmă n-am să rămîn c-un pas măcar.

(Intră amîndoi în casa lui Simo.)

ACTUL AL PATRULEA

SCENA I

PHANISCUS

Cînd, fără vină, sclavul se teme de pedeapsă,
Îl va sluji mai bine pe stăpîn.
Dar cel ce nu se teme, cînd merită pedeapsă,
Neghioabe căi încearcă de scăpare.
Învaţă să alerge, şi fuge; dacă-i prins
Năduf agoniseşte în lipsa altor bunuri;
L-îngroaşă, îl sporeşte şi(,-aşa, comori)[1] adună.
Cît despre mine, caut (să mă feresc)[2] de rele
Decît să-mi (pun spinarea la bătaie)[3].
Vreau să-mi rămînă pielea curată cum a fost,
Şi, pe cît pot, de vargă mi-o feresc.
Ţinîndu-mi cîrma, pielea mi-o ţin la adăpost;
Nu sînt plouat cînd ploaie cu lovituri în ceilalţi.
Stăpînul e cum sclavii-l silesc ades să fie:
Sînt buni, e bun; sînt răi, se face rău.
Avem în casă-atîţia strengari ce-şi risipesc
Agoniseala şi sînt numai răni.
Cui am cerut să plece după stăpîn, mi-a zis:
- „Nu plec, dă-mi pace! Ştiu ce te zoreşte!
Plesneşti s-o ştergi! Te-ai duce, catîrco, la păşune!"
Poftim ce răsplătită mi-i rîvna! Am tulit-o.
Eu singur dintre-atîţia stăpînul plec să-l caut.

[1,2,3] Lacune în original; text presupus.

Dar mîine, cînd stăpînul va să afle;
În zori, c-un bici din piele de bou îi pedepseşte.
Într-un cuvînt, pe pielea lor nu dau cît pe-a mea.
Ei vite prăpădi-vor mai mult ca mine frînghiii[1].

SCENA II

PINACIUM, PHANISCUS

PINACIUM

Stai, Phaniscus, o clipă!
Vrei să te uiţi la mine?

PHANISCUS

Ia să mă laşi în pace!

PINACIUM

Maimuţa, cum se strîmbă!
Stai, parazit soios?

PHANISCUS

Eu parazit?

PINACIUM

Cu-o masă, din tine faci ce vrei.

PHANISCUS

Aşa sînt eu: îmi place mîncarea. Ce te-amesteci?

---

[1] Adică: sclavii vor simţi biciul din piele de vită mai mult decît va simţi el frînghia.

PINACIUM

Eşti mîndru, că te placa stăpînu-tău!

PHANISCUS

Vai, ochii

Mă ustură!

PINACIUM

Şi oare de ce?

PHANISCUS

De fumul tău.

PINACIUM

Taci, făurar nemernic de prefăcuţi sesterţi!

PHANISCUS

N-ai să mă-mpingi la vorbe spurcate. Mă cunoaşte
Stăpînul.

PINACIUM

O, prea bine; doar eşti pernuţa lui!

PHANISCUS

De-ai fi pe negustate nu mi-ai vorbi urît.

PINACIUM

Vrei să te-ascult orbeşte, şi tu deloc pe mine?

PHANISCUS

Mişelule, să mergem după stăpîn! Pe Hercle,
Să nu mai scoţi o vorbă!

PINACIUM

Da, fie; bat în uşă.
Hei, cine e pe-aicea pus să ferească uşa
De cea mai grea ocară? Deschide cineva?
Într-adevăr, nu iese-afară nimeni.
Trîndavilor le merge de minune.
Să bag de seamă, totuşi, să nu iasă
Vreunul — să mă scarmene pe cinste!

SCENA III

TRANIO, THEOPROPIDES, PHANISCUS, PINACIUM

TRANIO

Eh, ce părere ai de marfă?

THEOPROPIDES

...[1] sînt fermecat.

TRANIO

Găseşti că poate-o fi prea scumpă?

THEOPROPIDES

N-am mai văzut pe nicăieri,
Îţi jur, vînzîndu-se o casă atît de ieftin.

TRANIO

Oare-ţi place?

THEOPROPIDES

Mă-ntrebi cu-adevărat? Nu-mi place, pe Hercul! ci grozav îmi place!

[1] Lacună în original.

TRANIO

Şi gyneceul? Dar porticul?

THEOPROPIDES

Îmi place, ah, la nebunie!
Nu afli unu-atît de mare nici chiar la casele obşteşti.

TRANIO

Eu însumi, eu şi Philolaches am măsurat, pe Hercul! toate
Porticele acestor case.

THEOPROPIDES

Şi?

TRANIO

De departe-i cel mai lung.

THEOPROPIDES

Zei fără moarte, ce grozavă cumpărătură! Să mă-mbie
Cu şase mari talanţi grămadă, pe casa lui, argint curat,
Şi nu-i primesc un ban.

TRANIO

Pe Hercle! să vrei, şi nu-ţi îngădui eu.

THEOPROPIDES

Avutul nostru de minune e folosit în marfa asta.

TRANIO

Nu ocoli să spui că sfatul şi-ndemnul de la mine pleacă;
Doar ţi-am trimis eu însumi fiul la cămătar să se-mprumute,
Ca să putem plăti arvuna.

THEOPROPIDES

Cu cinste barca ne-ai condus-o.
I se cuvin optzeci de mine lui Simo?

TRANIO

Nici un ban mai mult.

THEOPROPIDES

Le dau chiar astăzi.

TRANIO

Bine-ai face; şi scapi de orice neplăceri.
Mi le-nmînezi, de vrei, chiar mie, şi eu, apoi i le-nmînez.

THEOPROPIDES

M-aş teme că mă tragi pe sfoară de-ar fi să ţi le dau pe mînă.

TRANIO

Eu să-ndrăznesc, măcar în glumă, c-un semn, c-o vorbă să te-nşel?

THEOPROPIDES

Şi eu să îndrăznesc de tine să nu mă tem; chiar să mă-ncred?

TRANIO

Dar ce, te-am păcălit vreodată măcar, de cînd trăiesc la tine?

THEOPROPIDES

Am fost mereu cu ochii-n patru (şi-s mulţumit)[1]; şi am s-o scot
La capăt, numai stînd cu ochii pe tine-ntr-una.

TRANIO

Te-nţeleg.

[1] Textul original este corupt şi ininteligibil; reconstituire aproximativă.

THEOPROPIDES

La țară du-te-acum: dă veste că m-am întors.

TRANIO

Cum poruncești.

THEOPROPIDES

Dă zor; și-i spui lui Philolaches să vină-n grabă.

TRANIO

Hotărît!

(Aparte.)

Acum mă furișez pe ușa din dos la veselii-mi tovarăși;
Le spun că-i liniște și-n cè fel socot să-ndepărtez bătrînul.

(Iese.)

SCENA IV

PHANISCUS, PINACIUM, THEOPROPIDES

PHANISCUS

Pe legea mea, n-aud nici zarva meșenilor, ca altădată,
Nici cîntărețele din flaut, nici altă voce răsunînd.

THEOPROPIDES

(văzîndu-l pe Phaniscus)

Dar ce să fie? Cu ce rosturi stau ăștia-n fața casei mele?
De ce se uită înăuntru? Ce vor?

PINACIUM

Să batem iar în uşă.

(Bate din ce în ce mai tare.)

Deschideţi! Hei, deschide, Tranio! Hei!

THEOPROPIDES

(aparte)

Ce comèdie-i şi asta?

PINACIUM

(continuînd să bată)

Deschizi? După stăpînul nostru, Callidamates, am venit!

THEOPROPIDES

(către sclavi)

Ce faceţi voi, băieţi, acolo? De ce distrugeţi casa asta?

PHANISCUS

De ce păcatu-ntrebi, bătrîne, ce nicidecum nu te priveşte?

THEOPROPIDES

Ah, nicidecum nu mă priveşte?

PHANISCUS

Doar dacă eşti vreun nou prefect
Şi cercetezi, asculţi, iei seama la treburile altor oameni.

THEOPROPIDES

Dar casa asta,-n care bateţi, e-a mea.

PHANISCUS

Ce face?! Şi-a vîndut
Acum şi casa Philolaches? Ori vrea bătrînul să ne-nşele?

THEOPROPIDES

Spun adevărul. Şi ce treburi aveţi pe-aici?

PHANISCUS

Te lămurim.

Năuntru beą stăpînul nostru.

THEOPROPIDES

Stăpînul vostru bea?...

PHANISCUS

Cum zic.

THEOPROPIDES

Eşti prea de tot glumeţ, băiete!

PHANISCUS

Doar am venit să-l luăm acasă.

THEOPROPIDES

Pe cine?

PHANISCUS

Pe stăpînul nostru; de cîte ori, mă rog, să-ţi spunem?

THEOPROPIDES

(reluîndu-şi tonul aspru)

Aici nu locuieşte nimeni!

(Vrînd să-l îndepărteze pe Phaniscus de casă, spre binele acestuia.)

Căci pari să fii băiat de treabă.

PHANISCUS

Nu locuieşte, oare,-un tînăr în casa asta, Philolaches?

THEOPROPIDES

A locuit; dar, știu, din casă de multă vreme s-a mutat.

PINACIUM

Bătrînu-ar cam avea nevoie de suc de spînz[1].

PHANISCUS

Te-nșeli, bătrîne;
Căci astăzi, cel puțin, din casă nu s-a mutat, nici ieri; știu sigur
Că locuiește-aici.

THEOPROPIDES

Ba nimeni, de șase luni, nu stă.

PINACIUM

Visezi.

THEOPROPIDES

Eu?

PINACIUM

Tu.

THEOPROPIDES

Să nu mă scoți din pepeni! Cu el vorbesc,
dă-mi pace.
(Către Phaniscus.)
Nimeni
Nu șade-aici.

PHANISCUS

Ba da, sînt sigur; căci ieri, alaltăieri și-acum
Trei zile, patru, cinci și șase, de cînd e tatăl lui plecat,
Nu s-a-ntîmplat să treacă-odată, la rînd, trei zile fără chef.

[1] Anticii socoteau că spînzul *(eleborul)* vindecă nebunia.

THEOPROPIDES

(schimbîndu-se la faţă)

Ce spui?

PHANISCUS

N-au fost, la rînd, trei zile fără ospeţe, cu femei
Şi trai grocesc, cu cîntăreţe din liră şi din flaut.

THEOPROPIDES

Cine
A dat ospeţe?

PHANISCUS

Philolaches, el însuşi.

THEOPROPIDES

Care Philolaches?

PHANISCUS

Cel căruia Theopropides îi e părinte, cred.

THEOPROPIDES

(aparte)

Vai mie!
Sînt mort, de spune adevărul! Ah, mai departe să-l întreb!

(Tare.)

Deci Philolaches, cum îi spune, se-mbată-aici de obicei
Cu-al tău stăpîn?

PHANISCUS

O, da!

THEOPROPIDES

Băiete, eşti mai neghiob decît arăţi!
Pesemne te-ai oprit la crişmă ca să-ţi înfuleci bucăţica
De prînz şi ţi-ai băut acolo şi minţile.

PHANISCUS

Ce vrei să spui?

THEOPROPIDES

Că s-ar putea, cum mi se pare, să te înşeli asupra casei.

PHANISCUS

Eu ştiu pe unde merg, iar locul unde-am ajuns mi-i cunoscut.
Aici stă Philolaches, sînge de-al lui Theopropides, care,
Plecîndu-i tatăl în negoţuri, a liberat o cîntăreaţă
Din flaut.

THEOPROPIDES

Cine, Philolaches?

PHANISCUS

Întocmai; pe Philematia.

THEOPROPIDES

Cu cît?

PHANISCUS

Treizeci...

THEOPROPIDES

Talanţi, băiete?

PHANISCUS

Nu, pe Apolo[1] ! mine, doar.

THEOPROPIDES

Şi-a liberat-o?

PHANISCUS

Pe de-a-ntregul, cu, ţi-am mai spus, treizeci de mine.

THEOPROPIDES

Spui c-a plătit treizeci de mine ca să şi-o facă ţiitoare?

PHANISCUS

Întocmai.

THEOPROPIDES

Şi c-a liberat-o?

PHANISCUS

Întocmai.

THEOPROPIDES

Şi după plecarea
Lui taică-su n-a stat o clipă din chefuri, cu stăpînul tău,
Aşa-i?

PHANISCUS

Întocmai.

---

[1] În original: Μὰ τὸν Ἀπόλλω. Treizeci de talanţi însemna o sumă neînchipuit de mare pentru oliberarea unei sclave; Phaniscus este atît de uluit, încît, în loc să se jure în latineşte, se foloseşte de limba greacă.

THEOPROPIDES

Înc-o vorbă: a cumpărat el casa-aceea?

PHANISCUS

Nu tocmai.

THEOPROPIDES

Patruzeci de mine a dat stăpînului arvună?

PHANISCUS

Nu tocmai.

THEOPROPIDES

Ah, mă pierzi cu totul!

PHANISCUS

Ba el pe taică-su-l pierdu!

THEOPROPIDES

E-adevărat!

PHANISCUS

De-ar fi minciună! Prieten pari cu tatăl lui.

THEOPROPIDES

Pe legea mea, vorbești de-un tată nenorocit!

PHANISCUS

Nu sînt decît
Treizeci de mine,-atît, bătrîne, pe lîngă multele-i risipe.

THEOPROPIDES

Distrus e tatăl!

PHANISCUS

Ţine-n preajmă-i un ticălos de sclav, pe Trahio,
Pornit să toace — e în stare! — chiar şi-a lui Hercule cîştiguri[1].
Pe Pollux! tare îmi e milă de bietul tată; inimioara-i,
Aflînd isprăvile de-acasă, ca pe jăratic o să-i frigă.

THEOPROPIDES

Da, dac-acesta-i adevărul.

PHANISCUS

Cîştig ceva dacă te mint?

PINACIUM

(bătînd în poartă)

Hei, voi de-acolo! Îmi deschideţi?

PHANISCUS

De ce tot baţi, cînd nu e nimeni?
S-au dus, desigur, să petreacă în altă parte. Să pornim...

THEOPROPIDES

Băiete...

PHANISCUS

(fără să audă chemarea lui Theopropides)

...Să-i căutăm pe-aiurea. Urmează-mă!

PINACIUM

Hai, te urmez!

---

[1] Dijmele strînse în numele lui Hercule erau foarte însemnate. Pe lîngă celelalte titluri de glorie, Hercule îl avea şi pe acela de a descoperi comori.

THEOPROPIDES

Băiete, pleci?

PHANISCUS

Tu libertatea o ai să-ţi apere spinarea;
Eu n-am nimic, decît credinţa şi grija faţă de stăpîn.

SCENA V

THEOPROPIDES, SIMO

THEOPROPIDES

(încă singur)

Sînt mort! Ce altă vorbă să spun? De-am auzit
Aievea, nu-n Egipet corabia m-a dus,
Ci m-a plimbat aiurea la margine de lume,
Prin tainice pustiuri, de nu mai ştiu pe unde-s.

(Văzîndu-l pe Simo.)

Dar am să ştiu îndată, căci iată-l chiar pe cel
Ce casa şi-a vîndut-o.

(Apropiindu-se de Simo.)

Ce faci?

SIMO

Mă-ntorc din for
Acasă.

THEOPROPIDES

Vii de-acolo cu noutăţi?

SIMO

Grozave!

THEOPROPIDES

Ei, ce? !

SIMO

O-nmormîntare văzut-am.

THEOPROPIDES

(ridictnd din umeri)

Noutate,

Într-adevăr !

SIMO

Alaiul ducea un mort la groapă,
Vorbind că mai devreme trăia.

THEOPROPIDES

Vai, vai de tine !

SIMO

Mă rog, de ce-ţi pierzi vremea cerîndu-mi noutăţi?

THEOPROPIDES

Fiindc-am picat chiar astăzi de la drum lung.

SIMO

(ca pentru a preveni o cerere nelalocul ei)

Poftit
Sînt în oraş; nu-mi cere la cină să te chem[1].

---

[1] Este de necrezut ca Simo, vecinul lui Theopropides, să nu fi ştiut de călătoria acestuia. Întrebarea lui şi răspunsul pe care îl primeşte nu au fost create decît pentru a face loc glumei clasice în legătură cu invitaţia la cină. De asemenea'ar putea să fie şi o aluzie ironică la obiceiul de a-l ospăta pe cel care se întoarce dintr-o călătorie lungă.

THEOPROPIDES

Nu țin deloc, pe Pollux!

SIMO

Dar mîine, dacă vrei,
Și nu-s poftit de nimeni, am să cinez la tine.

THEOPROPIDES

Pe Pollux! nici la asta nu țin. Doar dacă n-ai
Vreun zor, dă-mi ascultare o clipă.

SIMO

Cu plăcere!

THEOPROPIDES

Nu ai primit acum o vreme, din cîte știu, vreo patruzeci
De mine de la Philolaches?...

SIMO

Din cîte știu, nici un sesterț.

THEOPROPIDES

Sau de la sclavul Tranio?...

SIMO

Și mai puțin, pe Hercle!

THEOPROPIDES

...Ce ți s-au dat arvună?

SIMO

Ce tot visezi acolo?

THEOPROPIDES

Eu? Mai degrabă astfel tu însuți socotești,
Făcînd mereu pe prostul, că poți desface tîrgul.

SIMO

Ce tîrg?

THEOPROPIDES

De Philolaches cu tine încheiat
În lipsa mea.

SIMO

Cu mine să fi-ncheiat vreun tîrg
Cît ai lipsit de-acasă? Ce tîrg? Și-n care zi?

THEOPROPIDES

Eu ție-optzeci de mine de-argint îți sînt dator.

SIMO

Nu mie,-oricum, pe Hercul! Dar dacă-mi ești dator,
Plătește-mi. Ține-ți vorba; și nu tăgădui.

THEOPROPIDES

Desigur, nu tăgădui că sînt dator; plătesc.
Tu patruzeci de mine tăgădui c-ai primit.

SIMO

Privește-mă în față, pe Pollux! și răspunde-mi...[1]

[1] În original urmează o lacună de două versuri.

THEOPROPIDES

...[1] Eu îți spun:
E tocmai... ...[2] ... cît datora pe casa
Ce el ți-a cumpărat-o.

SIMO

Mi-a cumpărat el casa?...[3]
Tranio mi-a spus că fiul țintești să ți-l însori;
De-aceea vrei, la tine, să construiești ceva.

THEOPROPIDES

Să construiesc la mine?

SIMO

Da, chiar așa mi-a spus.

THEOPROPIDES

Ah, sînt pierdut, vai mie! N-am voce cîtă-aș vrea!
Sînt praf, sînt mort, vecine!

SIMO

Vreo păcăleală Tranio
Ți-a tras?

THEOPROPIDES

Mi-a ras avutul, zi mai degrabă-așa!
Și-a rîs de mine astăzi în cel mai groaznic chip.

---

[1] Începutul versului lipsește din original.
[2] Idom, mijlocul versului.
[3] În original urmează o lacună de un vers, probabil o replică a lui Theopropides în care acesta îi spune lui Simo că i-a îngăduit să-i vadă casa, ca un viitor proprietar. Simo, însă, îi explică, în versul următor, care este adevărul.

SIMO

Ce spui tu?

THEOPROPIDES

Pe de-a-ntregul așa e cum îți spun:
Și-a rîs de mine astăzi fără istov, mișelul!
Acum, eu să mă sprijini, te rog, și să mă-ajuți.

SIMO

Ce vrei?

THEOPROPIDES

Te rog cu mine să mergi în casa ta...

SIMO

Da, merg.

THEOPROPIDES

...Să-mi dai gîrbace și sclavi ca să-mi ajute.

SIMO

Îți dau.

THEOPROPIDES

...[1] altădată de-a fir-a-păr ți-oi spune
Cu ce nerușinare și-a rîs de mine astăzi.

(Intră amîndoi în casa lui Simo.)

---

[1] Lacună în original.

ACTUL AL CINCILEA

SCENA I

TRANIO, apoi THEOPROPIDES

TRANIO
(singur)

Cînd e primejdie, fricosul nu face nici cît coaja nucii;
Ce-nseamnă însă vorba asta, pe legea mea, habar nu am.
Şi-aşa, cînd m-a trimis bătrînul la ţară, să-i aduc feciorul;
M-am furişat pe ulicioară şi am sărit, colo,-n grădină.
Şi deschizînd spre ulicioară poarta grădinii-am scos frumos
Afară-ntreaga mea oştire: şi bărbăţuşi, şi femeiuşti.
Despresurîndu-mi-i şi-n grabă ducîndu-i într-un loc ferit,
Am chibzuit s-adun senatul tovarăşilor de petreceri.
Dar numai ce-i adun, că, iată-i, mă dau afară din senat.
Văzîndu-mă trădat în propriul meu for, îndată fac ca alţii,
Ce, vrînd să scape de primejdii sau din mai grele-ncurcături,
Încurcă treburile toate — să nu li se mai dea de capăt.
Doar ştiu că nu se poate ţine ascuns ce ţinem de bătrîn.
N-o să se afle alt prieten...[1]
Vin cei dintîi, le iau nainte; cad la-nvoială, nu pierd vremea.
Dar scîrţîie, sau mi se pare, uşa vecinului de-alături?
E chiar stăpînu-meu, pe Hercle! Ţin tare mult să-i sorb cuvîntul.

(Se îndepărtează, ca să nu fie văzut.)

---

[1] Sfîrşitul acestui vers şi, în continuare, alte trei versuri sînt lacunare şi indescifrabile în original.

SCENA II

THEOPROPIDES, TRANIO, SCLAVII

THEOPROPIDES

(către sclavii lui Simo)

Ascunşi rămîneţi îndărătul intrării, şi, de cum vă chem,
Să daţi asupra lui năvală. Şi-i puneţi lanţurile iute!
Aici l-aştept, în faţa casei, pe omul ce şi-a rîs de mine,
Şi am să rîd grozav, pe Hercle! la rîndul meu de pielea lui.

TRANIO

(aparte)

Dat în vileag e totul! Tranio, fă bine-acum şi vezi ce faci!

THEOPROPIDES

Vreau să-l înhaţ cu iscusinţă şi viclenie, cînd se-ntoarce.
N-am să-i arăt dintîi cîrligul, după momeală-l las să umble.
Pe Hercle! mă prefac că nu ştiu nimic.

TRANIO

(aparte)

Bătrînă răutate!
Nu-i nime-n stare din Atena în vicleşuguri să-l întreacă.
Orice i-ai spune, e zadarnic, de parc-ai sporovi cu-o piatră.
Mă duc la el să-ncepem vorba.

THEOPROPIDES

Acum aş vrea să se arate.

TRANIO

(tare)

Dacă pe mine chiar mă cauţi, de faţă-n faţa ta mă vezi.

THEOPROPIDES

(cu o prefăcută blîndeţe)

Ha, Tranio, iată-te! Ce veste?

TRANIO

Ne vin ţăranii de la ţară.
Aici e,-ndată, Philolaches.

THEOPROPIDES

Pe Pollux! Chiar la timp soseşte.
Vecinul nostru mi se pare un ticălos sfruntat.

TRANIO

De ce?

THEOPROPIDES

Tăgăduie că v-ar cunoaşte.

TRANIO

Tăgăduie?

THEOPROPIDES

Şi că i-aţi dat
Măcar un ban.

TRANIO

Tu rîzi de mine; şi nu tăgăduie, mi-nchipui.

THEOPROPIDES

Atunci?

TRANIO

Glumeşti de bună seamă, căci nu tăgăduie, o ştiu.

THEOPROPIDES

Ba da, tăgăduie, și spune că nici nu i-a vîndut vreo casă Lui Philolaches.

TRANIO

Ha, ha! Spune că banii nu i-ar fi primit?

THEOPROPIDES

Mai mult, ținea să-mi dovedească prin jurămînt, dac-aș fi vrut,
Că n-a vîndut nici casa asta, nici n-a primit un ban măcar...[1]
E tocmai ce i-am spus eu însumi.

TRANIO

Și ce-a răspuns?

THEOPROPIDES

Că-mi dă toți sclavii
Să-i cercetez cum vreau.[2]

TRANIO

Palavre! N-o să ți-i deie niciodată.

THEOPROPIDES

Ba da.

TRANIO

(Mai bine du-l la jude.)[3]
(Încercînd să scape.)
(Alerg să-l caut.)[4]

---

[1] În original urmează o lacună, probabil o replică (de un vers) a lui Tranio.

[2] În procesele romane, sclavii erau supuși la cazne pentru a mărturisi faptele stăpînilor lor.

[3,4] În original, aceste replici precum și următoarea (p. 110, sus) sînt ininteligibile. Traducerea, precum și repartizarea lor pe personaje, sînt aproximative.

THEOPROPIDES

(oprindu-l)

(Stai pe loc!)

Ţin să fac proba.

TRANIO

Ţii? E sigur! Pe mînă insul dă-mi-l mie.
Sau, pentru casă, pune-l iute sub urmărire.

THEOPROPIDES

Mai întîi

Să-mi dea spre cercetare sclavii.

TRANIO

Sînt de părerea ta, pe Pollux!

THEOPROPIDES

Ce-ar fi să-i chem aici îndată?

TRANIO

Hm! Trebuia să-i chemi de mult.

(Îndreptîndu-se către altarul din faţa casei lui Theopropides.)

Eu, pîn-atunci, cuprind altarul.[1]

THEOPROPIDES

De ce?

---

[1] Altarele ridicate la răspîntii sau prin pieţe erau, ca şi templele, locuri de refugiu pentru cei urmăriţi.

TRANIO

Nimic nu poţi pricepe:
Ca să nu aibă, sclavii ţie încredinţaţi, nici o scăpare.

(Aşezîndu-se pe altar.)

Veghez de-aici să nu s-aleagă de toată cercetarea praful.

THEOPROPIDES

Ridică-te!

TRANIO

Nici pic.

THEOPROPIDES

Hai, pleacă de pe altar!

TRANIO

De ce?

THEOPROPIDES

Ascultă:
De fapt, ce vreau, e să-şi găsească ei toţi scăparea-aici[1].
Te scoală!
Pe urmă-l chem la judecată şi, vrea, nu vrea,-mi plăteşte banii.

TRANIO

E bun făcut ce faci tu însuţi. De ce vrei alte-ncurcături?
Nu ştii c-ades o judecată e lucru tare de temut?

---

[1] Aşezîndu-se pe altar, cu alte cuvinte, scăpînd de cercetări, sclavii ar fi recunoscut implicit vina stăpînului lor, şi Theopropides ar fi cîştigat cu uşurinţă procesul. Dar acest pretext, invocat numai ca să-l îndepărteze pe Tranio, nu este cîtuşi de puţin verosimil şi sclavul nu se lasă păcălit.

THEOPROPIDES

Ridică-te şi vin' la mine; un sfat de preţ aş vrea să-mi dai.

TRANIO

Pot să ţi-l dau şi stînd aicea. Cînd şed, sînt mult mai înţelept;
Şi apoi, sfatul e mai sigur cînd pleacă dintr-un loc sfinţit.

THEOPROPIDES

Ridică-te şi lasă gluma!

(Cu un gest prin care vrea să-şi arate buna-credinţă şi să inspire încredere.)

Priveşte-n ochii mei.

TRANIO

Privesc.

THEOPROPIDES

Vezi?

TRANIO

Văd. Acuma un al treilea de s-ar ivi, de foame piere.

THEOPROPIDES

De ce?

TRANIO

Nimic nu i-ar rămâne; atît de răi sîntem, pe Hercle!

THEOPROPIDES

Ah, mor!

TRANO

Ce ai?

THEOPROPIDES

Cu vorbe goale atît m-ai amăgit!

TRANIO

Cum aşa?

THEOPROPIDES

Grozav m-ai dus de nas.

TRANIO

Şi poate nu-ţi e de-ajuns? Mai pică mucul?

THEOPROPIDES

Nu, secătură! Dimpotrivă: mi-ai scos şi creierii din cap. Căci mîrşavele voastre fapte din rădăcină le-am aflat; Dar ce zic eu, din rădăcină — cu rădăcina lor cu tot!

TRANIO

Pe Hercle! nicidecum tu astăzi ...[1] nu mă sileşti.

THEOPROPIDES

Cu vreascuri înconjur altarul, călăule, şi foc le pun!

TRANIO

Nici o ispravă; mai pe cinste mi-i gustul fiert, decît prăjit.

THEOPROPIDES

Exemplu am să dau cu tine!

[1] Mijlocul versului lipseşte din original.

TRANIO

Exemplu? Deci pe placu-ţi sînt!

THEOPROPIDES

Te rog să-mi spui: cum ţi-l lăsasem, cînd am plecat, pe fiul meu?

TRANIO

Cu mîini, cu degete, picioare, cu ochi, cu buze, cu urechi.

THEOPROPIDES

Nu asta te întreb.

TRANIO

Se vede că n-am răspuns la întrebare.

(Zărindu-l pe Callidamates.)

Dar, iată-l, pică chiar la vreme Callidamates, bun prieten
Cu fiul tău; încurcătura s-o discutăm, de vrei, cu dînsul.

SCENA III

CALLIDAMATES, THEOPROPIDES, TRANIO

CALLIDAMATES

(către spectatori)

Îndată ce,-ngropat în somnul adînc, mi-am risipit beţia,
Mi-a şi dat vestea Philolaches că tatăl lui s-a-ntors acasă
Şi că, abia sosit, bătrînul în rîs a fost luat de sclav.
El nu-ndrăzneşte să apară în ochii tatălui, mi-a spus.
Şi dintre toţi ceilalţi prieteni, ca sol pe mine m-a ales

Să-i dobîndesc, cum știu, o pace cu tatăl lui.

(Văzîndu-l pe Theopropides.)

Și tocmai iată-l!
Bine-ai venit, Theopropides! Mă bucur că te văd întors
Cu bine din călătorie! Vreau să cinezi la noi; primește.

THEOPROPIDES

Fii fericit, Callidamates! Cît despre cină, mulțumesc!

CALLIDAMATES

(stăruind)

Nu vrei?

TRANIO

Făgăduiește; dacă n-ai chef, merg eu în locul tău.

THEOPROPIDES

(amenințător)

Tot rîzi de mine, secătură?

TRANIO

Că merg în locul tău la cină?

THEOPROPIDES

Ba n-ai să mergi; decît te-oi duce, cum meriți, la spînzurătoare!

CALLIDAMATES

Hai, lasă asta; și la mine cinezi...

TRANIO

Să-i spui că vin. Ce taci?

CALLIDAMATES

(către Tranio)

Dar tu, de ce ți-ai luat altarul drept adăpost?

TRANIO

Nesocotit ești[1],

(Arătîndu-l pe Theopropides.)

De cînd s-a-ntors, mă vîră-n spaime[2].

(Către Theopropides.)

Ci spune-i pentru ce mă-nvinui.
Să hotărască un al treilea în cearta noastră; spune-i tot.

THEOPROPIDES

Eu spun că mi-ai stricat băiatul.

TRANIO

Cer să m-asculți. Mărturisesc
Și c-a greșit, și că iubita în lipsa ta și-a liberat-o,
Și c-a luat bani cu dobîndă, și că i-a prăpădit; așa e.
Au n-a făcut ce fac toți fiii familiilor însemnate?

THEOPROPIDES

Pe Hercle! să iau bine-aminte, căci prea ești orator dibaci.

CALLIDAMATES

(către Theopropides)

Pe mine lasă-mă să judec.

(Către Tranio.)

Ridică-te, s-așed jurații!

[1,2] În original: *Inscitissimu's./ Aduenien perterruit me* — redat în traducere. Unii editori, însă, citesc: *Inscitissimus/ Aduenien perterruit me* — care s-ar reda prin: *Nesocotitul,/ De cînd s-a-ntors mă vîră-n spaime!*

THEOPROPIDES

O, foarte bine! Fii stăpînul procesului!

TRANIO

Dar e-o capcană!

(Către Callidamates.)

Fii tu chezaș că n-am pricină de temeri, ia-le-asupra ta.

THEOPROPIDES

Nimicuri toate celelalte-s pe lîngă felul cum și-a rîs
De mine azi.

TRANIO

Făcut-am bine, și mult mă bucur c-am făcut-o!
Cu anii tăi cărunți în spate, ar fi să fii mai înțelept.

THEOPROPIDES

(către Callidamates)

Ce spui să fac?

TRANIO

De ești prieten cu Diphilus[1] și Philemona[2],
Aleargă și le povestește cum sclavul tău și-a rîs de tine.
Ca să le dărui o comoară de șiretlicuri pentru piese.

CALLIDAMATES

Hai, taci o clipă; vreau cuvîntul să-mi spun și eu.

(Către Theopropides.)

M-ascultă.

---

[1] Poet comic grec din secolul al IV-lea î.e.n., reprezentant al comediei noi, contemporan al lui Menandru. A fost imitat de Plaut și de Terențiu.

[2] Poet comic grec, născut în Cilicia (361—262 î.e.n.), unul dintre cei mai de seamă reprezentanți ai comediei de moravuri (comedia nouă).

THEOPROPIDES

Spune.

CALLIDAMATES

În primul rînd, tu știi pesemne că-s prietenul lui Philolaches.
El m-a trimis; căci nu-ndrăznește în fața ta să se arate,
Știind că știi de-a fir-a-părul ce-a făptuit. Te rog din suflet
Să-i ierți sminteala, tinerețca zburdalnică; e fiul tău.
Prea bine știi că asta-i vîrsta cînd lesne-n orice joc te prinzi.
Ce-a făptuit, cu noi alături a făptuit: a noastră-i vina.
Dobînzi și datorii, toți banii cu cari și-a cumpărat iubita,
Nu tu, ci noi, dînd fiecare cît se cuvine,-o să-i plătim.

THEOPROPIDES

Ah, nu mi-ar fi putut trimite un orator mai iscusit
Ca tine! Nu-i port nici mînie, nici supărat nu sînt pe el.
N-am să-l împiedic să iubească, să bea, ce-i place lui să facă;
Să se căiască de risipa acelor bani, și-s mulțumit.

CALLIDAMATES

O, se căiește!

TRANIO

Lui — iertare; dar mie ce-mi făgăduiești?

THEOPROPIDES

Bătăi și latul, scîrnăvie!

TRANIO

Chiar dacă mă căiesc și eu?

THEOPROPIDES

Pe Hercle! jur că te-oi răpune!

CALLIDAMATES

Iertarea ca să fie-ntreagă
Făgăduiește-o și lui Tranio, te rog, măcar de dragul meu.

THEOPROPIDES

Poți dobîndi ușor din parte-mi orice-i pofti, dar nu mă-nduplecci
Să fac uitată mișelia unui mișel fără pereche.

CALLIDAMATES

Ci dă-i iertare!

THEOPROPIDES

(văzîndu-l pe Tranio care ia o înfățișare voit sfidătoare)

(Lui iertare?)[1] Vezi cum mă-nfruntă, spînzuratul?

CALLIDAMATES

(către Tranio, aspru)

Fii înțelept și stai cuminte!

THEOPROPIDES

(către Callidamates)

Tu cumințește-te, nu-i cere
Lui asta; căci pe el l-oi face cu frînghia să stea cuminte.

TRANIO

Nu e nevoie.

CALLIDAMATES

(către Theopropides)

Hai, te lasă înduplecat de ruga mea.

[1] Lacună în original; text presupus.

THEOPROPIDES

Nu mă ruga!

CALLIDAMATES

Te rog!

THEOPROPIDES

Ți-am spus-o: nu mă ruga!

CALLIDAMATES

Degeaba nu vrei!
Ci iartă-i vina asta, numai pe asta, hai, de dragul meu.

TRANIO

(către Theopropides)

Ce tot te lași rugat? Știi bine că mîine cad în altă vină;
Și pentru vinile-amîndouă te poți odată răzbuna.

CALLIDAMATES

Înduplecă-te!

THEOPROPIDES

(către Tranio)

Haide, pleacă! Te iert!

(Arătîndu-l pe Callidamates.)

Și lui să-i mulțumești.

(Către public.)

Dragi spectatori, jucată-i piesa; vă rog frumos: aplaudați!

MENAECHMII
(GEMENII)

Titlul latin:

MENAECHMI

PERSONAJELE

PENICULUS, parazitul lui Menaechmus I
MENAECHMUS I, cetăţean din Epidamnum, răpit în copilărie
MENAECHMUS II (SOSICLES), fratele său geamăn
EROTIA, curtezană, iubita lui Menaechmus I
CYLINDRUS, bucătarul Erotiei
MESSENIO, sclavul lui Menaechmus II
SLUJNICA Erotiei
SOŢIA LUI MENAECHMUS I
BĂTRÎNUL, socrul lui Menaechmus I
MEDICUL
SCLAVII

Acţiunea se petrece în Epidamnum.

SUBIECTUL COMEDIEI

Mai de demult doi gemeni avea un negustor;
E fulgerat de moarte cînd unu-i fu răpit...
Nepotului Sosicles bunicul nume-i pune,
Acuma, chiar Menaechmus, purtat de cel pierdut.
El pleacă frățiorul să-și caute, și țări
Colindă multe. Astfel debarcă-n Epidamnum.
Habar n-avea că tocmai aci crescuse cellalt!
Mulți orășeni, crezîndu-l compatriotul lor,
Iubită, socru, soață-i dădură lui Menaechmus...
Iar gemenii sfîrșiră prin a se recunoaște.

PROLOGUL

Cuvîntul cu-o urare de bine mi-l încep,
Deopotrivă mie şi vouă, spectatori!
Eu vi-l aduc pe Plaut — pe limbă, nu de mînă;
Primiţi-l cu-o ureche prietenă, vă rog.
Dar ascultaţi subiectul şi fiţi cu luare-aminte.
Vi-l spun pe cît îmi este-n putere mai pe scurt.

Voi ştiţi cum fac, de-altminteri, poeţii noştri comici:
Spun toţi că acţiunea-n Atena se petrece,
Ţintind ca-n ochii voştri grecească să apară.
Eu nu dau decît locul unde se-ntîmplă-aievea;
Tot àstfel cum subiectul, deşi din lumea greacă,
Nu e de-a dreptul atic, ci doar sicilian.
Şi-acum, după cuvîntul acesta de-nceput,
Subiectu-l las în voia măsurătorii voastre,
Nu un mertic, nici două, ci tot hambarul plin —
Pe cît m-ajută darul să povestesc de bine.

Trăia în Siracuza un negustor în vîrstă.
Ajunse, într-o vreme, părinte a doi gemeni
Atît de-asemeni unul cu altul, că nici doica
Nu-i osebea, ea care îi alăpta la sînu-i,
Nici mama lor cea bună ce i-a adus pe lume —
Aşa măcar îmi spuse cine-a văzut copiii;

Dar nu cumva să credeţi că i-am văzut şi eu.
De şapte ani băieţii erau, cînd tatăl lor
Îşi încărcă o mare corabie cu mărfuri.
Luînd cu el pe unul dintre feciori, îl duse
Pînă-n Tarent, acolo unde-l chema negoţul,
Iar pe cellalt acasă-l lăsă, cu mama lui.
Cînd au ajuns, mari jocuri porniseră-n Tarent
Şi, ca întotdeauna, poporul se-adunase.
Băiatul în mulţime de tatăl lui se pierde.
Un negustor de seamă, de fel din Epidamnum[1],
Găsind copilu,-l duce cu sine-n ţara lui.
Cu inima zdrobită că a putut să-şi piardă
Feciorul, tatăl cade bolnav de supărare
Şi în puţine zile se stinge în Tarent.
Cînd vestea dureroasă ajunge-n Siracuza
Şi cînd bunicul află c-a fost răpit copilul,
Şi tatăl lui murise de-asemeni în Tarent,
Nepotului de-acasă el numele i-l schimbă.
Astfel, de dragul celui răpit, bunicu-i dă
Pierdutul nume celui ce i-a rămas, spunîndu-i
Menaechmus[2], deci întocmai cum se numise primul,
Şi cum, de-altminteri, însuşi bătrînul se numea.
Eu numele-l ţin minte că mă aflam de faţă
Cînd îşi plîngeau prin toate ungherele copilul.
V-o spun mai dinainte, să nu vă încurcaţi,
Şi-anume: cei doi gemeni acelaşi nume poartă.

—

Acum spre Epidamnum să ne întoarcem pasul,
Ca să vă-nchei întreaga istorie-ncepută.
Şi dacă are vreunul din voi pe-acolo treburi,
Să-mi spună fără teamă, să-mi poruncească-ndată;
Dar pentru ostenceală să-mi dea ceva şi mie,
Căci dacă nu văd banii zadarnic gura-şi bate,

---

[1] Vechiul nume al oraşului Dirrachium, aşezat pe coasta Iliriei, în faţa Brundisiumului (Brindisi de astăzi).
[2] În sens propriu: *Neclintitul*.

Iar dacă-i văd în palmă şi-o bate mai zadarnic.
Dar să mă-ntorc la vorbă şi într-un loc să stau.

Deci epidamnianul de care-am pomenit,
Şi care îl luase pe unul dintre fraţi,
N-avea decît odrasle, ci numai bogăţii.
Cu dragoste-l adoptă pe geamănul răpit
Ca fiu al lui, soţie cu zestre îi găseşte,
La moartea sa lăsîndu-l deplin moştenitor;
Căci după-o lungă ploaie, aflîndu-se pe cîmp
Şi vrînd să treacă rîul, la marginea cetăţii
Îi luă repeziciunea şuvoiului piciorul
Şi-n negrele adîncuri pe bietul om îl trase.
Stăpîn ajunse fiul pe-o mare bogăţie.
Deci vieţuia acolo pierdutul frate geamăn.
Cît despre celălaltul, crescut în Siracuza,
Soseşte-n Epidamnum chiar azi cu sclavul său,
Sperînd să-şi regăsească aicea frăţiorul.
Deci pe tot timpul piesei veţi fi în Epidamnum;
Cînd l-om schimba cu altul, în alt oraş veţi fi,
Cum şi actorii masca şi-o schimbă rînd pe rînd:
Mijlocitor sau tînăr întîi, şi-apoi bătrîn,
Sărman, milog sau rege, coţcar sau parazit...[1]

[1] Prologul pare a fi neterminat. În unele manuscrise apare încă un vers, dar textul este indescifrabil.

ACTUL ÎNTÎI

SCENA I

PENICULUS

M-au poreclit cei tineri zicîndu-mi Periuţă[1],
Fiindcă toată masa o curăţ, cînd mănînc.
Să ţii legaţi în lanţuri captivii din războaie
Şi de picior pe sclavii fugari să-i priponeşti,
E, după-a mea umilă părere, o prostie.
Căci un biet om cînd vede că răul rău aduce,
Rîvneşte numai fuga şi numai rău să facă.
Ei în vreun fel sau altul de lanţuri tot se scapă,
Pilesc încătuşaţii veriga de la gleznă,
Sau în zăvor cu piatra izbesc; un fleac le pare.
Păstrezi un om şi fuga într-adevăr i-o-mpiedici
Doar dacă băutura, mîncarea ta-l opresc:
Îi fereci pliscul numai de masa încărcată,
Doar dacă-i dai la rîndu-ţi să bea şi să mănînce
Cît are poftă,-ntr-una, şi-l saturi zi de zi,
Pe Pollux! n-o să-ţi fugă nici cînd în joc i-e viaţa.
Ca să-l păstrezi, c-un astfel de lanţ înlănţuieşte-l.
E-atîta mlădiere în lanţurile foamei;
Cu cît par mai lărgite, cu-atît mai tare strîng.
Tot astfel eu mă aflu aicea, la Menaechmus,

---

[1] În original *peniculus*, diminutiv de la *penis* — *coadă*, deoarece peria era alcătuită din pămătuful de la vîrful unei cozi de vacă.

Că i-am fost dat pe mînă[1]; şi-am alergat spre lanţu-i.
Că-i om cum nu e altul, cu-adevărat te creşte
Şi-nzdrăveneşte, nù ştiu vindecător mai bun.
Aşa e acest tînăr; mîncău chiar el, ospeţe
Dă-n cinstea zeei Ceres[2]; şi-atît încarcă masa,
Că-ţi-nalţă o grămadă de farfurii în faţă.
Te scoli din pat de-a bine pe cea din vîrf s-o iei.
Dar de mai multe zile n-am mai călcat pe-aici:
Am stat mereu acasă cu ceea ce mi-e scump.
Căci nu mănînc, nu cumpăr decît din ce-i mai scump.
Dar ce e scump pe lume şi-nălţător se duce.
Acum stăpînu-mi caut. Dar se deschide uşa.
Îl văd chiar pe Menaechmus; şi tocmai vrea să iasă.

SCENA II

MENAECHMUS I, PENICULUS

MENAECHMUS I

(cu spatele la spectatori şi vorbind soţiei sale care este în casă)

De n-ai fi proastă şi neghioabă, nesuferită, rea făptură,
Tot ce la soţul tău nu-ţi place, nu ţi-ar plăcea la tine însăţi!
Pe lîngă asta, dacă-ncepînd de azi mai faci
La fel, ajungi vădană la uşa părintească.

---

[1] În original *iudicatus;* aluzie la vechea lege romană în virtutea căreia datornicul insolvabil era dat de pretor pe mîna creditorului, care îl ţinea în lanţuri pînă la plata datoriei şi care, după 60 zile, putea să-l vîndă ca sclav sau să-l ucidă.

[2] La serbările zeiţei Ceres, care aveau loc la Roma între 12 şi 19 aprilie, se dădeau mari ospeţe în circuri, unde erau chemate şi mulţimile.

Nu pot să ies un pas din casă, că mă opreşti, mă chemi, mă-ntrebi
Ce fac, pe unde umblu, ce treburi pun la cale,
Ce tot ascund, ce caut, ce am făcut pe-afară.
M-am însurat c-un vameş şi sînt dator să-i spun,
Fără-a uita o iotă, ce fac şi ce-am făcut!
Te-am răsfăţat din cale-afară. Dar de acum aşa mă port.
Cînd eu iţi dărui slujnice, bucate,
Podoabe, lînă, purpură, veşminte,
Mereu, şi nu duci lipsă de nimic,
De rău să te fereşti, fii înţeleaptă;
Să-ţi iscodeşti bărbatul încetează!
Dar, ca să nu pîndeşti zadarnic, ţi-ajut eu rîvna; azi mă duc
La o femeie,-apoi la masă la oarecine m-am poftit.

PENICULUS

(aparte)

Ar vrea să pară că-i vorbeşte soţiei, şi-mi vorbeşte mie.
Căci dacă prin oraş mănîncă, pe mine, nu pe ea,-şi răzbună.

MENAECHMUS I

(văzînd că soţia sa a intrat în casă)

Iuha! Nevasta, cu ocara, mi-am alungat-o de la uşă.
Ci soţii iubăreţi pe unde-s? De ce-ntîrzie toţi să vină
Urări de bine să-mi aducă fiindcă-am luptat cu vitejie?
(Dă la iveală o mantilă pe care a îmbrăcat-o pe sub manta.)
Mantila asta, şterpelită de la soţie,-o duc iubitei.
Aşa le-nşeli, cu isteţimea, pe-aceste fiinţe preaviclene.
E o ispravă, o virtute, minune, mare meşteşug!
E rău de ea şi rău de mine, căci mie pagubă mi-aduce.
Cu prada de la dùşman luată mă duc să-mi fericesc părtaşii.

PENICULUS

(care a stat în cealaltă parte a casei lui Menaechmus)

Hei, tinere, nu-mi faci şi mie din prada ta o părticică?

MENAECHMUS I

(auzindu-l pe Peniculus, dar fără să-l vadă)

Vai mie! am căzut în cursă.

PENICULUS

Ba ajutoru-ţi sînt; n-ai teamă.

MENAECHMUS I

Şi cine eşti?

PENICULUS

Sînt eu.

MENAECHMUS I

Ah, Soarta şi fericita mea-Ntîmplare!
Salut!

(Îi întinde mîna.)

PENICULUS

Salut!

MENAECHMUS I

Ce faci tu?

PENICULUS

Geniul meu bun îl ţin de mîna dreaptă.

MENAECHMUS I

La vreme, cum soseşti acuma, n-ai fi putut niciînd sosi.

PENICULUS

Aşa-s eu: meşter mare-n arta do-a prinde clipa potrivită.

MENAECHMUS I

Te-ar ispiti o raritate?

PENICULUS

Ce bucătar o progăteşte?
Pe loc, privind la rămăşiţe, ştiu de-a făcut vreo boroboaţă.

MENAECHMUS I

Văzut-ai oare vreo pictură pe un perete-nfăţişînd
Pe Ganimed răpit de vultur sau pe Adonis de Venera?

PENICULUS

Destule. Şi ce vrei cu-aceste picturi?

MENAECHMUS I

(arătînd mantila pe care o are sub manta)

Ei bine, ia priveşte!
Nu ţi se pare că le seamănă?

PENICULUS

Şi ce-i cu-acest veşmînt pe tine?

MENAECHMUS I

Sînt omul cel mai plin de farmec, o recunoşti?

PENICULUS

Unde mîncăm?

MENAECHMUS I

Răspunde-mi la-ntrebare.

PENICULUS

Iată: eşti omul cel mai plin de farmec.

MENAECHMUS I

Şi n-ai nimic să mai adaugi din partea ta?

PENICULUS

Şi cel mai vesel.

MENAECHMUS I

Urmează.

PENICULUS

Nu urmez, pe Hercle! pînă nu ştiu pe ce mă bizui.
Tu eşti în ceartă cu nevasta; cuminte-i să m-arăt cu minte.

MENAECHMUS I

Să-nmormîntăm această ziuă făr'ea nevastă-mea să afle,
nici rugul unde i-l aprindem...[1]

PENICULUS

(întrerupîndu-l)

Acum rosteşti cuvînt de seamă! Cît de curînd s-apropii torţa?
Pîn' la buric e ziua dusă, deci a murit pe jumătate.

MENAECHMUS I

Tu zăboveşti, tăindu-mi vorba.

PENICULUS

Menaechmus, sparge-mi, scoate-mi ochii
De mai rostesc o vorbă, una măcar, decît cu-a ta poruncă.

MENAECHMUS I

De uşă mai departe vino, aici.

---

[1] Textul original este neclar. Probabil că două versuri s-au contopit într-unul singur, foarte lung.

PENICULUS

Poftim.

MENAECHMUS I

(depărtîndu-se mereu și privind în urmă)

Mai mult.

PENICULUS

Cum vrei.

MENAECHMUS I

(privind mereu în urmă)

Mai mult, cutează! Mai departe să fim de peștera leoaicei.

PENICULUS

Pe legea mea, tu poți ajunge un strașnic luptător de circ!

MENAECHMUS I

De ce?

PENICULUS

Privești mereu în urmă, de teama soației, că te prinde.

MENAECHMUS I

Dar spune-mi...

PENICULUS

Eu? Cum îți e vrerea: zici da, zic da; zici nu, zic nu.

MENAECHMUS I

De-ai mirosi un lucru-anume, ai fi în stare să-i ghicești Parfumul ...[1]?

[1] Lacună în original.

PENICULUS

...[1] de pare-ai întreba colegiul[2].

MENAECHMUS I

Miroase-atunci mantila asta.

(Îi arată partea de jos a mantilei.)

Ți-e cunoscut parfumul?

(Peniculus se trage înapoi.)

Șovăi?

PENICULUS

În partea ei de sus miroase a-mbrăcăminte femeiască.
În locul ăsta spurcă nasul cu-o păcătoasă de mireasmă.

MENAECHMUS I

Peniculús, încearcă-aicea.

(Îi arată partea de sus a mantilei. Peniculus o miroase cu teamă.)

Drăguț mai strîmbi din nas!

PENICULUS

Se cade.

MENAECHMUS I

Ei, cum miroase,-a ce? Răspunde.

PENICULUS

A furt, a prînz, a curtezană.

---

[1] Lacună în original.

[2] *Collegium* — totalitatea persoanelor care exercitau o funcție colegială. Aici: *colegiul augurilor*.

MENAECHMUS I

Tu ai putea...[1]
Ghicit-ai drept...[2]
Aş vrea Erotiei să i-o dărui, iubitei mele, curtezana.
Şi-i cer să pregătească-ndată un prînz pentru noi trei.

PENICULUS

Prea bine.

MENAECHMUS I

Şi-o să putem[3], pînă s-arată a dimineţii stea...

PENICULUS

(întrerupîndu-l)

Prea bine.
Prea desluşit cuvîntul. Să bat în uşă?

MENAECHMUS I

Bate.

(Peniculus bate grăbit şi tare.)

Mai stai o clipă!

PENICULUS

— Tu cu-o mie de paşi întîrzii vremea cupei!

MENAECHMUS I

Dar bate mai încet.

---

[1] Lacună în original. Se poate adăuga: *(Tu ai putea) pe loc să capeţi orice doreşti din toate astea.*

[2] Idem. Se poate adăuga: *(Ghicit-ai drept): mantila asta de la soţie-am şterpelit-o.*

[3] Unii editori citesc: *Şi o să bem (potabimus)*, în loc de: *Şi-o să putem (poterimus).*

PENICULUS

Ți-e teamă, cred eu, că ușa nu-i în Samos!
(Bate din nou.)

MENAECHMUS I

Mai stai, mai stai, te rog, pe Hercul! Cine-a ieșit? Vezi, mîndrul soare
Oare-a pălit destul în fața preaorbitoarei străluciri?

SCENA III

EROTIA, PENICULUS, MENAECHMUS I

EROTIA

O, suflet drag, Menaechmus, salve!

PENICULUS

Și mie?

EROTIA

Tu ești de prisos.

PENICULUS

Sînt, cum de obicei se-ntîmplă, trecut în scriptele oștirii.

MENAECHMUS I

În casa ta am pus la cale să-ncingem azi o mare luptă.

EROTIA

Să fie azi.

MENAECHMUS I

În lupta asta, şi eu, şi el vom suge zdravăn.
Pe cel ce luptător mai straşnic cu arma cupei se arată,
Poţi să-l alegi: tu hotărî-vei cu cine-ţi vei petrece noaptea.
Cînd te zăresc, plăcere scumpă, nevastă-mea îmi pare slută!

EROTIA

Nimic nu te opreşte, totuşi, să porţi vreun lucru-al ei la tine.

(Apucînd poala ieşită în afară a mantilei.)

Ce văd?

MENAECHMUS I

Pe ea am dezbrăcat-o, ca să te-mbrac pe tine, floare!

EROTIA

(cu voce îndulcită)

Cum te pricepi să treci în frunte şi să-i întreci pe toţi ceilalţi!

PENICULUS

E numai miere curtezana cînd are de-nşfăcat ceva!
Dacă-l iubeşti, cum vrei să pară, de mult l-ai fi muşcat de nas.

MENAECHMUS I

(scoţîndu-şi mantaua; către Peniculus)

Ia ţine-o tu; îmbrăcămintea făgăduită să-i arăt.

PENICULUS

O ţin.

(Menaechmus rămîne doar în tunica peste care pusese mantila.)

Dar te-aş ruga, stăpîne, să ne dansezi ceva-n mantilă[1].

[1] Aluzie ironică la dansatorii lascivi *(cinaedi)* care evoluau pe scenă îmbrăcaţi în mantie *(palla)*.

MENAECHMUS I

Eu să dansez? Pe Hercle! nu eşti întreg la minte.

PENICULUS

Eu sau tu?
Şi dacă nu dansezi, arunc-o!

MENAECHMUS I

Prin ce primejdii am trecut
Chiar astăzi, pînă-am şterpelit-o! Cred că nici Hercul, cînd a pus
Pe brîul Hippolytei[1] mîna, mai mari primejdii n-a-nfruntat.
Primeşte-o, fiindcă dintre toate doar tu trăieşti să-mi faci hatîrul!
Pe-ndrăgostiţii demni se cade îndemnu-acesta să-i îndemne.

PENICULUS

(aparte)

Pe cei ce-aleargă mai degrabă spre însăşi ţelul lor.

MENAECHMUS I

Cu patru mine-am cumpărat-o, acum un an, soţiei mele.

PENICULUS

Sînt patru mine irosite, cam asta-i toată socoteala.

MENAECHMUS I

(către Erotia)

Ştii ce poftesc să am la masă?

---

[1] Aluzie la lupta lui Hercule împotriva amazoanelor povestită de Diodor din Sicilia (IV, 16) în care dobîndeşte brîul dăruit de Ares reginei Hippolyte, îndeplinind astfel dorinţa Admetei, fiica lui Eurystheus. Unii editori atribuie această reflecţie lui Peniculus.

EROTIA

Ştiu; vei avea orice poftești.

MENAECHMUS I

Deci cată să se pregătească un prînz: trei guri să-ndestuleze;
Să ni se cumpere din piață ce se găsește mai de soi:
Și șunculiță, și slănină, și niște ghinduri de purcel,
Și niște căpățîni de scroafă, și alte-asemeni bunătăți,
În abur fierte și servite la fel, m-ațiță ca pe uliu.
Și cît de grabnic!

EROTIA

N-avea grijă, pe Castor!

MENAECHMUS I

Noi plecăm în for;
Curînd vom fi-ndărăt. Și, pînă s-or fierbe, deșertăm o cupă.

EROTIA

Vii cînd dorești; cu toate gata voi fi.

MENAECHMUS I

Oricum, să te grăbești.

(Către Peniculus.)

Urmează-mă!

PENICULUS

Pe Hercle! tocmai că te urmez și te păzesc;
Și n-aș vrea să te pierd acuma pe toate-a' zeilor comori.

EROTIA

(către sclavii săi)

Aduceți-l aici îndată pe bucătarul meu, Cylindrus.

SCENA IV

EROTIA, CYLINDRUS

EROTIA

Ia bani la tine și panerul; poftim sesterții-aceștia trei.

CYLINDRUS

I-am luat.

EROTIA

S-aduci mîncări alese. Pentru-un ospăț în trei s-ajungă:
Nici prea puține, nici prea multe să fie.

CYLINDRUS

Cine sînt meseniii?

EROTIA

Menaechmus, eu și parazitul Peniculus.

CYLINDRUS

Atuncea-s zece.
Căci parazitul singur face cît opt persoane laolaltă.

EROTIA

Eu ți-am spus cine-s; tu ai grijă de celelalte.

CYLINDRUS

Las'pe mine.

Mă îngrijesc de tot; poftește-i.

EROTIA

Să vii degrabă.

CYLINDRUS

Într-o clipă.

(Ies amîndoi.)

ACTUL AL DOILEA

SCENA I

MENAECHMUS II, MESSENIO

MENAECHMUS II

(venind dinspre port)

Nu poate fi, Messenio, plăcere mai deplină
Pentru acel ce umblă pe mări, decît din larguri
Pămîntul să-l zărească.

MESSENIO

Nu mint, e mai deplină,
Cînd vezi şi-atingi pămîntul pe care te-ai născut.
Dar spune-mi de ce sîntem acuma-n Epidamnum?
Cutreierăm, ca marea, şi insulele toate?

MENAECHMUS II

Îl căutăm şi-aicea pe fratele meu geamăn.

MESSENIO

Şi cînd o să sfîrşească această căutare?
De şapte ani, vezi bine, alt lucru nu mai facem.
Iliria, Massilia[1], Hispania şi Histria,
Marea de Sus[2] întreagă şi Grecia din afară[3],

---

[1] Marsilia de azi.
[2] Marea Adriatică.
[3] Grecia Mare şi coloniile întemeiate de oraşele greceşti.

Halicele coaste, pe cît le scaldă marea,
Le-am cercetat pe toate. Un ac să fi căutat,
Şi de-ar fi fost, mă crede, l-ai fi găsit de mult.
Noi căutăm şi astăzi un mort printre cei vii;
Căci de trăia, fii sigur, l-am fi găsit de mult.

MENAECHMUS II

Măcar să caut omul ce-mi dă încredinţarea,
Ce-mi spune drept că ştie chiar el de moartea lui,
Şi-atunci n-am să mai stărui în căutarea mea,
Altminteri, toată viaţa mă zbat să-i dau de urmă.
Eu, singurul, ştiu cît e de drag inimii mele.

MESSENIO

În papură caţi nodul. De ce să nu ne-ntoarcem,
Acasă, dacă nu vrem istorie[1] să scriem?

MENAECHMUS II

Tu fă ce-ţi zic, mănîncă ce-ţi dărui, şi ia seama!
Să nu mă superi; mie nu-mi porunceşti tu!

MESSENIO

Vai,
Cum mă sileşte-o vorbă să-mi ştiu deplin sclavia!
De nerostit mai lesne-n cuvinte mai puţine!
Eu, totuşi, nu pot, fie ce-o fi, să nu vorbesc.
Vrei să m-asculţi, Menaechmus? Azi, cercetîndu-mi punga,
Pe Hercle! mi-am dat seama că nu stăm prea grozav.
Pe Hercul! cred că dacă n-ai să te-ntorci acasă,
Curînd de tot vei geme că geamănul ţi-l cauţi.
Cunosc ce soi de oameni sînt epidamnienii:

[1] Ca Herodot, care a scris istoria locurilor pe unde a călătorit.

Petrecăreţi şi încă beţivii cei mai mari.
Aicea pişicherii, coţcarii fără număr
Cutreieră oraşul; femeile pierdute,
Ca nicăieri, se spune, aici ştiu să momească.
De-aceea şi oraşul se cheamă Epidamnum,
Căci nu se poate smulge din condamnarea sa.

MENAECHMUS II

Voi fi cu luare-aminte. Dă-mi, deocamdată, punga.

MESSENIO

Dar ce vrei?

MENAECHMUS II

Pentru tine, din ce mi-ai spus, mi-e teamă.

MESSENIO

Ce teamă?

MENAECHMUS II

Epidamnum cel condamnat că-l umbli.
Tu eşti cam mulieratic de felul tău, Messenio,
Supărăcios, la rîndu-mi, sînt eu şi fire iute;
Înlătur două rele păstrînd la mine banii:
Să nu cazi tu în vină, şi eu să nu mă supăr.

MESSENIO

Primeşte-o şi păstreaz-o; mă bucură din suflet.

SCENA II

CYLINDRUS, MENAECHMUS II, MESSENIO

CYLINDRUS

Am luat bucate numai de soi, părerea mea;
Şi-am să le dau o masă mesenilor pe cinste.

(Văzîndu-l pe Menaechmus II.)

Dar iată-l pe Menaechmus! Vai de spinarea mea!
Mesenii so şi plimbă pe dinaintea uşii,
Cînd eu mă-ntorc din piaţă. L-întîmpin, să-i vorbesc.
Menaechmus, salve!

MENAECHMUS II

Zeii, oricine-ai fi, te-ajute!

CYLINDRUS

Oricine-ai fi? rostit-ai. Cum, nu ştii cine sînt?

MENAECHMUS II

Nu ştiu defel, pe Hercle!

CYLINDRUS

Meseanul cellalt unde-i?

MENAECHMUS II

(mirat)

De ce mesean e vorba?

CYLINDRUS

De parazitul tău.

MENAECHMUS II

Al meu, zici, parazitul?

(Către Messenio.)

Nici vorbă, e nebun!

MESSENIO

(încet lui Menaechmus)

Ţi-am spus eu că pe-aicea sînt pişicheri o droaie ?[1]

MENAECHMUS II

Amice, cum îl cheamă pe parazitul meu?

CYLINDRUS

Peniculus.

MESSENIO

La mine-i adăpostit în cufăr.

CYLINDRUS

Vii să prînzeşti, Menaechmus, la vreme potrivită:
Acum mă-ntorc din piaţă.

MENAECHMUS II

(căutînd în pungă)

Băiete, spune-mi: cîţi

Sesterţi anume costă neprihăniţii porci
De jertfă?

[1] În original urmează o replică — de un vers — atribuită lui Cylindrus, din păcate indescifrabilă.

CYLINDRUS

Unul singur.

MENAECHMUS II

Primeşte-l de la mine;
Din banii mei încearcă pe loc să te purifici[1],
Căci eşti nebun de-a binc, sînt sigur, dacă tu
Iei şi necunoscuţii în rîs, oricine-ai fi.

CYLINDRUS

Sînt eu, Cylindrus; nu ţi-e un nume cunoscut?

MENAECHMUS II

Cylindrus, Coriendrus[2] — să piei din faţa mea.
Nu te cunosc şi nu ţin de fel să te cunosc.

CYLINDRUS

(stăruind)

Ţi-e numele Menaechmus.

MENAECHMUS II

Aşa, din cîte ştiu.
Tu, cînd îmi zici pe nume vorbeşti cu judecată.
Dar mă cunoşti, de unde?

CYLINDRUS

(încremenit)

De unde te cunosc?
Pe tine, pe iubitul stăpînă-mi, Erotia?

---

[1] Nebunia era considerată adeseori drept o pedeapsă trimisă de zei ca să pedepsească o greşeală a omului. Porcii erau jertfiţi zeului Lar pentru a lecui această boală.

[2] Formă de nume foarte nesigură.

MENAECHMUS II

Nu-i sînt iubit, pe Hercle! şi nù ştiu cine eşti.

CYLINDRUS

Cum, nu mă ştii pe mine, cînd în atîtea rînduri
Ţi-am dres, la noi la chefuri, pocalul?

MESSENIO

(aparte)

Ce păcat,
Că n-am ceva să-i sfarăm netrebnicului ţeasta!

MENAECHMUS II

(ridicînd încetul cu încetul vocea)

Mi-ai dres, cînd pînă astăzi eu n-am văzut şi nici
N-am fost prin Epidamnum niciodînd?

CYLINDRUS

Tăgăduieşti?

MENAECHMUS II

Tăgăduiesc, pe Hercle!

CYLINDRUS

Nu locuieşti în casa
Aceea?

(Arată casa lui Menaechmus I.)

MENAECHMUS II

Să-i trăsnească, pe toţi de-acolo, zeii!

CYLINDRUS

(aparte)

De se blesteamă singur aşa, a-nnebunit!

(Tare.)

M-asculţi, Menaechmus?

MENAECHMUS II

Ce vrei?

CYLINDRUS

De-o să-mi urmezi povaţa,
Cu-acel sesterţ pe care mi l-ai făgăduit
— Căci tu, pe Hercle! nu eşti la minte-ntreg, Menaechmus,
De vreme ce te blestemi aşa — mai bine-ai face,
În locul meu, să-ţi cumperi un purceluş de jertfă.

MENAECHMUS II

Nesuferit, pe Hercul! plictisitor flecar!

CYLINDRUS

(către public)

Îi place să glumească aşa cu mine,-adesea.
Dar om ca el să rîdă, cînd nu e cu soţia.

(Către Menaechmus II.)

Mai spune-mi!

(Menaechmus II se face că nu-l aude.)

Hai, mai spune-mi!

(Arătîndu-i panerul.)

Ajunge la tustrei
Mîncarea ce se vede, sau nu vă-ndestulaţi
Femeia, parazitul şi tu?

MENAECHMUS II

De ce femei
Şi paraziţi e vorba?

MESSENIO

(lui Cylindrus, amenințător)

Ce blestem te apasă
De-l plictisoşti atîta?

CYLINDRUS

Tu pentru ce te-amesteci?
Nu te cunosc; cu dînsul, că îl cunosc, vorbeam.

MESSENIO

Pe Pollux! nu ai mintea întreagă, te cunosc.

CYLINDRUS

Eu plec să rîndui totul la fiert; n-am să vă-ntîrziu.
De casă-n vremea asta să nu te-ndepărtezi.
Mai vrei ceva?

MENAECHMUS II

Degrabă să fii întins po cruce.

CYLINDRUS

Grăbeşte tu, mai bine, să te întinzi la masă,
În timp ce-aşez eu totul precum Vulcan de aprig.
Mă duc să-i spun Erotiei că ai rămas afară,
Ca să te ia cu sila decît să stai la uşă.

(Intră în casă.)

MENAECHMUS II

S-a dus? S-a dus. Pe Pollux! încep să bag de seamă
Că n-ai mințit, Messenio.

MESSENIO

Și încă mai ia seama;
Căci stă aici, alături, și curtezana-aceea,
Din câte-a spus nebunul, ce vine să te cheme.

MENAECHMUS II

Dar tare mă uimește că numele mi-l știe.

MESSENIO

Nici o uimire;-aceste femei au obiceiul
Să își trimită sclavii, băieți și fete,-n port.
Și dacă-n port rămîne-o corabie străină,
Ei află de pe unde-i și cine-i o stăpînul;
Apoi pe loc se-agață și se lipesc de dînsul.
Și dacă-l înfășoară, doar fără bani mai scapă.

(Arătînd casa Erotiei.)

În port, aici, la pîndă a stat un hoț de mare,
Și cred c-am face bine să ne purtăm cu grijă.

MENAECHMUS II

E sfatul bun, pe Hercle!

MESSENIO

Dar știu că și mai bun,
Are să fie dacă chiar tu îți porți de grijă.

MENAECHMUS II

Ia taci o clipă; ușa, aud, a scîrțîit.
Să văd dar cine iese.

Atunci pun ăsta jos.

(Se descotoroseşte de cufăr şi-l lasă în grija marinarilor care îi urmau.)

Hei, marinari, cu ochii să staţi mereu pe el!

SCENA III

EROTIA, MENAECHMUS II, MESSENIO

EROTIA

(ieşind din casă şi adresîndu-se lui Cylindrus care vrea să închidă uşa)

Aşa s-o laşi; închisă nu vreau uşa.
Ci du-te, pregăteşte tot, veghează;
Să fie totul bine, vreau.

(Altor sclavi, dinăuntru.)

Iar voi
Aşterneţi paturi şi parfumuri ardeţi;
Cu-apucături subţiri momeşti bărbaţii.
Plăcerea-i păgubeşte pe ei, noi cîştigăm.

(Căutîndu-l pe Menaechmus.)

Dar unde-i? L-a văzut la uşă chiar bucătarul. Iată-l, da,
Pe mult folositorul şi preţios prieten!
Şi eu, răsplată-a vredniciei, în casă-i dau întîietate.
Dar să m-apropii; să-l întreb de vorbă.

(Către Menaechmus II, cu glas dezmierdător.)

Mă miră, sufleţele, c-ai rămas
În faţa uşii, cînd îţi stă deschisă.
Mai mult decît la tine, acasă eşti aici.

E totul pregătit...[1]
Aşa cum ai cerut şi cum ai vrut,
Şi nu eu te-am făcut să-aştepţi aici.
Porunca pentru prînz ţi-a fost urmată;
Putem, de vrei, să ne-aşezăm la masă.

MENAECHMUS II

Femeia asta cui vorbeşte?

EROTIA

Chiar ţie.

MENAECHMUS II

Am avut vreodată,
Sau astăzi chiar, noi doi vreo treabă?

EROTIA

Dar pentru tine, dintre toţi,
M-a vrut strălucitoare Venus; şi mulţumită numai ţie.
Din bunăvoia ta, pe Castor! duc eu o viaţă-nfloritoare.

MENAECHMUS II

(încet către Messenio)

E sau nebună sau e beată, femeia asta, jur, Messenio,
Dacă atît de prietenoasă vorbeşte c-un necunoscut.

MESSENIO

(încet către Menaechmus II)

N-am spus c-aşa e obiceiul? Cad frunze-acum, pe lîngă ce
Va fi, de stăm pe-aici trei zile; copaci cădea-vor peste tine.

---

[1] Lacună în original.

La fel e orice curtezană; se-mpodobește — să-ți ia banii. S-o-ntreb și eu ceva.

(Tare.)

Femeie, hei, tu!

(Erotia rămîne tot întoarsă spre Menaechmus II.)

Vorbesc cu tine.

EROTIA

Ce-i?

MESSENIO

De unde-l știi pe omu-acesta?

EROTIA

Ne-am cunoscut în Epidamnum
De-atîta timp.

MESSENIO

În Epidamnum? Cînd în oraș, el, pînă astăzi,
N-a pus piciorul niciodată?

EROTIA

Ei, haide, tu glumești cu mine!

(Către Menaechmus II.)

Menaechmus drag, de ce nu intri? Ai să te simți atît de bine!

MENAECHMUS II

Pe Hercle! nu e o greșeală; femeia-mi zice chiar pe nume. Ciudată treabă! Mă uimește.

MESSENIO

(încet către Menaechmus II)

A mirosit că ai la tine
o) pungă plină.

MENAECHMUS II

Ah, pe Pollux! Cu drept cuvînt mi-ai amintit-o.
Ia ţine-o tu; să văd: pe mine mai mult sau punga mi-o iubeşte?

EROTIA

Intrăm să ne-aşezăm la masă?

MENAECHMUS II

(lepădîndu-se)

Eşti tare bună; mulţumesc.

EROTIA

Atunci de ce, mai adineauri, m-ai pus să pregătesc ospăţul?

MENAECHMUS II

Te-am pus eu, zici?

EROTIA

Da, pentru tine şi pentru parazitul tău.

MENAECHMUS II

Ce parazit? Ce spui acolo? Femeia asta e nebună.

EROTIA

Peniculus.

MENAECHMUS II

Şi cine-i ăsta? Cel care şterge-ncălţămintea?

EROTIA

Cel ce-a venit mai înaite cu tine, cînd mi-ai dat mantila
Pe care zici c-ai șterpelit-o de la soția ta.

MENAECHMUS II

Ce spui?
Ți-am dat mantilă șterpelită de la soție? Ești nebună?
Femeia asta picotește, ca o mîrțoagă, de-a-n picioare!

EROTIA

Dar ce plăcere simți de mine să rîzi și să tăgăduiești
Ce este?

MENAECHMUS II

Spune-mi: ce anume tăgăduiesc și ce-am făcut?

EROTIA

Mi-ai dăruit chiar azi mantila soției tale.

MENAECHMUS II

Nu și nu!
Eu n-am avut niciînd soție, nici altădată, nici acum,
Și nici, de cînd mă știu, pe poarta cetății voastre n-am intrat.
Eu am prînzit pe vas; de-acolo chiar vin; și te-ntîlnesc.

EROTIA

Vai mie,
Vai, sînt pierdută! Ce poveste, ce vas e ăsta?

MENAECHMUS II

Vas din lemn,
Adesea spart, bătut în cuie adesea, dres adeseori.
Ca-n blana-ntinsă la uscare vezi cuiul lîngă cui pe el.

EROTIA

Acum, te rog, mai lasă gluma şi vino, în sfîrşit, cu mine.

MENAECHMUS II

Nu ştiu ce vrei, femeie, poate pe altu-l cauţi, nu pe mine.

EROTIA

Cum, eu nu te cunosc, Menaechmus, pe tine, al lui Moschus fiu,
Ce te-ai născut, precum se spune,-n Sicilia, la Siracuza,
Cînd Agathocle era rege, urmat de Phintias, şi-apoi,
Al treilea, de Liparus, care, la moarte, l-a lăsat pe Hieron,
Şi Hieron[1] e şi azi?

MENAECHMUS II

Femeie, aşa-i, nu minţi.

MESSENIO

Pe Iupiter,
Femeia vine chiar de-acolo, de te cunoaşte-aşa de bine?

MENAECHMUS II

Ah, nu e chip să mai tăgădui prea multă vreme.

MESSENIO

Să n-o faci.
Odată numai să-i treci pragul şi eşti pierdut.

---

[1] Phintias este numele unui tiran nemilos care a asuprit Agrigentum, nu Siracuza. Numele Liparus provine de la Lipara, principala insulă a arhipelagului numit astăzi Lipare, aşa cum Hieron provine de la Hiera. Întrucît Hieron al II-lea a domnit în Siracuza între anii 268—216 î.e.n., originalul grec după care s-a inspirat Plaut, n-a putut fi jucat decît înainte de anul 216 î.e.n.

MENAECHMUS II

Mai taci din gură!

(Aparte.)

Ar fi ceva! Să-i cînt în strună femeii, orice-o fi să-mi zică,
Şi mă-nvîrtesc de-o găzduire.

(Erotiei, încet.)

Aveam temeiul meu, frumoaso,
Să-ţi zic tot „nu" mai înainte; de omu-acesta mi-a fost teamă
Că-i spune soaţei mele de prînz şi demantilă.
Acuma, dacă vrei, să mergem.

EROTIA

Dar nu aştepţi şi parazitul?

MENAECHMUS II

Nici gînd, îi trag o păcăleală şi, dacă vine, dau poruncă
Să nu fie primit.

EROTIA

Pe Castor! şi fără-ndemnul tău aş face-o.
Dar ştii ce te-aş ruga la rîndu-mi să faci?

MENAECHMUS II

Îndată, orice vrei.

EROTIA

Mantila dăruită astăzi s-o duci la cel care-mi brodează,
Pe mine chiar s-o potrivească şi-nfloriturî cum vreau să-i coase.

MENAECHMUS II

Pe Hercule! tu ai dreptate; aşa n-o recunoaşte nimeni,
Nici chiar soţia mea, sînt sigur, cînd te-o zări cu ea pe stradă.

EROTIA

O iei cu tine, prin urmare, cînd ai să pleci.

MENAECHMUS II

Ne-am înțeles.

EROTIA

Să mergem.

MENAECHMUS II

Te urmez îndată.

(Arătîndu-l pe Messenio.)

Vreau numai un cuvînt să-i spun.

(Erotia intră în casă.)

Messenio, vino mai aproape.

MESSENIO

Ce treabă ai cu mine?...[1]

Ții deci să intri?

MENAECHMUS II

Tin. Mi-nchipui ce crezi.

MESSENIO

Cu-atît mai rău de tine!

[1] Sfîrșitul versului este corupt și ininteligibil. Poate într-un alt vers, Menaechmus II îi răspundea lui Messenio, dîndu-i în grijă punga sau mantaua. De altfel, repartizarea dialogului nu este prea sigură.

MENAECHMUS II

Am prada-n mîini; am prins-o-n mreje. Tu, cît de repede
poţi, du-te
Şi dă, la han, fără zăbavă, acestor oameni găzduire.
Fă-n aşa fel ca pînă-n seară să fii aici, să mă-ntîlneşti.

MESSENIO

Nu le cunoşti pe curtezane, stăpîne!

MENAECHMUS II

Taci, îţi zic ...[1]
Pe mine-o să mă doară, dacă fac o prostie, nu pe tine.
Femeia asta e-o nătîngă şi-o proastă; şi, din ce-mi dau seama,
E rost de pradă-aici.

MESSENIO

Vai mie!

(Văzînd că Menacchmus II intră la Erotia.)

Ai şi plecat? — Vai, e pierdut!
Pluteşte-n luntrea lui de-a dreptul şi-n calea hoţului de mare.
Dar nătărău aş fi de-aş cere cumva stăpînului măsură.
M-a cumpărat, nu-ncape vorbă, ca să-l ascult, nu să m-asculte.

(Către tovarăşii săi.)

Grăbiţi — ca să mă-ntorc la vreme, aşa cum mi s-a dat
poruncă!

(Iese împreună cu marinarii.)

---

[1] Sfîrşitul versului lipseşte din manuscrise.

ACTUL AL TREILEA

SCENA I

PENICULUS

De treizeci de ani mai bine, de cînd trăiesc, nu s-a-ntîmplat
Să fac vreodată o mai mare şi mai amară neghiobie,
Ca azi, cînd m-am vîrît prosteşte în adunare, chiar în mijloc.
Pe cînd mă tot zgîiam, Menaechmus s-a descotorosit de mine
Şi-a şters-o, cred, la curtezană, şi n-a mai vrut să-l însoţesc.
Trăsnească-l zeii toţi pe-ntîiul născocitor de adunări,
Că-i face-acum atît de lucru cui are de lucrat din greu!
La treburi de-astea se cuvine să meargă cei ce nu au treabă,
Şi dacă nu vin la chemare, să li se ia pe loc avutul...[1]
Sînt oameni fără număr care mănîncă doar odată-n zi,
N-au de făcut nimic, nu cheamă la masă, nici nu sînt chemaţi;
Lor li se cade să se-agite în adunări şi prin comiţii[2].
Dac-ar fi fost aşa, nici vorbă să fi pierdut eu azi ospăţul!

(Ironic.)

Sînt sigur că voia să-l deie, cum sigur sînt că vieţuiesc!
Să intru; mi-a rămas speranţa să mă desfăt din rămăşiţe.
Dar, ah! ce văd? E chiar Menaechmus; purtînd cunună,
iese-afară!
Ospăţul s-a sfîrşit! Pe Pollux! ajung la timp să-l reîncepem.
Să văd ce face-ntîi; pe urmă îi ies în cale să-i vorbesc.

---

[1] În original urmează o lacună de două versuri (sau de un vers scris pe două rînduri).

[2] Comiţiul era locul unde se ţineau adunările populare romane.

SCENA II

MENAECHMUS II, PENICULUS

MENAECHMUS II

(Erotiei care rămîne în casă)

Rămîi dar liniştită.

(Arătîndu-i mantila pe care o ţine în mînă.)

Ţi-o dau la potrivit,
Să-ţi vină de minune, şi ţi-o aduc îndată.
N-ai s-o mai crezi aceeaşi, nici n-ai s-o mai cunoşti.

PENICULUS

Acum mantila-i duce la potrivit, cînd prînzu-i
Mîncat, băut e vinul şi-n stradă-i parazitul.
Pe Hercle! să nu-mi ziceţi pe nume, dacă nu
Răzbun jignirea astă. O să vedeţi eu-i fac.

MENAECHMUS II

(fără, să-l audă pe Peniculus)

Zei fără moarte, care aţi dăruit vreodată
Cuiva o zi mai bună şi mai neaşteptată?
Am ospătat cu-o fată şi am băut; şi-am luat
Mantila ei, pe care niciodată n-o s-o mai vadă.

PENICULUS

(care se străduieşte în zadar să priceapă cuvintele lui Menaechmus II)

Stînd tupilat deoparte nu prea-nţeleg ce spune.
Sătul, acum vorbeşte de partea mea, de mine?

MENAECHMUS II

(idem)

Spunea c-am şterpelit-o de la soţia mea
Şi ei în dar i-am dat-o. Cînd i-am simţit greşeala,
Am început deodată, părînd cu dînsa una,
Să nu-i mai întorc vorba; orice spunea femeia,
Spuneam şi eu c-aşa e. Ce să lungesc cuvîntul?
De gratis nu am dus-o niciodată aşa de bine.

PENICULUS

(înaintînd spre el)

Mă duc la el degrabă, căci ard să-l scutur zdravăn!

MENAECHMUS II

Dar cine-i cel ce iese în calea mea?

PENICULUS

Ce faci,
Om mai uşor ca fulgul, mişel şi desfrînat,
Om fără pic de cinste, viclean şi de nimic?
Am meritat eu oare pierzării să mă dai?
Ş-o şterge de lîngă mine, din for, mai adineauri!
Înmormîntat de tine-i, în lipsa mea, ospăţul.
Cum ai putut, cînd parte aveam la moştenire?

MENAECHMUS II

O, tinere, ia spune-mi, ce-avem de împărţit,
Că ocărăşti străinii, aşa, netam-nesam?
Vrei să te-nvăţ cu minte să mai mă ocărăşti?

PENICULUS

M-ai şi-nvăţat, pe Pollux! din cîte-am înţeles.

MENAECHMUS II

Hai, tinere, fă bine şi spune-mi cum te cheamă?

PENICULUS

Mă iei în rîs, de parcă n-ai şti cum mă numesc?

MENAECHMUS II

Pe Pollux! nu, şi pînă astăzi, din cîte ştiu,
nu te-am văzut,
Nici cunoscut vreodată; oricine-ai fi, ia seama,
Ai face tare bine să nu mă plictiseşti.

PENICULUS

Trezeşte-te, Menaechmus!

MENAECHMUS II

Din cîte ştiu, sînt treaz.

PENICULUS

(cu un ton de afectuoasă dojană)

Nu mă cunoşti?

MENAECHMUS II

N-aş zice eu nu, de te-aş cunoaşte.

PENICULUS

Cum, tocmai parazitul nu ţi-l cunoşti?

MENAECHMUS II

La minte
Nu eşti întreg, băiete, din cîte bag de seamă.

PENICULUS

(atingînd mantila pe care o ține Menaechmus II)

Răspunde: n-ai furat-o de la soția ta
Chiar azi, mantila asta, ca să i-o dai Erotiei?

MENAECHMUS II

Pe Hercle! n-am soție, nimic n-am dat Erotici,
Nici n-am furat mantila. Tu ești întreg la minte?

PENICULUS

(cu un gest de desperare)

S-a dus pe rîpă totul! Nu te-am văzut ieșind
De-acasă cu mantila-mbrăcat?

MENAECHMUS II

E vai de tine!
Crezi că și ceilalți oameni se scaldă în desfrîu?
Tu m-ai văzut pe mine-mbrăcat, zici, cu mantila?

PENICULUS

Da, da, pe Hercul!

MENAECHMUS II

Du-te acolo unde meriți,
Sau du-te și-ți descîntă, smintit fără pereche!

PENICULUS

Cu nici o rugăminte, îți jur, n-ai să mă-mpiedici
Să-i spun isprava-ntreagă soției tale-ndată.
Mînia mie-adusă o-ntorc asupra ta.
Nu scapi fără pedeapsă că ai mîncat tot prînzul.

(Intră la Menaechmus I.)

MENAECHMUS II

(singur)

Ce-a vrut să spună? Oare toţi cei ce mă-ntîlnesc
Îşi rîd aşa de mine?

(Privind spre uşa Erotici.)

Dar se deschide uşa.

SCENA III

SLUJNICA, MENAECHMUS II

SLUJNICA

(îndreptîndu-se spre Menaechmus II cu o brăţară în mînă)

Menaechmus, îţi rămîne datoare,-a zis Erotia,
Dacă-i duci şi brăţara pîn'la giuvaergiu,
S-o crească-n greutate cu-o uncie[1] de aur
Şi dacă-i dai poruncă s-o facă nou-nouţă.

MENAECHMUS II

O iau, ca pe cealaltă, asupra-mi, dacă vrea,
Iau tot ce-mi dă asupra-mi, chiar spune-i, orice vrea.

SLUJNICA

Ştii ce brăţară-i asta?

MENAECHMUS II

Nu, doar că e din aur.

[1] A 12-a parte dintr-un as, aproximativ 85 gr.

SLUJNICA

Îl afla şterpelită în taină din dulapul
Neveste-ti, odată demult, chiar tu ne-ai spus.

MENAECHMUS II

Ba nu, eu niciodată.

SLUJNICA

Ei, cum, nu-ţi aminteşti?
Dă-mi îndărăt brăţara, dacă-i aşa.

MENAECHMUS II

O clipă.
Îmi amintesc: e-aceea pe care-am dăruit-o.

SLUJNICA

Chiar asta.

MENAECHMUS II

Celelalte, tot de la mine, unde-s?

SLUJNICA

Nu i-ai mai dat.

MENAECHMUS II

Aşa e, pe-aceasta doar i-am dat-o.

SLUJNICA

Îi spun c-o iei asupra-ţi?

MENAECHMUS II

O iau asupra-mi, spune-i,
Şi va primi-mpreună mantila şi brăţara.

SLUJNICA

Te rog şi cu, Menaechmus, cercei să-mi faci şi mie,
Cu două nestemate cît doi sesterţi de grele,
Căci mult mă uit la tine cu drag cînd vii la noi.

MENAECHMUS II

Dă-mi aurul; eu mîna de lucru o plătesc.

SLUJNICA

Ci pune de la tine; ai să-l primeşti pe urmă.

MENAECHMUS II

Îmi dai acum; pe urmă primeşti tu, îndoit.

SLUJNICA

Nu am.

MENAECHMUS II

Ah, foarte bine! Cînd ai, atunci să-mi dai.

SLUJNICA

Nevoie n-ai de mine?

MENAECHMUS II

Le iau asupra-mi, spune-i,
(coborînd vocea)
Şi fac tot ce se poate ca să le vînd cu preţ.

(Slujnica reintră la Erotia.)

Se duce înăuntru? S-a dus; a-nchis şi uşa...[1]

[1] În original urmează o lacună de un vers.

Toţi zeii să m-ajute, înalţe şi iubească!
Dar pentru ce pierd timpul cînd mi se dă prilejul
Şi am răgaz din preajma codoaşei să dispar?
Grăbeşte-te, Menaechmus, dă drumul la picior!
Îmi scot cununa şi-o azvîrlu aici, în stînga, să se creadă,
De-or vrea să-mi prindă urma, c-am luat-o într-acolo.
Plec să dau ochi cu sclavul, de l-oi găsi, o parte
Să-i fac şi lui din pleaşca de bunii zei trimisă.

ACTUL AL PATRULEA

SCENA I

SOȚIA LUI MENAECHMUS I, PENICULUS

SOȚIA LUI MENAECHMUS I

(continuînd vorba începută cu Peniculus)

Nu suflăr că-nșelată mă văd în căsnicie,
Că-mi scoate tot, bărbatul, din casă, pe furiș,
Și la iubita-i duce mereu?

PENICULUS

De ce nu taci?
Să-l prind asupra faptei aș vrea! Deci fă ca mine.
Beat și purtînd cunună, se duse cu mantila
Furată ție astăzi la cel care brodează.

(Zărind cununa azvîrlită de Menaechmus II.)

Dar iată-i chiar cununa! Ce spui, sînt mincinos?
Pe-aici a luat-o, uite, de vrei, îi mergi pe urme.

(Menaechmus I apare în stînga.)

Și, iată-l, se întoarce; pe Pollux! chiar la vreme.
Dar fără de mantilă.

SOȚIA LUI MENAECHMUS I

Cum să mă port cu dînsul?

PENICULUS

Ca și mainte: aspru de tot; părerea mea.

Dar să ne-ascundem; cată să-l prinzi cu viclenie.

(Se retrag în fundul scenei, în așa fel încît să nu fie văzuți.)

SCENA II

MENAECHMUS I, SOȚIA LUI MENAECHMUS I, PENICULUS

MENAECHMUS I

Ce patimă neghioabă, urîtă îi îndeamnă
Pe toți, chiar și pe-aceia din cea mai-naltă viță,
Ce patimă-i îndeamnă pe ei, pe toți, să vrea
Clienți mereu s-aduno și cît mai mulți la număr!
Nu știu și nu le pasă că-s buni ori sînt netrebnici;
Mai mult decît de cinstea clienților, le pasă
De bunul lor renume.
Cinstit, dar fără-avere, om de nimic el trece;
Bogat și fără cinste-i clientul cel mai bun.
Și totuși cîtă hărțuială nu au patronii cu-acești oameni
Fără vreo lege și credință!
Tăgăduiesc trimise daruri că le-au primit — plini de procese,
Înșelători și mincinoși!
Din camătă își trag belșugul, din jurăminte necinstite;
Nu au decît chichițe-n minte ...[1]
Cînd sînt chemați la judecată sînt și patronii lor chemați,
Ca să le apere, firește, ticăloșiile; pricina
De la popor va fi purtată la pretor, apoi la arbitru.
La fel m-a hărțuit pe mine azi un client, de n-am putut
Să fac ce-n gînd aveam, atîta m-a reținut și deținut.
L-am apărat de fapte rele, și multe, față de edili;

[1] Text nesigur și lacună în original.

Şi-o înţelegere-ncurcată, de curse plină,-am pus la calo.
Mai mult decît era nevoie, sau mai puţin, am zis acolo
Pe chezăşie să se-mpace. Şi n-am dat oare chezăşie?
N-am mai putut vedea vreodată un mincinos mai nendoielnic;
La toate festele-i, alături avea trei martori îndîrjiţi.
Bătu-l-ar zeii toţi, să-l bată,
Că àstfel ziua mi-a stricat-o; —
Dar şi pe mine, c-avui gîndul
Să îmi arunc prin for privirea!
Stricată-o zi atît de bună!
Am zis un prînz să pregătească;
Prietena, o ştiu, m-aşteaptă.
La cel dintîi prilej, degrabă
Am căutat să scap din for.
E mînioasă, cred, pe mine;
O-mpacă doar mantila-aceea
De la soţia mea furată şi dusă, astăzi chiar, Erotiei.

PENICULUS

(către soţia lui Menaechmus I)

Ce zici?

SOŢIA LUI MENAECHMUS I

Că rău sînt măritată c-un înrăit.

PENICULUS

L-auzi ce spune?

SOŢIA LUI MENAECHMUS I

(cu amărăciune)

Destul.

MENAECHMUS I

(îndreptîndu-se spre casa Erotiei)

Ar fi-nţelept şi bine să intru.

PENICULUS

(așezîndu-i-se în față, ca să-i închidă calea)

Stai; ar fi mai rău.

SOȚIA LUI MENAECHMUS I

(venind, la rîndu-i, în fața lui)

Pe Castor! scump plăti-vei ceea ce mi-ai furat.

PENICULUS

(lui Menaechmus I)

Îți iei răsplata.

SOȚIA LUI MENAECHMUS I

Credeai că-ți vor putea rămîne ticăloșiile ascunse?

MENAECHMUS I

(cu ton de împăcare)

Cum, ce e, draga mea?

SOȚIA LUI MENAECHMUS I

Pe mine mă-ntrebi?

MENAECHMUS I

Ție să-l întreb pe el?

(Se apropie de soția sa vrînd s-o mîngîie.)

SOȚIA LUI MENAECHMUS I

(respingîndu-l)

Nu, nici o mîngîiere!

PENICULUS

(către soţia lui Menaechmus I)

Haide, nu te lăsa!

MENAECHMUS I

(soţiei sale, linguşitor)

De ce îmi eşti

Mîhnită?

SOŢIA LUI MENAECHMUS I

Ştii tu bine!

PENICULUS

Ştie; dar se preface, ticălosul!

MENAECHMUS I

Dar ce-ĩ?

SOŢIA LUI MENAECHMUS I

Mantila mea...

MENAECHMUS I

Mantila?

SOŢIA LUI MENAECHMUS I

Mántila, da... De ce ţi-e teamă?

MENAECHMUS I

Ba nu mă tem...

(aparte)

...decît de-un lucru: că m-a-ntinat la chip mantila.

PENICULUS

Ospeţe pe furiş de mine n-ai să mai guşti!

(Către soţia lui Menaechmus I.)

Hai, bărbăteşte!

MENAECHMUS I

Nu taci?

PENICULUS

Nu, n-am să tac, pe Hercul!

(Către soţia lui Menaechmus I.)

Îmi face semn din cap să tac!

MENAECHMUS I

Ba n-am făcut, mă jur pe Hercul, nici semn din cap, nici semn din ochi!

PENICULUS

O, ce curaj! Tăgăduieşte ceea ce vezi cu ochii tăi.

MENAECHMUS I

Pe Iupiter şi pe toţi zeii mă jur — ţi-ajunge? — draga mea,
Că nici un semn...

PENICULUS

Ţi-o crede pe-„asta"; dar să ne-ntoarcem la cealaltă.

MENAECHMUS I

La ce?

PENICULUS

La cel care brodează; te du şi ia-ndărăt mantila.

MENAECHMUS I

Mantila? Care?

PENICULUS

Tac, de vreme ce lucrul ei nu-l ţine minte.

SOŢIA LUI MENAECHMUS I

Nefericită sînt, pe Castor!

MENAECHMUS I

De ce nefericită? Spune-mi.
Ţi-o fi greşit din sclavi vreunul? Vreo slujnică, vreun sclav
cuvîntul
Ţi-a-ntors? Vorbeşte; şi pedcapsa mă jur că nu-ntîrzie.

SOŢIA LUI MENAECHMUS I

Fleacuri!

MENAECHMUS I

E-n toane rele. Nu prea-mi place să te văd astfel...

SOŢIA LUI MENAECHMUS I

Fleacuri, fleacuri!

MENAECHMUS I

Bag mîna-n foc c-a supărat-o un om de-al casei.

SOŢIA LUI MENAECHMUS I

Fleacuri, fleacuri!

MENAECHMUS I

Pe mine,-atunci, eşti supărată?

SOȚIA LUI MENAECHMUS I

În fine, te-ai lăsat de fleacuri.

MENAECHMUS I

Dar n-am greșit defel, pe Pollux!

SOȚIA LUI MENAECHMUS I

Acuma iar începi cu fleacuri.

MENAECHMUS I

(apropiindu-se și vrînd s-o dezmierde)

Dar ce te chinuiește, cine?

PENICULUS

Frumoasa care te-a momit.

MENAECHMUS I

(către Peniculus)

Vrei să mă lași odată-n pace? Vorbesc cu tine-acum?

SOȚIA LUI MENAECHMUS I

(lui Menaechmus I care vrea s-o ia de braț)

Jos mîna!

PENICULUS

Îți iei răsplata. Fugi și-aldată pe-ascuns și mai mănîncă prînzul;
Apoi mai ieși, purtînd cunună, în ușă, beat, să rîzi de mine!

MENAECHMUS I

Nici n-am mîncat, mă jur! nici pasul măcar nu mi-a călcat pe-aici.

PENICULUS

Tăgăduieşti?

MENAECHMUS I

Mă jur! Cu totul!

PENICULUS

O, ce-ndrăzneală fără seamăn!
Nu te-am văzut mai adineauri în faţă,-aici,
(arată casa Erotiei)
cu o cunună
De flori pe cap, cînd ai ţinut-o morţiş că nu-s întreg la minte,
Că nici nu mă cunoşti şi, culmea! că eşti străin de-aceste locuri?

MENAECHMUS I

De cînd m-am despărţit de tine, mă-ntorc abia acum acasă.

PENICULUS

Mi te cunosc eu. Socotişei că nu e chip să mă răzbun:
I-am spus soţiei tale totul.

MENAECHMUS I

Cum, ce i-ai spus?

PENICULUS

Nu ştiu nimic.
S-o-ntrebi pe ea.

MENAECHMUS I

Ce-i asta, scumpo? Ce-o fi putut să-ţi povestească?
Ce-i? De ce taci? Nu-mi spui ce vorbă e asta?

SOȚIA LUI MENAECHMUS I

Parcă tu n-ai ști-o.
A fost furată o mantilă din casă.

MENAECHMUS I

Și-i a ta mantila?

SOȚIA LUI MENAECHMUS I

Cum, tu mă-ntrebi?

MENAECHMUS I

De-aș fi știut-o, nu te-ntrebam.

PENICULUS

O, ticălosul,
Cum se preface! Dar degeaba te mai ascunzi; ea știe tot;
I-am povestit eu tot.

MENAECHMUS I

Anume?

SOȚIA LUI MENAECHMUS I

De vreme ce nu ți-e rușine,
Și nu-ți mărturisești isprava, apropie-te și m-ascultă.
Și ai s-auzi de ce-s mîhnită și ceea ce mi-a povestit.
A fost furată o mantilă din casă.

MENAECHMUS I

Și-i mantila mea?

PENICULUS

(către soţia lui Menaechmus I)

Vezi cum încearcă să te-nşele?

(Către Menaechmus I.)

A ei, şi nicidecum a ta;
Căci de-ar fi fost a ta, e sigur c-ar fi la adăpost acum.

MENAECHMUS I

Cu tine treabă n-am.

(Către soţia sa.)

Vorbeşte!

SOŢIA LUI MENAECHMUS I

Mantila mi-a pierit din casă.

MENAECHMUS I

Cine-a furat-o?

SOŢIA LUI MENAECHMUS I

Ah, mi-nchipui c-o ştie cel care-a furat-o!

MENAECHMUS I

Dar cine e?

SOŢIA LUI MENAECHMUS I

Un oarecare Menaechmus.

MENAECHMUS I

Ah, urîtă treabă!
Menaechmus cine e?

SOŢIA LUI MENAECHMUS I

Tu însuţi.

MENAECHMUS I

Eu?

SOȚIA LUI MENAECHMUS I

Tu.

MENAECHMUS I

Mă-nvinuiește cine?

SOȚIA LUI MENAECHMUS I

Chiar eu.

PENICULUS

Și eu. Și tu Erotiei, amica ta de-aici, i-ai dus-o.

MENAECHMUS I

I-am dat-o eu?

SOȚIA LUI MENAECHMUS I

Da; tu, tu însuți!

PENICULUS

O strigă s-ar cădea să-ți strige
Tu, tu, într-una la ureche?

(Imită țipătul strigei.)

Căci nouă ne-a sleit puterea.

MENAECHMUS I

Pe Iupiter și pe toți zeii mă jur — ți-ajunge? — draga mea
Că nu i-am dăruit-o!

PENICULUS

Martori îi luăm și noi, că nu mințim.

MENAECHMUS I

Dar nicidecum n-am dăruit-o, i-am dat-o numai cu-mprumut.

SOȚIA LUI MENAECHMUS I

Dar eu, pe Castor! niciodată cu împrumut n-am dat hlamida,
Mantaua ta. La o femeie, femeia cată să-mprumute
Veșminte, la bărbat — bărbatul. Cînd îmi aduci mantila-
acasă?

MENAECHMUS I

Mă îngrijesc să-ți fie-adusă.

SOȚIA LUI MENAECHMUS I

Cred că-ndeaproape te-ngrijești.
Căci înăuntru n-ai să intri decît odată cu mantila.
Mă duc în casă.

PENICULUS

(către soția lui Menaechmus I)

Ce răsplată îmi dărui că ți-am ajutat?

SOȚIA LUI MENAECHMUS I

Am să te-ajut la fel cînd ție îți va pieri ceva din casă.

(Intră la ea.)

PENICULUS

Pe Pollux! asta niciodată; căci n-am, din casa mea, ce
pierde.
Trăsnească zeii și soția, și soțul! Repede în for,
Căci locul meu de lîngă-această familie, o știu, s-a dus!

(Iese.)

MENAECHMUS I

(singur)

Ea îşi închipuie că-mi face un rău ţinîndu-mă la uşă;
De parcă n-aş avea deschisă, mai primitoare, altă casă.
Ci dacă nu-ţi plac, rău îmi pare; sînt mai plăcut aici,

(arătînd casa Erotiei)

Erotiei,
Ce nu-mi încuie-n faţă uşa, dar după ce-am intrat o-ncuie.
Acum mă duc; o rog să-mi deie mantila dată adineauri;
Şi-i dărui alta, mai frumoasă.

(Bate.)

Hei, cine este-aici portarul?
Deschideţi şi chemaţi, vreunul din voi, la uşă pe Erotia.

SCENA III

EROTIA, MENAECHMUS I

EROTIA

Dar cine să mă cheme?

MENAECHMUS I

Cine-ţi vrea binele mai mult ca sieşi.

EROTIA

Menaechmus drag, ce stai la uşă? Vino-năuntru, hai.

MENAECHMUS I

O clipă.
Ştii pentru ce-am venit la tine?

EROTIA

Desigur: ca să-ţi fac plăcere.

MENAECHMUS I

Pe Pollux, nu! Te rog mantila pe care azi ţi-am dăruit-o
Să mi-o aduci; de-a fir-a-păr ul nevastă-mea cunoaşte totul
Şi-ţi dărui alta eu, mai scumpă de două ori, pe care-o vrei.

EROTIA

Dar eu, cu mîna mea, ţi-am dat-o s-o duci la cel care bine-
deazã!
Pe urmă şi brăţara, pentru giuvaergiu — s-o înnoiască.

MENAECHMUS I

Mi-ai dat mantila şi-o brăţară? N-am să-nghit asta niciodată,
Căci eu de cînd ţi-am dăruit-o, nainte de-a pleca în for,
Acum mă-ntorc, şi-acum, de-atuncea, te văd.

EROTIA

(mînioasă)

Ştiu unde vrei s-ajungi!
De cele-n seama ta lăsate să mă despoi, aşa ţinteşti.

MENAECHMUS I

Pe Pollux! nu ţi-o cer cu gîndul să te despoi de ea. Cînd
spun
Că soaţa mea cunoaşte totul!

EROTIA

Nu te-am rugat nimic să-mi dărui;
Tu singur mi-ai adus mantila, c-aşa ai vrut. În dar mi-ai
dat-o;
Şi îndărăt mi-o ceri, prea bine: păstreaz-o, ia-o, fie tu,

Fie nevastă-ta, cu grijă vîrîţi-o iarăşi în dulap.
Iar tu, să nu mai calci, de astăzi, pe-aicî — să nu fii înşelat;
Fiindcă toată bunătatea mi-ai răsplătit-o cu dispreţ,
De n-ai să vii cu bani, degeaba încerci; a ta n-am să mai fiu.
De azi nainte-nşelăciunea îndreaptă-ţi-o în altă parte.

(Intră în casă trîntind uşa.)

MENAECHMUS I

Pe Hercul! te-ai aprins, în fine. Ascultă, stai puţin, te rog!
Întoarce-te! Nu stai o clipă? Nu-mi faci plăcerea să te-ntorci?
Ah, a intrat, a-nchis şi uşa! Acum de tot sînt dat afară;
Nici la iubită, nici la mine acasă nu-mi găsesc crezare.
Mă duc prietenii să-mi caut şi să-i întreb ce sfat îmi dau.

ACTUL AL CINCILEA

SCENA I

MENAECHMUS II, SOȚIA LUI MENAECHMUS I

MENAECHMUS II

(ținînd încă mantila în mînă)

Prostia cea mai mare-am făcut-o adineauri
Lăsîndu-mi punga plină pe mîna lui Messenio.
Acum el cine știe-n ce cîrciumă se-ascunde.

SOȚIA LUI MENAECHMUS I

(ieșind din casă)

Să văd cînd se întoarce bărbatul meu acasă.
Dar iată-l! Sînt scăpată, aduce chiar mantila!

MENAECHMUS II

(fără s-o vadă)

Mă-ntreb pe unde umblă Messenio-n clipa asta.

SOȚIA LUI MENAECHMUS I

M-apropii să-l întîmpin așa cum i se cade.
(Tare.)
Nu ți-e rușine oare să mi te-arăți în față
Cu astfel de podoabe, om ticălos?

MENAECHMUS II

Dar ce-i?
Ce ți-a venit, femeie?

SOŢIA LUI MENAECHMUS I

Mişelule, cutezi
Naintea mea o vorbă să scoţi, ori să-mi vorbeşti?

MENAECHMUS II

Dar care mi-este vina de n-am la vorbă dreptul?

SOŢIA LUI MENAECHMUS I

Cum, tu mă-ntrebi pe mine? Mişel nerușinat!

MENAECHMUS II

N-ai şti să-mi spui, femeie, din ce pricină grecii
Cătea i-au zis Hecubei?

SOŢIA LUI MENAECHMUS I

Pe legea mea, nu ştiu.

MENAECHMUS II

Fiindcă făcea şi dînsa la fel ca tine-acum.
Zvîrlea ocări de-a valma, oricine-i sta în cale;
De-aceea fu numită, pe drept cuvînt, Căţeaua.

SOŢIA LUI MENAECHMUS I

Ah, nu pot să mai sufăr un soţ mîrşav ca tine!
Mai bine toată viaţa trăiesc în văduvie,
Decît să rabd într-una atîtea mîrşăvii.

MENAECHMUS II

Ce-mi pasă mie dacă la casa ta răniți
Sau vrei să-ţi laşi bărbatul? Pe-aici, vi-i obiceiul
Să spuneţi vreo poveste cînd vin la voi străini?

SOȚIA LUI MENAECHMUS I

Cum, ce poveste? Nu pot, ți-am spus, să mai îndur;
Mai bine-n văduvie, decît să-ți rabd purtarea!

MENAECHMUS II

Din partea mea, pe Hercle! trăiește ca vădană,
Pîn-o sfîrși domnia lui Iupiter cel mare.

SOȚIA LUI MENAECHMUS I

Ziceai mai înainte că nu mi-ai șterpelit-o,

(arată mantila)

Și-acum pe braț la tine o văd; nu ți-e rușine?

MENAECHMUS II

(indignat)

Pe Hercle, îndrăzneață, strengară ești, femeie!
Cutezi să spui că ție ți s-a furat, cînd altă
Femeie mi-a-nmînat-o — s-o duc la potrivit?

SOȚIA LUI MENAECHMUS I

Da, chiar așa, pe Castor! îl chem pe tatăl meu
Și-i povestesc îndată întreaga-ți mîrșăvie.

(Chemînd.)

Hei, Decio, mergi să-l cauți pe tatăl meu; cu tine
Să vină; am nevoie de el, așa să-i spui.

(Către Menaechmus II.)

Întreaga-ți mîrșăvie-i descopăr.

MENAECHMUS II

Ești nebună?

Ce fel de mîrșăvie?

SOȚIA LUI MENAECHMUS I

Ai șterpelit din casă
Mantile, giuvaeruri de-ale soției tale,
Ca să le dărui tîrfei. E-adevărat ce spun?

MENAECHMUS II

Vreau să mă-nveți, femeie, anume ce să beau
Ca să-ntăresc eu însumi nerușinarea ta.
Și nu pot înțelege de ce-mi vorbești astfel?
Mai mult decît Porthaos[1] nici eu nu te cunosc.

SOȚIA LUI MENAECHMUS I

Rîzi tu de mine, însă de tatăl meu, ce, iată-l,
Sosește, nu vei rîde. Nu vrei să-ntorci privirea?
Nu-l mai cunoști?

MENAECHMUS II

Ba tocmai cum îl cunosc pe Calchas;
Ca pînă azi pe tine, întîia oară-l văd.

SOȚIA LUI MENAECHMUS I

Nu-ți sînt, deci, cunoscută nici eu, nici tatăl meu?

MENAECHMUS II

La fel răspund, pe Hercle! și dacă-ți chemi bunicul.

SOȚIA LUI MENAECHMUS I

Pe Castor! asta ție îți seamănă-ntru totul.

---

[1] Tatăl lui Oeneus, regele Etoliei și bunicul Deianirei, soția lui Hercule.

SCENA II

BĂTRÎNUL, SOȚIA LUI MENAECHMUS I, MENAECHMUS II

BĂTRÎNUL

(înaintînd cu paşi mărunți şi oprindu-se din cînd în cînd)

Pe cît m-ajută vîrsta şi-mi cere-mprejurarea
Întind mai mult piciorul şi mersul mi-l zoresc.
Dar nu mi-e lesne, fără să mă prefac, defel,
Că-mi piere sprinteneala cu totul; bătrîneţea
Mă-mpovărează; corpul îmi e greoi; mă lasă
Puterile. Rea marfă e totuşi vîrsta rea!
Căci ea, cînd vine,-aduce o sumă de necazuri;
De le-aş numi pe toate, prea m-aş lungi la vorbă.
Dar altă grijă-mi creşte în inimă şi-n suflet:
De ce novoic-mpinsă fiica mea
La ea cu-atîta grabă mă pofteşte,
Fără să-mi deslușească-ntr-un cuvînt
Ceea ce vrea. De ce mă cheamă oare?
De altfel, cam ce poate să fie bănuiesc:
O duce într-o ceartă mereu cu soţul ei.
Sînt unele ce cată bărbaţii să-şi supună;
Le fac trufaşe zestrea şi de nesuferit.
Nici ei chiar fără vină nu sînt întotdeauna.
Oricum, răbdarea unei soţii are-un hotar,
Şi fiica niciodată părintelo nu-şi cheamă
De nu e vreo greşeală la mijloc sau vreo ceartă.
Dar, orice-o fi, voi şti-o-ndată. Căci tocmai iat-o-n faţa casei,
Şi supărat îi văd bărbatul. Aidoma cum bănuisem.
Merg să-i vorbesc.

SOȚIA LUI MENAECHMUS I

Îi ies în cale.

(Venind în întîmpinarea bătrînului.)

Bine-ai venit, părinte scump!

BĂTRÎNUL

Fii tu bine găsită! Bine-i că viu? De bine m-ai chemat?
De ce ești necăjită? Dînsul de ce stă mînios deoparte?
V-ați hărțuit fără-ndoială și de-astă dată între voi.
Ia spune-mi cine-i vinovatul, pe scurt și fără vorbă lungă.

SOȚIA LUI MENAECHMUS I

Din parte-mi, vină n-am; de asta, în primul rînd, fii sigur, tată.
Dar nu mai pot trăi tot astfel, nici să mai rabd cu nici un preț.
Vreau să mă iei de aici.

BĂTRÎNUL

Cum asta?

SOȚIA LUI MENAECHMUS I

Își bate joc într-una, tată,
De mine,

BĂTRÎNUL

Cine? Zi-i!

SOȚIA LUI MENAECHMUS I

Bărbatul pe care mi l-ai dat ca soț.

BĂTRÎNUL

Ah, înc-o ceartă! Dar de cîte și cîte ori ți-am poruncit
Să nu mă plictisești într-una, nici tu, nici el, cu-atîtea plîngeri?

SOȚIA LUI MENAECHMUS I

Dar cum e, tată, cu putință să fac altminteri?

BĂTRÎNUL

Ah, mă-ntrebi?
Destul ar fi să vrei. Supusă, n-am spus, bărbatului să fii,
Să nu-l pîndești ce face, unde se duce și ce treburi are?

SOȚIA LUI MENAECHMUS I

Dar el iubește-o curtezană ce șade-aici.

BĂTRÎNUL

Dreptate are;
Și sîcîiala ta-l va face chiar s-o iubească și mai mult.

SOȚIA LUI MENAECHMUS I

Și bea tot timpul.

BĂTRÎNUL

Va să zică, de dragul tău să nu mai bea,
Ici-colo, dac-așa îi place? Ah, nu ești tu nerușinată?
Ai vrea, cînd e poftit la cină, să îl împiedici să primească,
Sau să poftească el, la rîndu-i, pe oarecine? Sclav al tău
Îți vrei bărbatul? Și, de-asemeni, vrei poate chiar să-i dai
o furcă
Și, între slujitori ținîndu-l, să-i poruncești să toarcă lînă?

SOȚIA LUI MENAECHMUS I

O, s-ar părea că nu eu, tată, ci soțul te-a chemat să-l sprijini!
Tu stai de partea mea, și aperi procesul lui.

BĂTRÎNUL

Dac-a greşit,
Pe el îl dojenesc mai aspru decît te-am dojenit pe tine.
Cînd poartă grijă — giuvaeruri, veşminte, slujnice, mîncare
Să nu-ţi lipsească, e mai bine, copila mea, să fii cu minte.

SOŢIA LUI MENAECHMUS I

El giuvaerurile-mi fură şi-mbrăcămînţile din casă;
Îmi ia podoabe şi le duce la tîrfa ceea într-ascuns.

BĂTRÎNUL

Ah, dacă face-aşa, rău face; dacă nu face, tu faci rău
Învinuindu-l fără vină!

SOŢIA LUI MENAECHMUS I

Mantila iată şi brăţara
Ce i le-a dăruit; şi-acuma, cînd eu ştiu totul, mi le-aduce.

BĂTRÎNUL

Din gura lui aş vrea să aflu ce s-a-ntîmplat; merg să-l vorbesc.

(Apropiindu-se de Menaechmus II.)

Vreau să cunosc şi eu, Menaechmus, ce vorbe aţi putut schimba.
De ce eşti necăjit? Iar dînsa de ce stă mînioasă-acolo?

MENAECHMUS II

(cu o voce de parcă ar rosti un jurămînt solemn)

Oricine eşti, oricum te cheamă, bătrîne,-i iau pe Iupiter
Cel mare şi toţi zeii martori...

BĂTRÎNUL

Dar ce e, unde vrei s-ajungi?

MENAECHMUS II

Nu i-am făcut vreun rău acestei femei ce vină-mi tot aduce
Că i-am furat şi-am dus cu mine mantila asta; aiurează.
De-am pus piciorul cu vreodată în casa unde stă, din suflet
Doresc să fiu cel mai nemernic dintre nemernici socotit.

BĂTRÎNUL

Ţi-e capul sănătos cînd astfel doreşti, sau cînd tăgăduieşti
C-ai pus piciorul tu vreodată în casa unde stai, nebune?

MENAECHMUS II

Începi acum şi tu, bătrîne, să spui că stau în casa asta?
(Arată cu degetul spre casa lui Menaechmus I.)

BĂTRÎNUL

Tăgăduieşti?

MENAECHMUS II

Mă jur pe Hercul!

BĂTRÎNUL

Te-ncumeţi să tăgăduieşti?
Doar dacă te-ai mutat azi-noapte. — Apropie-te, fata mea.
Ce-i asta? V-aţi mutat?

SOŢIA LUI MENAECHMUS I

Şi unde ne-am dus, şi pentru ce, te rog?

BĂTRÎNUL

Eu n-am de unde şti.

SOŢIA LUI MENAECHMUS I

Pe Pollux! de tine-şi bate joc. Nu-l vezi?

BĂTRÎNUL

Menaechmus, hai, destulă glumă! Te rog, vorbeşte cum se cade.

MENAECHMUS II

Dar ce e între noi? De unde vii, cine eşti, (cu ce-s dator)[1] în faţa ta şi a femeii acesteia chinuitoare?

SOŢIA LUI MENAECHMUS I

(către tatăl ei)

Vezi cum prind ochii să-i sticlească? Culoarea verde cum se-ntinde
pe lîngă tîmple şi pe frunte[2]; vezi ochii lui cum scînteiază?

MENAECHMUS II

(aparte)

N-ar fi mai nimerit, de vreme ce ăştia tot mă cred nebun, să mă prefac nebun de-a bine, să-i sperii şi să-i pun pe fugă?

(Începe să gesticuleze.)

SOŢIA LUI MENAECHMUS I

Vai, cum se-ntinde şi cum caşcă! Ce-i, tată dragă, de făcut?

BĂTRÎNUL

Treci, fata mea, în partea asta; de el, cît poţi, te-ndepărtează.

---

[1] Lacună în original; text presupus.

[2] Semn că i s-a deşertat fierea, fapt care la antici trecea drept începutul nebuniei.

MENAECHMUS II

Euhoe! Bromius[1]! În care pădure, la vînat, mă chemi?
Te-aud, dar nu-mi stă în putere să părăsesc aceste locuri,
Căci, vezi, în stînga-mi stă căţeaua turbată şi mă ţine zdravăn,
Iar ţapul puturos, în spate, ce deseori a dat pieirii
Concetăţeni fără de vină — prin mincinoase mărturii.

BĂTRÎNUL

E vai de tine!

MENAECHMUS II

Iată,-Apolo poruncă-mi dă printr-un oracol,
Să-i ard pînă-n străfunduri ochii cu nişte torţe-nflăcărate.

SOŢIA LUI MENAECHMUS I

Vai, dragă tată, sînt pierdută; ameninţă că-mi arde ochii!

MENAECHMUS II

(aparte)

Vai, mă credeau smintit pe mine, şi ei sînt cei ce s-au smintit!

BĂTRÎNUL

Copila mea!

---

[1] Nume atribuit lui Bacchus care era salutat cu strigătele: *evohe, euhoe!*

SOȚIA LUI MENAECHMUS I

Ce e? Ce facem?

BĂTRÎNUL

Vrei tu să chem afară sclavii?
Îndată chem cîțiva, să-l ducă pe sus în casă și să-l lege,
Pînă nu face tărăboiul mai mare-aici.

MENAECHMUS II
(aparte)

Am încurcat-o;
De nu scornesc ceva degrabă, mă iau cu sila-n casa lor.
(Tare.)
Vrei pumnii ăștia să-i dezmierde fără cruțare obrăjorii,
Dacă din ochii mei nu piere ca să se spînzure ca însăși!
Poruncii mă supun, Apolo!

BĂTRÎNUL
(fiicei sale)

Fugi, cît de repede, în casă!
Fugi, te omoară!

SOȚIA LUI MENAECHMUS I

Fug. Păzește-l, te rog, o, tată, să nu plece!
Nu sînt destul de necăjită, ca să ascult și-aceste lucruri?
(Fuge în casă.)

MENAECHMUS II
(aparte)

Nu-i rău, am izgonit-o ...[1] Și-acum acest dezgustător

[1] Lacună în original.

Bărbos, tremurător Tithonus[1], căruia Cycnus[2] i-e părinte

(Tare.)

Tu, așadar, îmi dai poruncă să-i sfarm încheieturi, și oase
Și mădulare, cu ciomagul din mîna lui?

BĂTRÎNUL

(retrăgîndu-se)

Dai de năpastă
Dacă m-atingi sau te încumeți prea mult de mine să te-apropii!

MENAECHMUS II

(prefăcîndu-se mereu că vorbește cu zeul)

Poruncii mă supun; o bardă apuc, cu două ascuțișuri,
Și, pîn'la os tăind, bătrînul ți-l mărunțesc și-l scap de chinuri.

BĂTRÎNUL

Să mă păzesc, de bună seamă, să-mi port de grijă cît mai bine!
Căci, după cum mă amenință, mă tem vreun rău să nu-mi cășune.

MENAECHMUS II

Multe poruncă îmi dai, Apolo! Îmi ceri acum să prind în ham:
Doi cai înflăcărați, sălbatici, și să mă sui în carul meu
Ca să zdrobesc cu totul leul gîrbov, slinos și fără dinți.
Sînt, iată-mă, în car, țin frîul, acum țepușa: iat-o-n mînă.

---

[1] Fiul lui Laomedon, devenit soțul Aurorei. Zeița dobîndise pentru el, de la Zeus, darul nemuririi, dar uitase să-l ceară și pe cel al tinereții veșnice. Din această pricină, Tithonus îmbătrînise peste măsură și ajunsese să fie ținut într-un coș de răchită.

[2] În grecește înseamnă *lebădă*. Numele acesta este purtat de mai mulți eroi mitologici metamorfozați în lebădă. Aici poate fi o aluzie la cîntecul lebedei, adică la sfîrșitul apropiat al moșneagului.

Hii, cai mei, porniți — să sune prelungul tropot de copite!
Să dovediți în goana mare iuțimea voastră de picioare!

BĂTRÎNUL

Mă amenințI cu cai în hamuri?

MENAECHMUS II

Apolo, iară-mi dai poruncă
Să mă reped la omu-acesta, ce-n față-mi stă, și să-l ucid.

(Se avîntă, apoi se oprește.)

Dar cine, vai, de păr mă trage și mă azvîrle jos din car?
Acum porunca ta se schimbă și hotărîrea ta, Apolo!

BĂTRÎNUL

Pe Hercle! ngrozitoare boală, cumplită...[1]
...[2] ferească-ne măriții zei!
Și totuși cîtă sănătate avea nebunul pîn-acum!
Ai spune că de boala asta cumplită-a fost lovit deodată.
Alerg, pe cît îmi stă-n putere, să caut medicul degrabă.

SCENA III

MENAECHMUS II

(singur)

Mă rog, s-au dus din față-mi acei ce mă silesc
Să aiuroz de-a surda cu toate că sînt teafăr?
Să fug pe navă oare, cît nu e prea tîrziu?

(Către spectatori.)

Vă rog fierbinte, dacă bătrînul se reîntoarce,
Nu-i arătați străduța pe care-am apucat-o.

(Iese.)

[1.2] Lacune în original.

SCENA IV

BĂTRÎNUL

(întorcîndu-se din oraș)

Tot stînd, mă dor rărunchii, și ochii, tot privind
Și așteptînd pe medic din treaba lui să vină.
Și cît de-ncet, mișelul, de la bolnavi se-ntoarce!
Lui Esculap, el zice, i-a dres o coastă ruptă,
Și lui Apolo brațul. Acum pe gînduri stau
Și mă întreb: un medic aduc sau un fierar[1] ?
Dar, iată-l, vine.

(Medicului.)

Mișcă-ți, hai, pasul de furnică!

SCENA V

MEDICUL, BĂTRÎNUL

MEDICUL

Ce boală-ai spus că are? Mai zi, bătrîne,-odată.
E furios de-a bine, vrăjit e? Vreau să știu.
Căzut e-n amorțeală sau dropica îl umflă?

BĂTRÎNUL

Dar te-am adus aicea ca să mi-o spui tu mie,
Și, mai ales, să-l vindeci.

MEDICUL

E lucru prea ușor.
Îndată am să-l vindec, îți dau cuvîntul meu.

---

[1] Adică: dacă a vindecat zeii, ca medic, sau numai le-a reparat statuile, ca un fierar.

BĂTRÎNUL

Cu cea mai mare grijă aş vrea să-l îngrijeşti.

MEDICUL

De peste şase sute de ori pe zi oftez:
Cu-atît de mare grijă am să ţi-l îngrijesc.

BĂTRÎNUL

(văzînd că vine Menaechmus I)
Dar iată-ne bolnavul. Ia-i seama cum se poartă.

SCENA VI

MENAECHMUS I, BĂTRÎNUL, MEDICUL

MENAECHMUS I

(fără să-i vadă pe ceilalţi)

Pe legea mea, mi-a fost sortită o zi de umblete şi piedici!
Tot ce-am crezut c-o să rămînă o taină, dat a fost pe faţă
De parazitul ce mă umple de spaimă-acum şi de ruşine,
Ulise-al meu, stîrnind atîtea necazuri propriului rege[1].
Ne-om răfui odată, lasă-l: de mai trăiesc îi smulg eu viaţa.
Dar prost mai sînt, la el mi-e gîndul, cînd viaţa lui e-n mîna mea.
L-am ospătat pîn'la-ngrăşare. Ah, am să-l mătur dintre vii!
Şi, pe măsura-i, curtezana mi-a dat răspuns, cum lor li-i felul:

---

[1] Parazitul joacă faţă de Menaechmus acelaşi rol pe care l-a jucat Ulise faţă de Agamemnon. Cuvîntul *rex*, din original, poate fi înţeles şi în sens propriu, cînd e vorba de Agamemnon, şi ca termen folosit de paraziţi pentru a-şi desemna protectorii.

Cînd i-am cerut mantila-aceea, ca să i-o duc soției mele,
A spus că mi-ar fi dat-o. Straşnic, pe Pollux! Sînt nenorocit.

BĂTRÎNUL

Auzi ce zice el?

MEDICUL

Își plînge nenorocirea.

BĂTRÎNUL

Mergi, vorbește-i.

MEDICUL

A, bine te-am găsit Menaechmus? De ce zvîcnești așa din brațe?
Nu te gîndești ce rău îți poate pricinui la boala ta?

MENAECHMUS I

N-ai vrea mai bine să te spînzuri?

BĂTRÎNUL

(medicului)

Ce vezi la el?

MEDICUL

Ce vrei să văd?
Un iugăr[1] semănat cu leacul nebunilor, cu spînz, n-ajunge.
Ia spune tu, Menaechmus...

MENAECHMUS I

Ce vrei?

[1] Iugărul roman avea aproximativ 25 ari.

MEDICUL

Răspunde la-ntrebarea mea:
Îţi place vinul alb sau roşu?

MENAECHMUS I

Nu pleci odată să te spînzuri?

MEDICUL

Pe Hercle! nebunia-ncepe să-l prindă iar.

MENAECHMUS I

Cum nu mă-ntrebi
De-mi place peştele cu pene sau pasărea cu solzi?

BĂTRÎNUL

Vălen!
Auzi ce aiureli înşiră? Ce-aştepţi acuma şi nu-i dai
O băutură pînă-ncepe să-l prindă iară nebunia?

MEDICUL

Să-l mai întreb ceva; o clipă.

BĂTRÎNUL

Ah, mă ucizi cu-atîta vorbă![1]

MEDICUL

(către Menaechmus I)

Să-mi spui: e-adevărat că ochii-ţi din cînd în cînd înţepeneso?

---

[1] Unii editori atribuie această replică lui Menaechmus I.

MENAECHMUS I

Ce e? Mă socoteşti lăcustă, tu, cel mai mare nătărău?

MEDICUL

Ia spune-mi: ai simţit vreodată că ţipă maţele în tine?

MENAECHMUS I

Cît timp sînt pline, stau tăcute; cînd se golesc, îmi ţipă straşnic.

MEDICUL

Pe Pollux! dar răspunsul ăsta nu e răspuns de om nebun. Dormi neîntors pînă la ziuă? Şi cînd te culci adormi uşor?

MENAECHMUS I

(cu umor, ridicînd din umeri)

Dorm neîntors, firește, dacă am datoriile plătite.[1]
Trăsni-te-ar Iupiter şi zeii, cu toţii, om iscoditor!

MEDICUL

(bătrînului)

Îl prinde iarăşi nebunia; ascultă bine ce vorbeşte.

BĂTRÎNUL

Ba tocmai, Nestor pare-acuma pe lîngă ce vorbea naintea! Mai adineaurea soţia căţea turbată şi-a făcut-o.

MENAECHMUS I

Cum, ce i-am zis?

---

[1] Menaechmus nu răspunde decît la prima întrebare a medicului. De aceea unii editori presupun o lacună între acest vers şi cel următor.

BĂTRÎNUL

In nebunia-ţi, cum îţi spuneam...

MENAECHMUS I

Eu?

BĂTRÎNUL

Da, tu însuţi;
Sub o cvadrigă înhămată ameninţai să mă zdrobeşti.
Eu însumi te-am văzut cu ochii; şi eu acum te-nvinuiesc.

MENAECHMUS I

Şi eu ştiu c-ai furat, la rîndu-ţi, lui Iupiter Coroana sacră,
Şi ştiu că pentru fapta asta aĭ fost în temniţă zvîrlit;
Ştiu că te-au scos, ca să fii zdravăn bătut cu vergi şi pus în furci;
Şi ştiu că ţi-ai ucis chiar tatăl şi la vînzare ţi-ai scos mama.
Am mintea-ntreagă, şi ocara — prin alta — bine ţi-am întors-o?

BĂTRÎNUL

Pe legea mea, te rog, eşti medic! Grăbeşte, fă-i ce se cuvine!
Nu vezi c-a-nnebunit cu totul?

MEDICUL

Ştii cum e cel mai potrivit?
Fă într-un fel şi du-l acasă[1] la mine.

---

[1] Aşadar, medicii antici îşi îngrijeau pacienţii la ei acasă sau în case speciale de însănătoşire.

BĂTRÎNUL

Oare?!

MEDICUL

De ce nu?
Acolo l-aş purta de grijă pe placul meu.

BĂTRÎNUL

Aşa să fie.

MEDICUL

(către Menaechmus I)

Te-oi face, douăzeci de zile, să bei într-una suc de spînz.

MENAECHMUS I

Şi eu te spînzur şi cu acul treizeci de zile-am să te-nţep!

MEDICUL

(către bătrîn)

Fugi după oameni, ca să-l ducem la mine.

BĂTRÎNUL

Cîţi ar trebui?

MEDICUL

Din cît îl văd de plin de furii, nu mai puţin de patru oameni.

BĂTRÎNUL

I-aduc îndată. Pîn-atuncea păzeşte-l tu.

MEDICUL

Acasă plec
Să pregătesc din vreme cele de trebuință. Mi-l trimiți
Cu sclavii tăi.

BĂTRÎNUL

Vor fi îndată la tine.

MEDICUL

Am plecat.

BĂTRÎNUL

Cu bine!

(Ies fiecare prin altă parte.)

MENAECHMUS I

S-au dus, și medicul, și socrul; sînt sigur. Ah, pe Iupiter,
Ce-i asta, ce e cu-aceşti oameni de spun mereu că sînt nebun?
De cînd mă știu, din totdeauna, o zi măcar n-am fost bolnav.
Nici nebunia nu m-apucă, nici nu mă bat, nici nu mă cert.
Și judec, i-nțeleg pe ceilalți, și îi cunosc, și le vorbesc.
Nu-s mai curînd nebuni aceia care nebun mă fac pe mine?
Hm, ce să fac? | Aș vrea-să intru,

(arată casa lui)

dar nu-mi îngăduie sotia;
Aici,

(arată casa Erotiei)

la fel, mi-e ușa-nchisă. Nenorocită întîmplare!
Nu mă urnesc de-aici; odată cu noaptea poate intru-n casă.

(Se trage într-un colț.)

SCENA VII

MESSENIO, MENAECHMUS I

MESSENIO

(vorbind de unul singur şi plimbîndu-se de colo-colo)

Ştii cît de bun e sclavul cînd pe stăpîn l-ajută
Din suflet, hotărăşte, veghează, chibzuieşte,
Şi-n lipsa-i poartă grijă cu-aceeaşi străşnicie
De bunuri ca şi dînsul, sau poate chiar mai mult.
Cînd inima-i e pusă cum trebuie, visează
La şolduri, nu la gură, la coapse, nu la burtă.
Nu uită nici răsplata pe care-o dau stăpînii
Cînd sclavii sînt netrebnici, şi necinstiţi, şi trîndavi.
Nuiele, lanţuri, piatra
De moară, istovirea,
Înfometarea, frigul aspru —
Răsplata trîndavului sînt.
Mi-e teamă rău de-aceste rele. Deci caut bun să fiu, nu rău.
Îmi vine mai uşor să sufăr o vorbă, varga mi-i urîtă,
Grîu măcinat mănînc mai bine, decît să-l macin pentru alţii.
De-aceea îmi ascult stăpînul orbeşte, şi sînt liniştit.
Să facă alţii ce le place; eu — numai ce stăpînu-mi cere.
Trăiesc cu teamă, dar n-am vină, şi-s gata să-i slujesc oriunde.
Folositor e sclavul care se teme şi cînd n-are vină.[1]
Chiar cei netemători, cînd totuşi greşesc, se simt cuprinşi de teamă.
Dar n-am să mai mă tem: răsplata credinţei mi-o va da stăpînul.
Slujesc în felul cum îmi pare că umerii mi-i cruţ mai bine.
Am dus la han şi sclavi, şi lucruri, întocmai cum mi-a dat poruncă,

[1] Vers interpolat, ca şi următorul.

Și vin să-l întîlnesc. În ușă îi bat, să știe că-s aici.
Și am să-ncerc să-l scot afară nevătămat și viu, degrabă.
Dar poate vin cu-ntîrziere, cînd bătălia s-a sfîrșit.

SCENA VIII

BĂTRÎNUL, urmat de patru sclavi, MENAECHMUS I, MESSENIO

BĂTRÎNUL

(către sclavi)

În numele zeilor noștri și-al oamenilor vă spun iar
Să-mi împliniți cu toată grija și cu pricepere porunca.
Săltați pe umeri omu-acesta și grabnic duceți-l la medic,
La pielea voastră de mai țineți și coastele vă mai iubiți.
Oricît, oricum vă amenință, să nu dați nici o-nsemnătate.
Ce stați? Ce șovăiți? Acuma pe umeri trebuia să-l țineți.
Eu plec la medic; cînd ajungeți, voi fi acolo.

MENAECHMUS I

Sînt pierdut!
Ce mai e și-asta? Cu ce gînduri zoresc spre mine sclavii-aceștia?
Ce căutați? Ce-aveți cu mine? Și pentru ce mă-nconjurați?
Unde mă luați? Unde mă duceți? Vă rog din suflet, cetățeni
Din Epidamnum, luați-mi partea!

(Către sclavi.)

De ce nu mă lăsați în pace?

MESSENIO

Pe zeii fără moarte, iată ce mi-a fost dat să-mi vadă ochii!
Stăpînul meu, ca un nemernic e luat, nu știu de ce, pe sus!

MENAECHMUS I

Cum, nici un suflet nu-mi ajută?

MESSENIO

Ba eu, stăpîne, şi din suflet!
Urîtă, ticăloasă faptă,
Buni cetăţeni din Epidamnum!
În timp de pace, ziua,-n stradă,
Stăpînul meu, om liber, oaspe
Al vostru, e răpit acum!

(Către sclavi.)

Lăsaţi-l!

MENAECHMUS I

Ah, te rog, oricine ai fi, să-mi vii în ajutor,
Şi-mpotriveşte-te jignirea s-ajungă pîn'la silnicie!

MESSENIO

Nu, nu, fii liniştit! Te apăr şi te ajut din răsputeri.
Şi n-am să-ngădui niciodată să pieri, mai bine pier eu însumi!
Stăpîne, scoate ochiul celui ce te-a-nşfăcat acum de umăr!
Am grijă eu de ceilalţi, mutra cu lovituri de pumn le-o seamăn!

(Loveşte zdravăn.)

O să vă coste scump, pe Hercle! c-aţi vrut să mi-l răpiţi.
Lăsaţi-l!

MENAECHMUS I

I-am prins acuma ochiul.

MESSENIO

Smulge-l, să nu-i rămînă decît locul!

(Lovind.)

Ah, ucigaşilor! Nemernici! Tîlharilor!

Sîntem pierduţi!

Iertare, vai!

MESSENIO

Atunci lăsaţi-l!

MENAECHMUS I

De ce v-aţi repezit la mine?

Mai scarmănă-i puţin!

MESSENIO

(lovind mereu)

Hai, valea! Daţi fuga şi vă spînzuraţi!

Mai ţine tu, mai ţine asta; să mai rămîi vreodată-n urmă.

(Sclavii o iau cu toţii la fugă.)

La timp m-am arătat, stăpîne, n-aş fi putut veni mai bine!

Pe legea mea, era şi vremea să-ţi dau o mînă de-ajutor.

MENAECHMUS I

Aşa e,-ntr-adevăr, băiete; oricine-ai fi, te-ajute zeii,

Căci, fără tine, pînă-n ceasul amurgului, aş fi pierit!

MESSENIO

Pe Pollux! ca să-mi faci un bine, eliberează-mă, stăpîne!

MENAECHMUS I

Să te eliberez?

MESSENIO

Desigur; că te-am scăpat de ei.

MENAECHMUS I

Ce spui?

Te-nşeli, băiete.

MESSENIO

Cum adică?

MENAECHMUS I

Pe tatăl nostru, Iupiter,
Îţi jur că nu-ţi sînt eu stăpînul!

MESSENIO

Nu taci mai bine?

MENAECHMUS I

Nu te mint.
Nici unul dintre sclavii noştri ca tine n-a făcut vreodată.

MESSENIO

De nu vrei sclav să-ţi fiu, stăpîne, hai, liber lasă-mă să plec.

MENAECHMUS I

Îţi jur, din partea mea eşti liber şi poţi să pleci oriunde-ţi place.

MESSENIO

Mă bizui deci?

MENAECHMUS I

O, da, pe Hercle! dacă-n puterea mea te afli.

MESSENIO

Îţi mulţumesc, patroane! „Liber te văd, Messenio, şi din suflet
Mă bucur!“ — „Da, te cred, pe Hercle!“ — Dar te-aş ruga, patroane scump,
Să-mi poruncești ca şi nainte, cînd sclavul tău mă socoteam.
Cu tine vreau să stau, şi-acasă, cînd ai să pleci, cu tine merg.

MENAECHMUS I

(aparte)

Ba nicidecum.

MESSENIO

La han dau fuga, ţi-aduc şi cufărul, şi banii.
Cît despre punga ta cu banii de drum, pecetluită straşnic,
Am pus-o-n cufăr; într-o clipă am s-o aduc.

MENAECHMUS I

Atunci, grăbeşte!

MESSENIO

Tot cum mi-ai dat-o, neatinsă, ţi-o dau. Aşteaptă-mă aici.

(Iese.)

MENAECHMUS I

E uimitor ce mi se-ntîmplă, e mai cu seamă uimitor!
Mă dau din casă-afară unii, spunînd că n-aş fi cine sînt,
Se dă drept sclav al meu, un altul, şi-mi cere să-l eliberez.
Îmi zice că se duce-ndată o pungă plină să-mi aducă.
Dac-o aduce,-i spun să plece de-aicea, liber, unde-i place,
Ca să nu-mi ceară mie banii cînd o să-i treacă nebunia.
Nebun şi medicul, şi socrul mă cred. E nemaipomenit!

Îmi pare că trăiesc aievea nimic mai mult decît un vis.
Să intru-acum la fata asta, cu toate că e supărată,
Şi poate-o vrea să-mi-napoieze mantila, ca s-o dau acasă.

(Intră la Erotia.)

SCENA IX

MENAECHMUS II, MESSENIO

MENAECHMUS II

(venind dinspre port cu Messenio)

Sfruntatule, mă-nfrunţi spunîndu-mi că te-ai văzut cu mine astăzi,
Din clipa cînd ţi-am dat poruncă să vii de-ndată-aici?

MESSENIO

Eu însumi
Din mîinile a patru oameni, ce te-nhăţaseră, te-am smuls
În faţa-acestei case. Zeii-i chemai, şi oameni, să-ţi ajute,
Şi-am alergat, i-am pus pe fugă şi te-am scăpat de ei, stăpîne!
Şi pentru viaţa ta scăpată m-ai răsplătit cu libertatea.
Apoi, cînd după bani şi lucruri ţi-am spus că plec, tu te-ai grăbit
Cît ai putut să-mi ieşi în cale şi să tăgădui ce-ai făcut.

MENAECHMUS II

Ţi-am dat eu ţie libertatea?

MESSENIO

O, da, desigur!

Mai degrabă
Ajung, băiete, sclav eu însumi decît să-ţi dărui libertatea!

SCENA X

MENAECHMUS I, MESSENIO, MENAECHMUS II

MENAECHMUS I

(ieşind de la Erotia)

Chiar dacă vă juraţi pe ochii din cap, tot n-o să fiu convins
Că am luat, femei scîrnavo, de-aici mantila şi brăţara!

MESSENIO

(văzîndu-l pe Menaechmus I)

Pe zeii veşnici, ce văd?

MENAECHMUS II

(uitîndu-se la el fără să înţeleagă)

Ce vezi?

MESSENIO

Ca-ntr-o oglindă, chipul tău!

MENAECHMUS II

Ce vrei să spui?

MESSENIO

Priveşte-i chipul; îţi seamănă cum nu-ţi închipui.

MENAECHMUS II

(cercetîndu-l, la rîndul său, pe Menaechmus I)

O, da, îmi seamănă, pe Pollux! din cîte-mi știu de bine chipul,

MENAECHMUS I

(către Messenio)

O, salve, tinere! Oricine ai fi, tu mi-ai scăpat azi viața.

MESSENIO

(tulburat)

Vrei, tinere, să-mi spui și mie, de nu ți-e greu, cum te numești?

MENAECHMUS I

Îți datorez atît de multe, că nu mi-e greu deloc să-ți spun Ce vrei. Mi-e numele Menaechmus.

MENAECHMUS II

(sărind în sus)

Ba nu, pe Hercul! e al meu.

MENAECHMUS I

(continuînd, fără să-l audă)

Sicilian, din Siracuza.

MENAECHMUS II

E patria și țara mea.

MENAECHMUS I

Ce-aud? Ce spui?

MENAECHMUS II

Tot adevărul.

MESSENIO

(arătîndu-l pe Menaechmus I)

Îl recunosc; el mi-e stăpînul.
Sînt sclavu-acestui om, nici vorbă, dar am crezut că sînt al lui.

(Îl arată pe stăpînul său. Către Menaechmus I.)

Drept tine l-am luat, şi straşnic de mînios s-a arătat.

(Către Menaechmus II.)

Te rog să-mi ierţi, de-am zis, vorbindu-ţi, şi vreo prostie: nu ştiam.

MENAECHMUS II

Tu aiurezi de tot. Aminte nu-ţi mai aduci cum astăzi noi De pe corabie-mpreună am coborît?

MESSENIO

(cu uimire)

Ba da, aşa e!
Tu eşti stăpînul meu.

(Către Menaechmus I.)

Să-ţi cauţi alt sclav.

(Către Menaechmus II.)

Bine-ai venit!

(Către Menaechmus I.)

Cu bine!

(Se apropie de Menaechmus II.)

Acesta, sigur, e Menaechmus.

MENAECHMUS I

(cu tărie)

Ba eu sînt!

MENAECHMUS II

Ce tot flecăreşti?
Tu eşti Menaechmus?

MENAECHMUS I

Eu, am spus-o. Menaechmus, şi-i sînt fiu
lui Moschus.

MENAECHMUS II

(cu neîncredere)

Tu, fiul tatălui meu?

MENAECHMUS I

Nu e al tău, prietene; al meu.
Pe-al tău nici nu-l aduc în vorbă şi nici nu vreau să ţi-l
răpesc.

MESSENIO

(aparte)

Zei buni, cum o-ntrevăd, speranţa nemaisperată împlini-
ţi-o,
Căci, dacă inima nu minte, aceştia-s fraţii noştri gemeni!
De-aceeaşi ţară,-acelaşi tată îşi amintesc şi unul, şi-altul.
Deoparte-l chem pe-al meu.

(Cheamă.)

Menaechmus!

MENAECHMUS I, MENAECHMUS II

(în acelaşi timp)

Ce vrei?

MESSENIO

Nu amîndoi deodată.
Cine-a venit cu mine astăzi de pe corabie?

MENAECHMUS I

Nu eu.

MENAECHMUS II

Eu sînt.

MESSENIO

Vreau să-ţi vorbesc; ci vino aicea.

MENAECHMUS II

(apropiindu-se de Messenio care îl duce mai departe)

Am venit. Ce este?

MESSENIO

Sau unelteşte omu-acesta, sau el e fratele tău geamăn.
Căci n-am văzut vreodată oameni să se asemene ca voi.
Doi stropi de apă sau de lapte nu se aseamănă, mă crede,
Mai mult ca voi; îşi aminteşte, pe urmă, de aceeaşi ţară
Şi-acelaşi tată. Cel mai bine-i la el să mergem, să-l descoasem.

MENAECHMUS II

Pe Hercle! sfatul tău e vrednic de laudă şi-ţi mulţumesc.
Descoase-l tu, te rog, pe Hercle! Şi vei fi liber, dacă afli
Că el e fratele meu geamăn.

MESSENIO

Aşa aş vrea.

MENAECHMUS II

Şi eu, din suf[illegible]

(Se reîntoarce în faţa scenei.)

MESSENIO

(către Menaechmus I)

Ce-ai zis tu adineauri? Parcă spuneai că te numeşti Menaec[illegible]
mu[illegible]

MENAECHMUS I

Firoşte.

MESSENIO

(arătîndu-şi stăpînul)

Lui, la fel, Menaechmus i-e numele. Sicilian,
De fel, spuneai, din Siracuza: el tot acolo s-a născut.
Şi mai spuneai că Moschus tată ţi-a fost: şi tatăl lui a fos[illegible]

(Adresîndu-se celor doi fraţi.)

Şi-acuma, fiţi cu luare-aminte la mine: e-n folosul vostru

MENAECHMUS I

Prea-ţi sînt dator ca să nu caut să-ţi împlinesc orice dorinţă.
Sînt gata să te-ajut, de parcă mi-ai fi dat bani, ca să fii
liber[illegible]

MESSENIO

Nădăjduiesc, dar, fiecare să vi-l găsiţi pe cellalt geamăn,
Născut dintr-o aceeaşi mamă, un tată şi-n aceeaşi zi.

MENAECHMUS I

Ce minunat ar fi! O, dacă-ai putea să-ţi ţii făgăduiala!

MESSENIO

Da, pot. Şi-acum, veniţi aproape; răspundeţi-mi la ce vă-ntreb.

MENAECHMUS I

Cum vrei, întreabă; voi răspunde, şi din ce ştiu n-ascund o iotă.

MESSENIO

Te cheamă, aşadar, Menaechmus?

MENAECHMUS I

Desigur.

MESSENIO

Şi la fel pe tine?

MENAECHMUS II

La fel.

MESSENIO

Şi Moschus ţi-era tată, spuneai?

MENAECHMUS I

Adevărat.

MENAECHMUS II

Şi-al meu.

MESSENIO

Din Siracuza eşti?

MENAECHMUS I

Firește.

MESSENIO

Și tu?

MENAECHMUS II

Am zis din altă parte?

MESSENIO

Se potrivește pîn-acuma de-a fir-a-părul. Mai departe.
(Către Menaechmus I.)
Ce amintire, cea mai veche, păstrezi din patrie? să-mi spui.

MENAECHMUS I

Cînd la Tarent am fost, în piață, cu tatăl meu; pe urmă, clipa
Cînd, rătăcindu-mă-n mulțime de el, am fost adus aici.

MENAECHMUS II

O, Iupiter preabun și mare, ajută-mă!

MESSENIO

Ce strigi? Nu taci?
(Către Menaechmus I)
Mai știi cîți ani aveai pe vremea cînd tatăl tău te-a luat cu sine?

MENAECHMUS I

Doar șapte; dinții mei de lapte abia-ncepuseră să cadă.
De-atunci nicicînd n-am mai dat ochii cu tatăl meu.

MESSENIO

Şi tatăl tău

Cîţi fii avea cu toţi?

MENAECHMUS I

Din cîte pot să-mi aduc aminte, doi.

MESSENIO

Mai mare tu erai, sau cellalt?

MENAECHMUS I

Eram de-o vîrstă amîndoi.

MESSENIO

(făcîndu-se că nu înţelege)

Şi cum se poate?

MENAECHMUS I

Eram gemeni.

MENAECHMUS II

Mă aibă zeii-n paza lor!

MESSENIO

Dacă-mi opreşti aşa cuvîntul, eu tac din gură.

MENAECHMUS II

Tac eu.

MESSENIO

(către Menaechmus I)

Spune-mi:

Purtaţi voi doi un singur nume?

MENAECHMUS I

Ba nicidecum; eu mă numeam,
De altfel ca şi azi, Menaechmus; pe cellalt îl chema Sosicles.

MENAECHMUS II

Desigur, el e; n-am răbdare mai mult — să nu-l îmbrăţişez.
(Aruncîndu-se în braţele lui Menaechmus I.)
O, frate, fratele meu geamăn, te-mbrăţişez: eu sînt Sosicles!

MENAECHMUS I

Dar cum se face că pe urmă luat-ai numele Menaechmus?

MENAECHMUS II

Îndată ce ne-ajunse vestea că tu (pierdut ai fost de noi)[1]
...[2] şi tatăl nostru a murit,
M-a sfătuit bunicul nostru să-l schimb, şi l-am luat pe-al tău.

MENAECHMUS I

Cuvîntul tău îl cred. Răspunde-mi la încă o-ntrebare.

MENAECHMUS II

Pune-o.

MENAECHMUS I

Cum o chema pe mama noastră?

MENAECHMUS II

Teuximarcha.

---

[1] Lacună în original; text presupus.
[2] Lacună în original.

MENAECHMUS I

Da, aşa e.
Te-mbrăţişez, nemaisperatul meu frate, nevăzut cu anii!

MENAECHMUS II

Şi eu te-mbrăţişez, o, frate, cu-atîta trudă căutat
Şi-atîtea chinuri; şi din suflet mă bucur azi că te-am găsit!

MESSENIO

(către Menaechmus II)

De-aceea curtezana asta pe nume te-a chemat, pe-al lui;
Drept frate-tău te-a luat, e sigur, cînd te-a poftit la prînz pe tine.

MENAECHMUS I

Pe Hercle! tocmai adineauri un prînz i-am spus să pregătească,
Pe-ascuns de soaţa mea, firește, şi o mantilă-am şterpelit,
Ca să i-o dărui ei.

MENAECHMUS II

De-această mantilă îmi vorbeşti?

MENAECHMUS I

De ea.
Cum a ajuns la tine?

MENAECHMUS II

Fata care m-a dus la ea la masă
Credea că eu i-am dăruit-o. Am ospătat şi-am tot băut
Cu ea întinsă-alături; şi-apoi i-am luat mantila şi brăţara.

MENAECHMUS I

Mă bucură, pe Pollux! pleaşca ce ţi-a picat în locul meu!
Poftindu-te la ea acasă, credea că m-a poftit pe mine.

MESSENIO

(către Menaechmus I)

Mai e vreo piedică în calea eliberării mele-acum?

MENAECHMUS I

Aşa e, rugămintea-i, frate, e dreaptă; fă-o pentru mine.

MENAECHMUS II

(către Messenio, atingîndu-i obrazul)

Fii liber!

MENAECHMUS I

Tare mult mă bucur, Messenio, că te văd om liber.

MESSENIO

Îmi trebuie-auspicii bune, ca să-mi păstrez libertatea!

MENAECHMUS II

(către fratele său)

Cum împlinită ni-i dorinţa, sînt de părere, dragă frate,
În patrie să ne întoarcem.

MENAECHMUS I

Cum vrei, aşa să fie, frate!
Fac licitaţie şi-oi vinde averea-mi toată. Însă-acum
Să mergem înăuntru, frate.

MENAECHMUS II

Da, fie.

MESSENIO

(către Menaechmus I)

Ştii ce te-aş ruga?

MENAECHMUS I

Ei, ce?

MESSENIO

Pe mine fă-mă crainic.

MENAECHMUS I

Fii crainic!

MESSENIO

Să vestesc, atunci,
Că licitaţia se ţine pe cînd?

MENAECHMUS I

De azi în şapte zile.

MESSENIO

(către public)

Deci licitaţie-i de astăzi în şapte zile la Menaechmus.
Sînt de vînzare sclavi, pămînturi, mobilierul, casa; toate
Se vînd cu cît o să se poată şi se plăsesc cu bani peşin.
Îşi vinde pînă şi soţia, de s-o găsi cumpărător.
Cincizeci de aşi tot o să scoată din licitaţie, socot.
Rămîneţi, spectatori, cu bine şi-aplaudaţi-ne prelung!

ODGONUL

Titlul latin:

RUDENS

PERSONAJELE

STEAUA ARCTURUS, personajul Prologului
SCEPARNIO, sclavul lui Daemones
PLEUSIDIPPUS, iubitul Palaestrei
DAEMONES, bătrîn atenian
PALAESTRA, sclava lui Labrax
AMPELISCA, -prietena Palaestrei
PTOLEMOCRATIA, preoteasă a zeiței Venus
PESCARII
TRACHALIO, sclavul lui Pleusidippus
LABRAX, negustor de sclave
CHARMIDES, parazitul lui Labrax
SCLAVII
GRIPUS, pescar, sclavul lui Daemones

Acțiunea se petrece în Cirene, pe țărmul Libiei.

SUBIECTUL COMEDIEI

Odată,-a scos un cufăr cu jucării pescarul
Din mare: ale fiicei stăpinului erau.
Grozav ea pătimise la negustorul Labrax...
O scapă întîmplarea de la înec și-apoi
Norocu-i dă chiar tatăl ocrotitor și sprijin.
Ușor recunoscută curînd, ea se mărită
La urmă cu bărbatul iubit, cu Pleusidippus.

PROLOGUL

STEAUA ARCTURUS

Cu cel ce stăpîneşte popoare, mări, pămînturi
Sînt, în cetatea noastră din cer, concetăţean.
Sînt, cum vedeţi, un astru de-o strălucire albă,
O stea ce se trezeşte mereu la vremea ei,
În cer ca şi aicea. Mi-e numele Arcturus.
Strălucitor sînt, noaptea, pe cer şi printre zei,
Iar ziua printre oameni colind fără-ncetare.
De altfel, şi-alte stele din cer vin pe pămînt.
Ci Iupiter, stăpînul de peste zei şi oameni,
Ne-a împărţit pe ginte, ca omului să-i ştim
Isprăvile şi felul, credinţa, bunătatea,
Şi el să-i hărăzească hatîrurile Sorţii.
Celor ce duc procese cu martori mincinoşi
Sau neagă-o datorie de bani la judecată,
Le dăm hulitul nume lui Iupiter, în scris[1].
Şi-aşa el ştie zilnic pedeapsă cui se cade.
El celor ce cîştigă procese prin sperjur
Şi pun pe bunuri gheara în strîmbe judecăţi,
Le judecă acolo pricina înc-odată;
Mai mare li-i pedeapsa decît le-a fost cîştigul.
(Îi ţine scrişi în alte tăbliţe pe cei vrednici.)
Nemernicii cred lesne că pot să-l îmbuneze

[1] Anticii, de altfel ca şi modernii, credeau în divinităţi care notau faptele bune şi rele.

Pe Iupiter prin daruri şi jertfe din belşug;
În van îşi pierd puterea şi banii. Nici un fel
De rugăminţi din partea sperjurilor nu-i plac.
Dar celui ce se roagă de zei, curat la suflet,
Iertare-i dă mai lesne decît unui nemernic.
De-aceea vă dau sfatul acesta, oameni buni,
Ce-vă petreceţi viaţa în cinste şi credinţă...[1]
Purtaţi-vă tot astfel şi bucurii vă dărui.
Dar am venit aicea să povestesc subiectul.
În primul rînd, oraşul chiar Diphilus a vrut
Cirene să se cheme[2]. Pe ţarina, în casa
De-aici, de lîngă mare, stă un bătrîn, Daemones,
Om bun, ce din Atena s-a exilat aici.
Nu răutatea-l ţine de patrie departe:
Pe alţii vrînd să-i scape-a dat de-ncurcături
Şi, din bunăvoinţă,-a pierdut o stare bună.
O fată-avea, şi fata de mică-i fu răpită.
Un negustor de sclave de la tîlhar, curînd
O cumpără şi, iată,-n Cirene o aduce.
Dar într-o zi un tînăr atenian o vede
Cînd pleacă de la şcoala de muzică spre casă
Şi tare dragă-i cade. La negustor se duce
Întins, făgăduieşte pe ea treizeci de mine,
Arvună-i dă şi-l pune să-i jure că i-o vinde.
Dar negustoru,-acelaşi mereu, nu ţine seamă
Nici de făgăduială şi nici de jurămînt.
Un oaspe demn de sine avînd, sicilian,
Bătrîn din Agrigentum[3], un vînzător de ţară,

---

[1] În original urmează o lacună de un vers.

[2] Acest pasaj dovedeşte că Plaut a tradus sau a prelucrat o comedie grecească a poetului Diphilus (sec. al IV-lea î.e.n.). Cirene era numele unui oraş din Africa nordică, în golful Sirta Mare, capitala unei colonii greceşti.

[3] Oraş din sudul Siciliei, ajuns, prin trădare, în mîna cartaginezilor, în anul 215 î.e.n. Această aluzie ar putea sluji la datarea piesei.

El frumusețea fetei să-i laude începe,
Ca și pe-a altor biete femei supuse lui.
Cu sine-l sfătuiește-n Sicilia să treacă,
Zicînd: acolo-s oameni ce caută plăcerea,
Și ar putea îndată să facă-avere bună.
Acolo se cîștigă bani mulți pe curtezane.
El se-nvoi. În taină o navă-nchiriază;
Pe ea,-ntr-o noapte,-și cară avutul negustorul;
Îi spune-acelui tînăr, ce cumpărase fata,
Că vrea să-și împlinească-o făgadă către Venus
(arătînd templul vecin)
— Iată-al zeiței templu — și că de-aceea-l cheamă
Aici, să ospăteze. În vremea asta, el,
De-aici, pe navă urcă, luînd și-acele fete.
Dar tînărul aude vorbindu-se de faptă;
C-a șters-o negustorul. Aleargă-n port degrabă,
Dar nava e departe, acolo,-n largul mării.
Eu, dacă văd c-o duce cu sine pe fecioară,
Am și venit s-o apăr, pe negustor să-l pierd:
Furtuna să detune o fac și mișc talazuri.
Căci sînt Arcturus, astrul cel mai nenduplecat;
Cînd mă ivesc — amarnic, cînd pier — și mai amarnic[1].
Acuma, negustorul și oaspele-i pe-o stîncă
Alături stau, și nava li-i ruptă în bucăți.
În ce privește fata și-nsoțitoarea ei,
Deși cu mare teamă, se aruncară-n barcă.
Acum, spre țărm, departe de stînci, le poartă valul,
Spre casa unde șade bătrînul exilat

---

[1] Arcturus apare pe cer în luna septembrie și apune în noiembrie, perioadă de timp în care mările erau bîntuite de furtuni. Anticii făceau o legătură directă între aceste două fenomene.

Şi cărui vîntu-i sparse întreg acoperişul.
Dar iată-i sclavul, tocmai din casă iese-afară.
O să-l vedeţi îndată venind şi pe-acel tînăr
Care-a plătit arvuna la negustor pe fată.
Fiţi sănătoşi, ca-n spaime să vă băgaţi duşmanii[1].

[1] Încă o dovadă că piesa *Odgonul* a fost scrisă în timpul celui de al doilea război punic.

ACȚUL ÎNTÎI

SCENA I

SCEPARNIO

(singur)

Pe zeii fără moarte! Ce crîncenă furtună-a
Trimis în noaptea asta Neptun asupra noastră!
Ne-a dezvelit și casa turbatul vînt. Dar cè zicî?
Nu vîntul, ci Alcmena[1] lui Euripide-a fost,
Așa fără de trestii lăsă acoperișul
Făcînd aici lumină, mărind ferestre-acolo.

SCENA II

PLEUSIDIPPUS, SCEPARNIO, apoi DAEMONES

PLEUSIDIPPUS

(vorbind către martorii care l-au însoțit, dar care au rămas în culise)

V-am tulburat din treburi pe toți, și nici măcar
Isprava pentru care v-am luat n-a izbutit:
Chip n-a fost să pun mîna pe negustor în port.

[1] În tragedia lui Euripide, Zeus recurge la furtună, la tunete și la fulgere pentru a-l împiedica pe Amfitrion să o ardă pe rug pe Alcmena. Furtuna descrisă de Euripide a rămas proverbială.

Dar nici să-mi pierd speranța n-am vrut, din nepăsare;
De-aceea, buni prieteni, atîta v-am ținut.
Acum, aici, la templul Venerei am venit,
Unde mi-a spus el însuși că vrea să-nalțe-o jertfă.

SCEPARNIO

(fără să-l vadă pe Pleusidippus)

Mai bine să dreg zidul ce mă-ntristează-atît.

PLEUSIDIPPUS

Vorbește nu știu cine pe-aproape.

DAEMONES

(venind dinspre casă)

Hei, Scèparnio!

SCEPARNIO

Cine mă strigă?

DAEMONES

Cine bani grei pe tine-a dat.

SCEPARNIO

(ironic)

E ca și cum ai spune că sclav îți sînt, Daemones!

DAEMONES

Să scoți argilă multă, săpînd o groapă mare.
Întreg acoperișul vreau să mi-l dreg la casă,
Căci vezi prin el lumina ca printr-o sită rară.

PLEUSIDIPPUS

(apropiindu-se de Daemones)

O, tată[1], fii ferice!

(Văzîndu-l pe Sceparnio.)

Fiţi amîndoi!

DAEMONES

Şi tu!

SCEPARNIO

(către Pleusidippus)

Eşti un băiat sau poate-o fetiţă, de-i zici tată?

PLEUSIDIPPUS

Bărbat, cum vezi.

SCEPARNIO

Aiurea, bărbate, cată-ţi tatăl.

DAEMONES

Eu am avut o fată, doar una, şi-am pierdut-o;
De parte bărbătească, nimic.

PLEUSIDIPPUS

Aducă-ţi zeii...

SCEPARNIO

Să te loveáscă moartea, oricine-ai fi, om rău,
Că ne munceşti cu vorba cînd noi avem de muncă.

---

[1] Tinerii se adresau persoanelor în vîrstă spunîndu-le „tată", dacă erau bărbaţi, şi „mamă", dacă erau femei.

PLEUSIDIPPUS

(nu-i răspunde lui Sceparnio; către Daemones, arătîndu-i casa)

Voi locuiţi în casa de-aici?

SCEPARNIO

Ce te priveşte?
Vrei bine să iei seama ca să te-ntorci la pradă?

PLEUSIDIPPUS

(zeflemitor)

O fi vreun sclav cu banii în pungă[1] şi cinstit
Cel ce pălăvrăgeşte de faţă cu stăpînul,
Sau care-atît de aspru se poartă c-un om liber!

SCEPARNIO

Şi trebuie să fie om rău şi mîrşav cel
Ce, nepoftit, pe alţii îi supără-ntr-atît,
Cînd ei nu-i datorează nimic.

DAEMONES

Sceparnio, taci!

(Către Pleusidippus.)

Dèci, tinere, ce vrei tu?

PLEUSIDIPPUS

Să-l pedepsesc pe-acest
Obraznic ce-naintea stăpînului vorbeşte!

(Cu glas îndulcit.)

Dar dacă n-o să-ţi fie cu supărare,-aş vrea
Să-mi dai o lămurire.

---

[1] Sclavii care strîngeau bani pentru răscumpărarea lor *(peculium — economiile sclavului)* erau deosebit de îndrăzneţi.

DAEMONES

Oricare, bucuros.

SCEPARNIO

(către Pleusidippus)

De ce nu mergi la baltă să tai niţele trestii,
Să aşezăm pe casă, cît e senin?

DAEMONES

(către Sceparnio)

Tăcere!

(Către Pleusidippus.)

Ce vrei să ştii? Vorbeşte.

PLEUSIDIPPUS

Să-mi spui, dacă-ai văzut
Un om cărunt pe-aicea, cu părul încreţit,
Rău şi sperjur, nemernic, linguşitor...

DAEMONES

Destui;
Pe mine-astfel de oameni m-au dus cîndva de rîpă.

PLEUSIDIPPUS

Vorbesc de unul care cu două femeiuşti
A poposit la templu şi se gătea de zor
O jertfă să înalţe chiar azi, sau poate ieri.

DAEMONES

Pe Hercle! nu, pe nimeni n-am mai văzut jertfind
De multişoare zile pe-aicea; şi-ntr-ascuns
De mine nu se poate jertfi; căci mi se cere

Cînd apă, foc, cînd vase, cuţit, frigare, oale,
De fiert, şi înc-atîtea. Pe scurt, nu pentru mine
Ţin vasele şi puţul, cum vezi, ci pentru Venus.
Acum, de-un şir de zile, mă bucur de răgaz.

PLEUSIDIPPUS

Cu vorbele acestea pierzarea mi-o vesteşti.

DAEMONES

Din partea mea, băiete, fii sănătos un veac!

SCEPARNIO

(către Pleusidippus)

Te-nvîrţi pe lîngă temple, să-ţi pui la cale burta,
În loc să ceri, mai bine, un prînz la tine-acasă.

DAEMONES

Ai fost poftit, pesemne, să ospătezi aici,
Şi cine te poftise n-a mai venit?

PLEUSIDIPPUS

Întocmai.

SCEPARNIO

Nici o primejdie nu e să pleci flămînd acasă.
Ai s-o cinsteşti pe Ceres mai mult decît pe Venus,
Căci Venus ocroteşte iubirea, Ceres — grîul.

PLEUSIDIPPUS

(aparte)

M-a păcălit, mişelul, cu-atîta josnicie!

DAEMONES

(privind înspre mare)

Pe zeii fără moarte! Ce poate fi, Sceparnio,
Cu oamenii aceia de lîngă ţărm?

SCEPARNIO

Aş crede
C-au fost poftiţi la cină nainte de-un drum lung.

DAEMONES

De ce?!

SCEPARNIO

Ieri, după cină, cred c-au făcut o baie.

DAEMONES

Sfărmată le-a fost nava pe mare.

SCEPARNIO

Da, cum nouă,
Ici, pe pămînt, ni-i casa şi-acoperişul.

DAEMONES

(privind mereu înspre mare)

Vai,
Bieţi muritori ce sînteţi! Cum mai înoată-n valuri!

PLEUSIDIPPUS

Dar unde-s acei oameni, te rog?

DAEMONES

Priveşte,-n dreapta;
Vezi, lîngă ţărm, acolo?

PLEUSIDIPPUS

Da, da!

(Către prietenii săi.)

Veniţi cu mine.
De-ar fi chiar ticălosul pe care-l vreau!

(Către Daemones şi Sceparnio.)

Rămîneţi
Cu bine!

(Iese.)

SCEPARNIO

N-am rămîne, de nu ne-ai aminti-o.

(Priveşte, la rîndul său, înspre mare, dar în altă parte.)

Dar, Palemon[1], o, prieten divin al lui Neptun,
Şi care-avut-ai parte de muncile lui Hercul!
Ce văd în partea asta?

DAEMONES

Ei, cè vezi?

SCEPARNIO

Două biete
Femei văd, numai două, stînd singure-ntr-o barcă.
Cum le izbesc talazuri! Prea bine! Foarte bine!
Îndepărtează barca de stînci, o duc spre ţărm.
N-ar fi putut s-o facă nici un cîrmaci mai bine.
Mai mari talazuri nù ştiu să fi văzut vreodată.
De scapă şi din valul de-acum, scăpate sînt!
Primejdie, vai! una de apă-a fost luată!
A dat de prund; la ţărmuri ajunge. Foarte bine!

[1] Divinitate marină, cunoscută de romani sub numele de Portunus, zeu al porturilor (sau al porţilor).

Văzut-ai cum talazul afară a zvîrlit-o?
S-a ridicat, se-ndreaptă încoace; bună treabă!
Cealaltă, iat-o, sare din barcă pe pămînt!
Ah, în genunchi, de spaimă, se prăbuşeşte-n valuri!
S-a ridicat; scăpată-i; acum e lîngă ţărm.
Dar, vai, a apucat-o spre dreapta, către moarte!
Se duce la pieire de-a dreptul!

DAEMONES

Şi ce-ţi pasă?

SCEPARNIO

(privind mereu)

De-o fi zvîrlită-n stînca spre care se grăbeşte,
N-o să mai aibă, biata, prea mult de rătăcit!

DAEMONES

(trăgindu-l cu mînie)

Dacă-n vreun fel te bizui c-o să mănînci la dînsa,
E-ndreptăţită grija care i-o porţi, Sceparnio,
Dar, cum mănînci la mine, vreau grija mea s-o porţi.

SCEPARNIO

E drept, aşa e.

DAEMONES

Vino aici cu mine.

SCEPARNIO

Vin.

(Intră amîndoi în casa lui Daemones.)

SCENA III

PALAESTRA

(singură, ieşind dintre stîncile care mărginesc ţărmul)

Tot ce s-a spus despre necazuri şi neajunsuri omeneşti
E mai prejos de suferinţa cu care soarta te încearcă.
Să fi ţinut vreun zeu — cu-aceste podoabe mîndre-mpodobiţă
În neştiute locuri, de groază, 'să m-azvîrle?
Au pentru soarta asta crudă văzut-am eu lumina zile
Răsplata asta oare-o capăt pentru credinţa-mi neclintită
N-am să mă supăr niciodată că sufăr crîncena pedeaps
De-am fost nelegiuită cu zeii sau părinţii;
Dar dac-avut-am grijă să nu cad în greşeală,
Pedeapsa vi-i nedemnă,
Nedreaptă, ruşinoasă,
O, zei! Şi cum să ştie omul c-a săvîrşit nelegiuiri,
Cînd voi aşa-i cinstiţi, adesea, pe cei ce sînt nevinovaţi
De-am fi ucis, eu sau părinţii-mi, desigur, mai puţin m-aş plîng
Dar sufăr pentru necredinţa stăpînului, şi crima lui.
Şi-a prăpădit în mare
Şi nava, şi avutul.
Din bunurile-i multe i-am mai rămas doar eu.
Chiar fata ce sărise
În barcă, lîngă mine, s-a prăbuşit în valuri;
Sînt singură cu totul.
De-ar fi putut să scape şi-alături să-mi rămînă,
Făptura ei, durerea măcar mi-o alina.
Acum în ce să-mi pun speranţa? Ce să-mi ajute? Ce să fa
Sînt singură şi-n locuri atît de-nsingurate.
Acolo stei de piatră, aici mugeşte marea,
Fiinţă omenească nu mi s-arată-n cale...[1]

[1] În original urmează o lacună de un vers.

Tot ce mai am pe lume e straiul de pe mine,
Şi nù ştiu unde-mi aflu mîncare şi-adăpost.
De viaţă ce speranţă mai poate să mă lege?
Necunoscut mi-i locul, niciînd n-am fost pe-aici.
De-aş întîlni un suflet de om, ca să-mi arate
Vreun drum, o cărăruie, să scap din locul ăsta.
Pe aici s-o iau, pe-acolo? Vai, nu mă hotărăsc!
În juru-mi, nicăirea cîmp semănat nu văd.
Mi-e frig, sînt rătăcită şi mă-nfioară spaima!
Sărmani părinţi, voi nù ştiţi în ce nenorocire
Se zbate-n clipa asta sărmana voastră fiică!
Degeaba, vai, am fost născută femeie liberă, degeaba!
Sînt sclavă mai puţin acuma, decît o sclavă din născare?
Ah, sprijin n-am să fiu vreodată cui mi-a adus pe lumea asta!

SCENA IV

AMPELISCA, PALAESTRA

(Stîncile le despart pe una de cealaltă şi le împiedică să se vadă.)

AMPELISCA

Ce mi-a rămas să fac, ce lucru mai bun, decît să-mi iau şi viaţa?
Atît de tristă sînt şi-atîtea necazuri pieptul mi-l sfîşie!
Da, viaţa nu mi-o cruţ, speranţa desfătătoare mi-am pierdut-o.
Am scotocit împrejurimea şi toate locurile-ascunse,
Prietena mi-am căutat-o cu glasul, ochii, cu urechea.
N-am dat de ea, nu ştiu nici unde să plec, nici încotro s-o caut,

Şi nu-ntîlnesc pe nime-n cale să-mi dea răspunsuri la-ntrebări.
Nu-i mai pustie nici pustia decît e locul, ţărmul ăsta.
Îmi capăt viaţa dacă-i vie; n-am linişte pîn' n-o găsesc.

PALAESTRA

Ce voce se aude
Pe-aici, pe lîngă mine?

AMPELISCA

Ah, tremur toată! Cine vorbeşte-aici, aproape?

PALAESTRA

Speranţă sfîntă, vino
În ajutorul meu!
Ai să mă scapi, din milă, de teama ce m-a prins?

AMPELISCA

O voce de femeie mi-ajunse la ureche.

PALAESTRA

E o femeie; voce ca de femeie-aud.
Mă rog, nu-i Ampelisca?

AMPELISCA

Ei fi chiar tu, Palaestra?

PALAESTRA

Să n-o strig eu pe nume, ca să-nţeleagă bine?
Hei, Ampelisca!

AMPELISCA

Cine-i?

PALAESTRA

Sînt eu, Palaestra...[1]

AMPELISCA

Zi, unde eşti?

PALAESTRA

Pe Pollux! de rele copleşită.

AMPELISCA

Eu tot aşa; nici partea-mi de rele nu-i mai mică.
Dar vreau să-ţi văd făptura.

PALAESTRA

Şi eu, ce mult aş vrea!

AMPELISCA

Ni-i călăuză vocea; pe unde eşti?

PALAESTRA

Aici;
Spre mine mergi şi vino încoace.

AMPELISCA

Bucuroasă.

PALAESTRA

(întinzîndu-i mîna)

Dă-mi mîna.

---

[1] Lacună în original.

AMPELISCA

(întinzînd și ea mîna)

Iat-o.

PALAESTRA

Spune-mi, te rog, ești încă-n viață?

AMPELISCA

Tu mă-nviezi acuma și drag prind iar de viață,
Că te-am putut atinge. Mă tem să cred că-n brațe
Te strîng pe tine. Ia-mă și tu, speranța mea,
În brațe și alungă-mi puzderia de chinuri!

PALAESTRA

Mi-ai luat-o înainte: la fel voiam să-ți spun.
Dar să plecăm de-aicea.

AMPELISCA

Și unde, draga mea?

PALAESTRA

Să ținem țărmu-ncolo.

AMPELISCA

Mă țin de tine-oriunde.

PALAESTRA

Și încotro ne ducem cu-aceste straie ude?

AMPELISCA

Se cade orice lucru să-l luăm așa cum este.

(Întorcînd din întîmplare ochii spre templu.)

Dar ce e oare-acolo?

PALAESTRA

Ah, ce?!

AMPELISCA

Vezi, draga mea?
Vezi templu-acela, spune?

PALAESTRA

Dar unde e?

AMPELISCA

În dreapta.

PALAESTRA

Un loc creat îmi pare anume pentru zei.

AMPELISCA

Desigur, oamenii departe nu sînt, căci prea plăcut e locul.
(Apropiindu-se de templu.)
Oricine-i zeu,-l rog din suflet de-aceste chinuri să ne scape,
S-ajute două necăjite, sărmane, chinuite ființe!

SCENA V

PTOLEMOCRATIA, PALAESTRA, AMPELISCA

PTOLEMOCRATIA

(coborînd treptele templului, fără să le vadă încă pe cele două fete)

Cine-a venit să-nalțe stăpînei mele-o rugă?
Preajalnica ei voce afară,-aici, m-a scos.

O bună şi ascultătoare zeiţă-ntr-ajutor chema,
O darnică stăpînă şi binevoitoare.

PALAESTRA

(apropiindu-se)

Fii, mamă, fericită!

PTOLEMOCRATIA

Şi voi, copile scumpe!
Dar spuneţi-mi de unde veniţi cu-atît de ude
Veşminte şi-mbrăcate în chip atît de jalnic?

PALAESTRA

Prea depărtat nu-i locul acela; ţara, însă,
De unde-am fost aduse e-ntr-adevăr departe.

PTOLEMOCRATIA

Un cal de lemn[1], firește, pe căile albastre
V-aduse-aici?

PALAESTRA

Întocmai.

PTOLEMOCRATIA

Atunci, să fi venit
În alb înveşmîntate[2] ca să jertfiţi; în templu
La noi, cu-astfel de straie nu-ngăduim pe nimeni.

---

[1] Metaforă folosită de antici pentru corabie.
[2] Potrivit cu *lex templi*, care interzicea oricui să intre într-un templu altfel decît îmbrăcat în alb şi purificat.

PALAESTRA

Zvîrlite şi strivite de valuri amîndouă,
Te rog să-mi spui de unde ai vrea s-aducem jertfe?

(Îngenunchează amîndouă.)

Sărmane azi cu totul, neştiind ce mai sperăm,
Nici unde-anume sîntem, ţi-mbrăţişăm genunchii —
Primeşte-ne şi ia-ne sub coperişul tău,
Şi-ndură-te de două sărmane-ndurerate,
Fără-adăpost pe lume, fără speranţă-n viaţă
Şi-a căror toată-avere e doar ce-vezi pe ele.

PTOLEMOCRATIA

Ah, daţi-mi, daţi-mi mîna şi ridicaţi-vă!
Femeie simţitoare ca mine alta nu e.
Sărac e însă templul: chiar eu de azi pe mîine
Mă ţin; slujesc pe Venus cu cheltuiala mea.

AMPELISCA

Venerei templu-acesta e, rogu-te,-nchinat?

PTOLEMOCRATIA

Aşa cum spui. Şi-n templu sînt preoteasă eu.
Fie ce-o fi, de mine primite bine fi-veţi,
Pe cît îmi stă-n putere.
Veniţi cu mine.

PALAESTRA

Mamă, ce ne primeşti cu drag,
Îţi mulţumim din suflet!

PTOLEMOCRATIA

Aşa se şi cuvine.

(Intră tustrele în templu.)

ACTUL AL DOILEA

SCENA I

PESCARII

Toţi oamenii sărmani duc viaţă nenchipuit de păcătoasă,
Cînd nu-nvîrtesc negustoria şi n-au deprins vreun meşteşug.
Siliţi sînt să se mulţumească doar cu puţinul lor din casă.
N-avem decît aceste straie, ca să ne ştiţi întreg avutul.
Aceste trestii şi cîrlige cîştigul, traiul nostru-nseamnă.
Hăt din oraş venim aicea să căutăm în mare hrana;
Loc de palestre toată viaţa şi de gimnastică ne ţine.
Arici şi talere de mare, şi ghinde ostenim să prindem,
Urzici de mare, stridii, perle şi midii rare, scoici vărgate
Şi peşti — cu undiţa, cu mîna, pe lîngă ţărm sau printre stînci.
Din mare noi ne scoatem hrana. Dacă norocul ni se strîmbă,
Şi nu aducem nici un peşte, săraţi şi uzi, ca pentru jertfă,
Ne-ntoarcem pe furiş acasă şi ne culcăm cu burta goală.
Ci azi, cînd marea-i furioasă nu mai avem nici o speranţă;
De n-om găsi vreo scoică, două, e lucru sigur: nu mîncăm.
Acum la Venus venerata venim, să-i cerem ajutorul.

SCENA II

TRACHALIO, PESCARII

TRACHALIO

Am stat de veghe, să nu treacă, fără să-l văd cumva, stăpînul;

Căci la plecare, adineauri, mi-a spus că pînă-n port dă fuga;
Şi-aici mi-a poruncit, la templul Venerei, mai apoi să-l caut.
Dar iată-acolo nişte oameni: m-apropii să-i întreb pe ei.
Noroc şi spor, tîlhari ai mării, hoţi, cu cîrligele, de perle,
Şi neam de muritori de foame! Ce faceţi voi? Cum mai pieriţi?

PESCARII

Cum stă pescarului mai bine: de foame, sete, deznădejde.

TRACHALIO

[1]...De cînd sînteţi în locu-acesta,
Nu aţi văzut venind un tînăr cu chipul zîmbitor şi rumen,
Şi minunat clădit, cu sine ducînd trei oameni în hlamide,
Cu săbii...[2]

PESCARII

Cu-nfăţişarea asta nimeni n-a fost, din cîte ştim.

TRACHALIO

Atunci,
Un altu,-asemeni lui Silenus[3] bătrînul, pîntecos, pleşuv,
Înalt, cu frunte încruntată, sprîncene groase, un mişel
Urît de zei şi oameni, unul pe cît de rău, pe-atît de plin
De rele, ce ducea cu sine două copile-ncîntătoare?

PESCARII

Cine-i născut aşa destoinic şi are-atîtea însuşiri,
Mai bine la călău să meargă, decît, ca oaspete, la Venus.

[1,2] Lacune în original.

[3] Fiul lui Mercur şi al unei nimfe, satir bătrîn, chel, cu nasul turtit, şi veşnic ameţit de băutură.

TRACHALIO

Ei, dacă l-aţi văzut, spunèţi-mi.

PESCARII

Nu, nimeni n-a venit, fii sigur.

Cu bine!

TRACHALIO

Drum bun!

(Pescarii ies.)

Am ştiut-o; s-a petrecut ceea ce bănui.
Dat peste cap mi-a fost stăpînul; mîrşavul negustor a şters-o.
S-a îmbarcat, luînd pe navă şi fetele: sînt ghicitor!
Şi mai nainte, ah, tîlharul, cu prînzul mi-a-mbiat stăpînul!
N-ar fi mai bine-aici stăpînul să mi-l aştept pînă se-ntoarce?
Iar între timp pe preoteasa Venerei, dac-o ştii mai multe,
Şi-o întîlnesc, voi întreba-o; ea poate să mă deslușească.

SCENA III

AMPELISCA, TRACHALIO

AMPELISCA

(vorbind cu preoteasa dinlăuntrul templului)

Am înţeles: mi-ai dat poruncă să bat la casa-nvecinată
Cu templul, şi să rog să-mi deie destulă apă.

TRACHALIO

Glasul cui
Mi-ajunge la ureche?

AMPELISCA

Cine vorbeşte-acolo?
(Zărindu-l pe Trachalio.)
Dar ce văd?

TRACHALIO

Nu-i Ampelisca, oare,-aceea care-a ieşit din templu?

AMPELISCA

Oare,
Nu e Trachalio, slujitorul[1] lui Pleusidippus, cel de-acolo?

TRACHALIO

Ea este, da.

AMPELISCA

Chiar el e. Salve, Trachalio!

TRACHALIO

Salve, Ampelisca!
Ce faci tu?

AMPELISCA

Rău, deşi n-am vîrsta cea rea.

TRACHALIO

Cobeşte mai puţin!

AMPELISCA

Un înţelept rosteşte-n toate împrejurările-adevărul.
Dar unde-i, rogu-te, stăpînul tău, Pleusidippus?

---

[1] În original *calator (nomenclator) — indicator*; sclav care îşi însoţea stăpînul pe stradă, indicîndu-i numele celor întîlniţi.

TRACHALIO

Ah, aşa!

(Arătînd templul.)

De parcă n-ar fi înăuntru!

AMPELISCA

Mă jur că nu-i şi n-a venit!

TRACHALIO

Cum, n-a venit?

AMPELISCA

Spui adevărul.

TRACHALIO

Nu prea e-n obiceiul meu.
Dar prînzul oare pregătit e cum se cuvine?

AMPELISCA

Care prînz?

TRACHALIO

Că voi în templu,-aici, aduceţi o jertfă.

AMPELISCA

Dragul meu, visezi?

TRACHALIO

A fost, ştiu bine, Pleusidippus, stăpînul meu, poftit la prînz
De Labrax chiar, stăpînul vostru.

AMPELISCA

Ce-mi spui, pe Pollux!, mă uimeşte.
Dac-a-nşelat şi zei, şi oameni, bun negustor s-a dovedit.

TRACHALIO

Şi nici o jertfă n-o s-aduceţi, voi sau stăpînul?

AMPELISCA

Ai ghicit.

TRACHALIO

Atunci, ce faci aici?

AMPELISCA

Scăpate din spaime şi nenorociri
Fără de număr, şi primejdii de moarte, fără ajutor,
Primite-am fost de preoteasa Venerei, eu şi cu Palaestra.

TRACHALIO

Palaestra, aşadar, iubita stăpînu-meu, e-aici?

AMPELISCA

Desigur.

TRACHALIO

Îmi dai o veste minunată, grozavă, Ampelisca dragă!
Dar mor să ştiu prin ce primejdii de moarte aţi putut să treceţi.

AMPELISCA

Azi-noapte, dragul meu, fărîme a fost făcută nava noastră.

TRACHALIO

Cum, nava? Ce tot spui acolo?!

AMPELISCA

Tu, rogu-te, n-ai auzit
Cum plănuise să ne ducă neguțătorul, pe furiș,
Tocma-n Sicilia, și-ntregul avut pe-o navă și-a-ncărcat?
Acum sînt toate-n fundul mării.

TRACHALIO

Neptun, iubite, slavă ție
Alt jucător nu se mai află ca tine de isteț. Ai dat
Cea mai drăguță lovitură: ai curățat un ticălos.
Și unde-i Labrax, negustorul?

AMPELISCA

Cred c-a băut pîn-a crăpat.
L-a îmbiat Neptun azi-noapte cu niște zdravene pocale.

TRACHALIO

Și el, de voie, sau nevoie a tot băut! Ce dragă-mi ești,
Tu, Ampelisca! Și ce dulce îmi pari! Ce miere ai pe buze!
Dar spune-acum: tu și Palaestra, cum ați scăpat?

AMPELISCA

Vei ști-o-ndată.
Văzînd că nava e împinsă spre stînci, deși cu teamă, noi
Din navă am sărit în barcă; degrabă,-n spaima celorlalți,
Am dezlegat odgonul. Barca a fost mînată de furtună
Departe mult de ei, în dreapta. Și, astfel, după ce am fost
De vînt și valuri zgîlțîite în fel și chip întreaga noapte,
Aproape moarte,-azi dimineață ne-am pomenit pe țărm zvîrlite.

TRACHALIO

Cunosc; deprindere mai veche a lui Neptun! Cel mai cu toane
Dintre edili: de cum zăreşte vreo marfă rea, o şi azvîrle[1],

AMPELISCA

E vai de biata-ţi tinereţe!

TRACHALIO

De-a ta, o, Ampelisca...[2]
Ştiam ce rele negustorul punea la cale; şi-am tot spus-o.
Doar părul să mi-l las să crească mai mult, şi — iată ghicitorul!

AMPELISCA

(ironică şi cu un ton de imputare)
Şi, deci, ştiind, avut-aţi grijă, tu şi stăpînul, să nu fugă?

TRACHALIO

Dar ce putea să facă?

AMPELISCA

Asta l-întrebi pe-ndrăgostit? La pîndă
Şi ziua ar fi stat, şi noaptea; ar fi vegheat mereu. Pe Castor!
Cîte-a făcut, arată grija ce ne-a purtat-o Pleusidippus.

TRACHALIO

De ce spui asta?

---

[1] La romani, edilii supravegheau tot ce se vindea în piaţă; ei stricau măsurile false, azvîrleau mărfurile de calitate proastă şi-i pedepseau pe cei care vindeau prea scump.

[2] Lacună în original.

AMPELISCA

Toate-s limpezi!

TRACHALIO

Nu știi? Cînd cineva se duce
La baia publică, veșmîntu-i, deși vegheat cu strășnicie,
Furat e, totuși; pe oricine ar ține ochii, se înșală.
Pe paznic lesne-l vede hoțul; dar paznicul pe hoț nu-l știe.
Acum să mergem la Palaestra.

AMPELISCA

Ci intră-n templu,-aici, la Venus;
Ai s-o găsești bocind în hohot.

TRACHALIO

Áh, doar aud și mă-ntristez!
De ce bocește?

AMPELISCA

Spun îndată: se zbuciumă, că i-a luat
Mîrșavul negustor caseta unde-și păstrase-anume lucruri
Cu care-și poate recunoaște părinții; teamă-i e c-a fost
Pierdută-n veci.

TRACHALIO

Unde păstrați caseta?

AMPELISCA

Chiar la noi, pe navă;
El o-ncuiase într-un cufăr, ca să-i întîrzie Palaestrei
Putința de-a-și găsi părinții.

TRACHALIO

Nemaivăzută mîrşăvie!
Să ţină în sclavie-o fată ce-i vrednică de libertate.

AMPELISCA

Acum, cu nava,-n fundul mării s-a dus şi cuţărul, desigur;
Şi aurul, şi tot argintul mişelului neguţător.

TRACHALIO

O să se-afunde, cred, vreunul să-l scoată-afară.

AMPELISCA

Ce mîhnire
Pe ea, să piardă-acele lucruri!

TRACHALIO

Deci înc-o pricină mă-ndeamnă
Să intru-n templu, ca s-o mîngîi şi-ntregul zbucium să-i alin.
Căci i-am văzut ajunşi pe-atîţia de bucurii nemaisperate!

AMPELISCA

Şi eu pe-atîţi sperînd, sărmanii, şi nu şi-au împlinit speranţa!

TRACHALIO

Deci liniştea din cuget face să ne-nvoim cu suferinţa.
Dac-am sfîrşit, eu intru.

AMPELISCA

Du-te.

(Trachalio intră în templu.)

Acuma, eu să-ndeplinesc
Porunca preotesei noastre: să rog vecinii pentru apă.

Într-adevăr, nici o bătrînă mai vrednică n-am întîlnit
De-a zeilor bunăvoinţă şi-a oamenilor, decît ea.
Ce bună şi mărinimoasă, cu cîtă dragoste şi rîvnă —
În zdrenţe, ude, speriate, pe ţărm zvîrlite,-aproape moarte,
Ne-a găzduit, şi-acum se poartă cu noi de parcă-i sîntem fiice.
Vrea apa să ne-o încălzească ea singură, să facem baie!
Acum, ca să n-o-ntîrzii, iată, mă duc să cer de unde-a zis.

(Bate la Daemones.)

Hei! Nu e cineva pe-acasă? Deschide, vine cineva?

SCENA IV

SCEPARNIO, AMPELISCA

SCEPARNIO

Hei, cine-i îndrăzneţul care ocări aduce uşii noastre?

AMPELISCA

Eu sînt.

SCEPARNIO

Ia uite, ce mai pleaşcă! Pe Pollux! bună bucăţică.

AMPELISCA

Zi bună îţi urez, băiete!

SCEPARNIO

Eu, ţie, mii şi mii, fetiţo!

AMPELISCA

Eu vin la tine.

SCEPARNIO

Găzduire îţi dau, diseară dacă vii,
Cu toată dragostea; acuma e prea devreme, n-am ce-ţi da.
(Vrea s-o îmbrăţişeze.)
Ci spune, scumpa mea, drăguţo...

AMPELISCA

(respingîndu-l)

Ah, tu pui mîna prea de tot
Prietenos!

SCEPARNIO

(încercînd mai departe s-o mîngîie)

Pe zeii veşnici! E-ntreagă, e leită Venus!
Ce vesel ochişorii-i joacă şi, ah, ce piele minunată!
Ce ochişică preagingaşă — am vrut să zic: preapătimaşă!
Ce sinişori, altă minune! Ce gură, bună s-o săruţi!

AMPELISCA

(respingîndu-l mereu)

Nu sînt, s-o ştii tu, pîngărita oraşului. Jos mîna, dar!

SCEPARNIO

Cum, nimeni, drăgălaş şi dulce, să nu te-atingă, drăgălaşo?

AMPELISCA

Cînd o să am răgaz, n-ai grijă, ne-om zbengui şi dezmierda.
Acum la păsul meu, băiete, să-mi dai, prin da sau nu, răspunsul.

SCEPARNIO

Ce vrei, atuncea?

AMPELISCA

(arătîndu-i urciorul)

Pentru cine-i deştept, sînt bine înzestrată.

SCEPARNIO

(făcînd un gest obscen)

Şi eu la fel sînt, pentru cine-i deşteaptă — bine înzestrat.

AMPELISCA

Trimisă-am fost de preoteasa Venerei apă să vă cer.

SCEPARNIO

Eu sînt stăpîn aici şi, dacă n-ai să mă rogi, un strop nu capeţi.
Sfidînd primejdii, noi, cu-a'noastre unelte am săpat la puţ;
De n-ai să mă dezmierzi, frumoaso, în chip şi fel, un strop nu capeţi.

AMPELISCA

De ce vrei să te rog, cînd apa se dăruie unui străin?

SCEPARNIO

De ce vrei să te rog, cînd totul se dă unui compatriot?

AMPELISCA

Şi dacă, dragostea mea scumpă, voi face tot ceea ce vrei?

SCEPARNIO

Phii! merge straşnic; de pe-acuma îmi zice „dragostea ei scumpă".
Nu mă iubeşti în van: primi-vei şi apă. Dă-mi urciorul.

AMPELISCA

Ţine-l,
Şi àdu-l repede.

SCEPARNIO

Aşteaptă; vin într-o clipă, draga mea!

(Iese.)

AMPELISCA

(singură)

Dar ce să-i spun eu preotesei c-am zăbovit atîta vreme?

(Îşi întoarce privirile spre ţărm.)

Vai, şi acuma tremur toată cînd îmi întorc spre mare ochii!

(Scoate un strigăt.)

Dar, vai de mine, cè văd acolo, jos, pe ţărm?
Stăpînul, negustorul, şi-acel sicilian!
Şi eu în fundul mării-i credeam pe amîndoi!
E viu; nu bănuisem un rău atît de mare.
Nu mai întîrzii, vestea alerg s-o duc, în templu,
Palaestrei, şi scăparea-n altar să ne-o găsim,
Cît încă n-am fost prinse de cruntul negustor.
O şterg de-aici; e zorul prea mare ...[1]

(Fuge în templu.)

SCENA V

SCEPARNIO

(singur)

Pe zeii fără moarte! N-aş fi crezut ca-n apă
Să fie-atîta fărmec! Cu ce plăcere-am scos-o!
Adînc, ca niciodată, azi puţul mi-a părut.
Dar nu simt oboseala! Nu m-aş făli, dar eu
Sînt un mişel ce astăzi începe să iubească?
(Se apropie, să-i dea urciorul Ampeliscăi.)

[1] Lacună în original.

Ia-ţi apa, hai, frumoaso! Ia-ţi apa; să te bucuri,
De ea, pe cît mă bucur, şi ca să-mi faci plăcere!
(Mirat şi uitîndu-se împrejur.)
Dar unde eşti, drăguţo? Ia-ţi apa. Unde eşti?
Cred că-i sînt drag, pe Hercle! Şi s-a ascuns, strengara!
Hei, unde eşti? Ce, nu vrei urciorul? Unde eşti?
Mai multă bunătate! Mă rog, să ne-nţelegem:
Nu vrei să iei urciorul? Dar unde te-ai pitit?
N-o văd pe nicăirea: îşi bate joc de mine!
Dacă-i aşa, pe Hercle! i-l las aici, în drum.
Şi dacă-l şterpeleşte, vai, cineva? Urciorul
Sfînt al zeiţei Venus! M-aleg cu vreo năpastă.
Mi-e teamă că-mi întinde o cursă fata asta:
Să fiu prins cu urciorul sfînt al zeiţei Venus!
Firesţe, de-o să fie văzut la mine, are
Tot dreptul magistratul să mă ucidă-n lanţuri.
Aşa e slova legii; ea-i cîntă cui a scris-o.
Mă jur c-o chem îndată pe preoteasă-afară,
Să-şi ia-ndărăt urciorul. M-apropii de intrare.
Hei, Ptolemocratia, vin', să primeşti urciorul!
Mi l-a adus acuma o fată, nu ştiu cine-i.
(După cîteva clipe de aşteptare.)
Îl duc eu înăuntru. Mi-am mai găsit o treabă,
Pe lîngă toate cele, de-o să le car şi apa.
(Intră în templu.)

SCENA VI

LABRAX, CHARMIDES

LABRAX

Cînd omul vrea s-ajungă calic şi cerşetor,
Făptura, viaţa lase-şi în seama lui Neptun;

Căci îndrăznească vreunul cu el să aibă treabă,
Şi iată cum se-ntoarce de-mpodobit acasă.

(Îşi arată veşmintele şiroind de apă.)

Pe Castor! Libertate, eşti tare înţeleaptă
Că nu ţi-ai pus în nava lui Hercule[1] piciorul!

(Privind în jurul lui.)

Şi oaspetele unde-i — cel care m-a pierdut?
Da, uite-l, vine!

CHARMIDES

Labrax, de ce tot fugi aşa?
Atît de iute nu pot de tine să mă ţin.

LABRAX

O, dacă mai nainte de-a da cu tine ochii
Ai fi putut, acolo,-n Sicilia, să crăpi,
Tu, pricină-a tot răul ce azi mă copleşeşte!

CHARMIDES

O, dacă chiar în clipa cînd m-ai adus la tine
Mi-aş fi putut aşterne culcuşul la-nchisoare!
Şi-i rog pe zeii veşnici ca toată viaţa ta
Să nu ai decît oaspeţi aidoma cu tine.

LABRAX

Nenorocirea-n casă, cu tine, mi-am adus-o.
De ce-am plecat de-aicea? De ce-am suit pe navă?
Averea cea mai scumpă din tot ce-aveam pierdut-am[2].

---

[1] Nu se ştie la ce episod al legendei lui Hercule se face aluzie aici.

[2] Aluzie la Palaestra şi la Ampelisca, pe care negustorul le socotea pierdute.

CHARMIDES

Pe Pollux! nu mă mir că nava c-un mișel
Și cu-o avere strînsă din mișelii s-a frînt.

LABRAX

Pierzarea mi-ai adus-o cu-nșelăciunea ta.

CHARMIDES

Mai groaznică mîncare la tine am mîncat,
Decît, odinioară, Thyestes[1] ori Tereus[2].

LABRAX

Ah, mor! Sfîrșeală-mi vine! Fii bun și ține-mi capul.

CHARMIDES

De-o fi să verși, pe Pollux! bojogii să ți-i verși.

LABRAX

Palaestra, Ampelisca, pe unde sînteți oare?

CHARMIDES

În fundul mării peștii cred c-au pornit ospățul.

LABRAX

Calic sînt azi cu totul prin străduința ta
Și fiindcă-am luat în seamă sfruntatele-ți minciuni.

---

[1] Fratele lui Atreu, regele Micenei. Atreu a ucis trei dintre fiii lui Thyestes și i-a dat să-i mănînce la un banchet. Thyestes a fost răzbunat de Egist, alt fiu al său.

[2] Rege al Traciei, Tereus o siluiește pe Filomela, sora soției sale, Procne, și-i taie limba ca să tacă. Procne, ca să se răzbune pe soțul ei, îl ucide pe Ithys, fiul ei și al lui Tereus, dîndu-i-l acestuia din urmă să-l mănînce la un ospăț. Scăpate de furia lui Tereus, ele sînt transformate în privighetoare și respectiv în rîndunică.

CHARMIDES

Mai bine mulţumeşte-mi că, datorită mie,
Un nesărat ca tine acum e plin de sare.

LABRAX

Mă piei de-aici, năpîrcă, şi du-te să te spînzuri!

CHARMIDES

Ba du-te tu! Eu tocmai mă pregăteam s-o fac.

LABRAX

Ah, mai de plîns ca mine-i vreun muritor pe lume?

CHARMIDES

Mult mai de plîns ca tine sînt eu, eu însumi, Labrax!

LABRAX

De ce?

CHARMIDES

Nu-mi merit soarta, tu ai ceea ce meriţi.

LABRAX

O, trestie, din suflet te fericesc, pe tine,
Care-ţi păstrezi mîndria de-a fi mereu uscată!

CHARMIDES

(tremurînd de frig)

Precum oştenii,-aievea învăţ să mînui spada,
Că-mi zornăie cuvîntul în dinţi, de dîrdîială.

LABRAX

Pe Pollux! mult prea rece e baia ta, Neptun;
Abia ajuns afară, deşi cu straie,-nghet!

În loc să țină-acolo și băutură caldă,
Ne-mbie doar sărată și rece băutură.

CHARMIDES

De cîtă fericire au parte făurarii
Trăind lîngă cuptoare! Ei se-ncălzesc mereu.

LABRAX

De-aș fi putut o clipă-n rățoi să mă preschimb,
Ieșeam frumos din apă și rămîneam uscat.

CHARMIDES

Să mă tocmesc la jocuri în rol de căpcăun[1]?

LABRAX

De ce?

CHARMIDES

Pentru că dinții cumplit îmi clănțănesc.
De-altminteri, cred că baia de azi am meritat-o.

LABRAX

De ce?

CHARMIDES

De ce pe navă m-am fost urcat cu tine,
Care-ai stîrnit asupra-mi adîncurile mării?

---

[1] În text: *pro manduco*. *Manducus* — personaj grotesc din atellane, care avea o gură enormă, dinți mari, clănțănitori. Romanii purtau asemenea figuri grotești chiar în procesiunile și triumfurile publice — un fel de carnaval modern.

LABRAX

Ţi-am ascultat povaţa. Tu m-ai încredinţat
Că se cîştigă zdravăn cu fetele pe-acolo
Şi c-aş putea eu însumi mari bogăţii să strîng.

CHARMIDES

Şi îţi închipuiseşi, tu, vită îngălată,
C-o să înghiţi întreaga Sicilie, curînd!

LABRAX

(cu glas sfîşietor)

Vai, cufărul — de care balenă mi-e-nghiţit?
În el îmi adunasem tot aurul şi-argintul.

CHARMIDES

Aceeaşi, cred eu, care mi-a înghiţit şi mie
Toţi banii, toată punga din săcoteiul meu.

LABRAX

Vai, am rămas, din toate, cu-o singură tunică
Şi cu-o manta sărmană! Sînt osîndit pieirii.

CHARMIDES

Fac eu tovărăşie cu tine, dacă vrei;
Aidoma mi-i partea.

LABRAX

Măcar să-mi fi scăpat
Copilele acelea — tot mai trăgeam speranţă.
Acum, dacă mă vede şi Pleusidippus, care
Mi-a înmînat arvună de bani pentru Palaestra,
N-o să se dea în lături să-mi caute gîlceavă.

CHARMIDES

Om prost, de ce te vaieţi? Cît timp ai limbă-n gură,
Poţi să plăteşti, fii sigur, oricîte datorii.

SCENA VII

SCEPARNIO, LABRAX, CHARMIDES

SCEPARNIO

(ieşind din templu fără să-i vadă pe cei doi)

Dar ce au, rogu-vă, aceste două copile necăjite,
Că plîng într-una şi statuia zeiţei strîns o-mbrăţişează?
De teamă nu ştiu cui? Furtuna le-a zgîlţîit întreaga noapte;
Aşa mi-au spus, iar astăzi marea le-a azvîrlit aici, pe ţărm.

LABRAX

(apropiindu-se în grabă de el)

Ci spune-mi, rogu-te, pe unde-s copilele de care zici?

SCEPARNIO

Chiar înăuntru,-n templu.

LABRAX

Cîte?

SCEPARNIO

Cîţi sîntem noi: tu şi cu mine.

LABRAX

Desigur, ale mele?

SCEPARNIO

Nù ştiu, desigur.

LABRAX

Cum au chipul?

SCEPARNIO

Chipeş.

Ce-aş mai iubi-o pe oricare din ele, dac-aş bea vîrtos!

LABRAX

Desigur, fetişcane?

SCEPARNIO

Sigur mă sîcîi! Du-te să le vezi!

LABRAX

(îl îmbrăţişează cu bucurie pe Charmides)

Chiar ele sînt, aceste fete; chiar ale mele sînt, Charmides!

CHARMIDES

(respingîndu-l)

Trăsni-te-ar Iupiter cel mare şi dacă sînt, şi dacă nu-s!

LABRAX

Îndată mă azvîrlu-n templu.

(Iese.)

CHARMIDES

Într-o prăpastie, mai bine.

(Către Sceparnio.)

Ciastite oaspe, rostuieşte-mi vreun colţişor să dorm şi eu.

SCEPARNIO

(arătîndu-i ţărmul)

Dormi unde-ţi place,-aici; n-ai teamă de nimeni: locu
tuturo

CHARMIDES

Dar iată-mă cu ce muiate veşminte sînt împodobit.
Adăposteşte-mă la tine şi ceva straie dă-mi, uscate,
Pînă se zvîntă ale mele, şi nu te las nerăsplătit.

SCEPARNIO

(arătîndu-i un acoperiş de trestie atîrnat de un copac)

Vezi adăpostul meu de trestii: uscat mereu; îl vrei, ţi-l dăru
Îmi ţine loc şi de veşminte, îmi e şi-acoperiş, cînd ploua
Dă-mi straiele; ţi le usuc eu.

CHARMIDES

Găseşti că nu m-am curăţa
De tot în mare; înc-odată vrei să mă curăţ pe pămînt?

SCEPARNIO

Te cureţi sau te ungi mai zdravăn, nici cît de-o unghie nu-mi
pasă,
Nu ţi-aş împrumuta un lucru, decît pe bună chezăşie.
Fii cum pofteşti: bolnav sau teafăr, fii mort de frig sau nă
duşit
Nu mă grăbesc să chem un oaspe străin — pricină de neca
zuri.

(Pleacă.)

CHARMIDES

Ai şi plecat? E lucru sigur: neguţător de sclavi e ăsta
Nu are pic de milă. Totuşi, muiat cum sînt, ce fac eu, bietul
De ce nu intru,-aici, în templul Venerei şi-ntr-un dulc
somn

Mi mi sting prea multa băutură ce fără voie-am înghiţit-o?
Neptun pe noi turna din mare, de parcă vin grecesc eram,
Ilaeum se bucură c-atîtea sărate cupe ne-au spălat.
Dar ce să mai vorbesc? Oleacă să fi lungit cu noi ospăţul
Ilaeolo ne-aşterneam culcuşul; abia ne dete drumul vii.
Acum mă duc să văd ce face convivul meu, neguţătorul.

(Intră în templu.)

ACTUL AL TREILEA

SCENA I

DAEMONES

(singur, ieşind din casă)

Îşi rîd amarnic zeii adeseori de oameni
Şi-i dăruie cu vise amarnice în somn;
Niei cînd dormim ei nù vor în pace să ne lase.
Aşa şi eu, în noaptea trecută am avut
Un vis din cale-afară de-amarnic şi prostesc.
Părea că am văzut o maimuţă opintind
Din greu să urce pîn'la un cuib de rîndunici,
Vrînd puişorii...[1]
Dar n-a putut să-i smulgă de-acolo. După asta,
Maimuţa chiar spre mine o văd că se îndreaptă,
Ca să mă roage-o scară să-i împrumut pe loc.
Atunci i-am dat maimuţei răspunsul cam aşa:...
Că-i fiică-a Filomelei şi-a Procnei[2] rîndunica.
Nu-ngădui să-mi sminteasscă defel compatrioţii.
Dar ea la mine-ncepe să zbiere fără teamă;
Ba chiar mă ameninţă că-mi trage-o scărmăneală.
Mă cheamă-n judecată. Eu, nu ştiu cum, atunci,
Cu furie de mijloc maimuţa o apuc;
Şi-n fiare-i azvîrlită neruşinata fiară.
Ce înţeles acuma să dau acestui vis?

---

[1] Lacună în original.
[2] În original urmează o lacună de un vers.
[3] Vezi nota 2, p. 272.

Azi toată ziua n-am fost în stare să ghicesc.

(Se aud țipetele unor femei înspăimîntate.)

Dar ce să fie oare cu strigătele-acestea
Ce vin de-aici, din templul Venerei? Mă uimesc.

SCENA II

TRACHALIO, DAEMONES

TRACHALIO

(ieșind din templu)

Locuitori din tot Cirene, vă chem în ajutor, veniți!
Și voi, țăranii de pe țarini și toată lumea dimprejur,
Scăpați sărmanele ființe și nimiciți-l pe nemernic!
Ah, răzbunare! Nu dați voie nelegiuiților s-apese
Nevinovații, care nu vor prin crimă cunoscuți s-ajungă.
Dați răsplătire vredniciei și-o lecție nerușinării;
Și faceți ca-n locașul nostru să-nvingă legea, nu puterea!
Grăbiți spre templu! Înc-odată vă chem în ajutor, veniți!
Voi, care sînteți mai aproape și strigătul mi-l ascultați,
Veniți în ajutorul celor ce, după vechiul obicei,
Viața și-au închinat-o Venerei lor și preotesei!
Sugrumați-i nedreptății gîtul, să nu cășune și pe voi!

DAEMONES

Dar asta ce-o-nsemna?

TRACHALIO

(aruncîndu-se la picioarele lui Daemones și îmbrățișîndu-i genunchii)

Genunchii, bătrîne, ți-i îmbrățișez,
Oricine-ai fi...

DAEMONES

Să-mi laşi genunchii şi lămurit să-mi spui de ce
Faci larmă?

TRACHALIO

(fără să-i lase genunchii, continuă pe un ton tragicomic)

...Şi te rog din suflet, dacă-ţi doreşti în anul ăsta
Recoltă strașnică de silphiu[1] şi lapte minunat de silphiu,
Ce pîn'la Capua cu bine şi fără pierderi poate-ajunge,
Şi dacă vrei să-ţi fie ochii nelipicioşi, mereu curaţi...

DAEMONES

Eşti, oare,-ntreg?

TRACHALIO

(pe acelaşi ton)

...Şi să fii sigur pe magudaris[2] din belşug,
Nu te codi să-mi dai, bătrîne, întregul ajutor cerut.

DAEMONES

(iritat)

Şi eu mă jur pe-a' tale coapse, pe tălpi şi pe spinarea ta,
Că te alegi, cum tragi nădejde, cu un belşug de vergi de ulm
Şi cu-o recoltă fără seamăn de chelfăneală, pe tot anul,
De nu-mi spui despre ce e vorba şi mai stîrneşti atîta larmă.

TRACHALIO

Ocara asta ce rost are? Eu numai bine ţi-am dorit.

---

[1] Plantă aromată, originară din Cirenaica, despre al cărei suc, numit lapte de silphiu, se credea că are proprietăţi miraculoase, îngrăşînd vitele şi dînd cărnii lor un gust deosebit de plăcut.

[2] Probabil rădăcina sau tulpina de silphiu, pe care o mîncau oamenii, fiartă, prăjită sau coaptă, ca leac împotriva unor boli.

DAEMONES

Eu îţi răspund cu-acelaşi bine şi îţi doresc ceea ce meriţi.

TRACHALIO

Dă-mi, totuşi, ascultare.

DAEMONESC

Spune, ce s-a-ntîmplat?

TRACHALIO

Acolo,-n templu,
Două femei nevinovate îţi cer degrabă ajutorul.
Căci amîndouă, împotriva oricărei legi şi a dreptăţii,
Au fost şi sînt batjocorite. Chiar şi-a Venerei preoteasă
E mişeleşte silnicită.

DAEMONES

Şi ce nerușinat cutează
Să vatăme o preoteasă? Dar spune-mi cine sînt acele
Femei? Şi ce rău li se face?

TRACHALIO

Îţi spun, dacă le-ajuţi. Statuia
Venerei au cuprins-o ele cu braţele; nelegiuitul
Vrea să le smulgă. Amîndouă născute libere îmi par.

DAEMONES

Dar cine-i cel ce rîde astfel de bunii zei? Să-mi spui pe scurt.

TRACHALIO

E un sperjur şi un nemernic, un paricid şi ucigaş,
Om fără lege şi credinţă, nerușinat şi desfrînat.
Pe scurt, un negustor de sclave. Vrei mai pe larg să-l zugrăvesc?

DAEMONES

Dar omul zugrăvit de tine, pe Pollux! merită pedeapsă.

TRACHALIO

Un ucigaş care-ndrăzneşte s-o ia de gît pe preoteasă.

DAEMONES

Pe Hercle!, straşnică pedeapsă primi-va. Hei, veniţi degrabă,
Turbalio, Sparax! Unde sînteţi?

TRACHALIO

Ci intră, rogu-te, în templu,
Ca să le-ajuţi!

DAEMONES

(către Trachalio)

N-au să mă roage de două ori.

(Către sclavi.)

Veniţi!

TRACHALIO

Vă cer
Să-i scoateţi ochii, cum îi scoate la sepie bucătăreasa.

DAEMONES

(către sclavii săi)

Hai, ca pe-o scroafă înjunghiată să-l trageţi de picioare afară.

TRACHALIO

(singur, ciulind urechile)

Se-aude larmă: ticălosul e scărmănat cu pumnii zdravăn.

Nespus m-aş bucura să-i sară toţi dinţii de pe fălci, năpîrca.
Dar iată cele două fete ieşind, sărmanele, din templu.

SCENA III

PALAESTRA, AMPELISCA, TRACHALIO

PALAESTRA
(fără să-l vadă pe Trachalio)

Acum lipsite sîntem de orişice putinţă
De ajutor, şi sprijin, şi mijloc de scăpare.
...[1] cel ce ne-aduce urarea lui de bine,
...[2] în care parte să ne-ndreptăm noi paşii.
...[3] în ce spaime ne zbatem amîndouă,
Atîta necuviinţă şi-atîta silnicie
Ne-a căşunat în templu, aici, stăpînul nostru!
Ca ucigaşii,-asupra bătrînei preotese
S-a năpustit şi-a-mpins-o în chipul cel mai josnic;
Ne-a smuls de la statuia străfundului de templu.
Acuma, între-atîtea necazuri, ne rămîne
Doar să murim. Căci moartea-i mai bună decît toate,
Cînd suferi şi te chinui.

TRACHALIO
(aparte)

Dar ce e? Ce tot spune?
Întîrziu să le mîngîi? De ce?
(Tare.)
Palaestra!

[1,2,3] Lacune în original.

PALAESTRA

Cine
Mă strigă?

TRACHALIO

Ampelisca!

AMPELISCA

Ştii tu cine mă strigă?

PALAESTRA

Pe nume cine-mi zice?

TRACHALIO

Priveşte şi-ai să afli.

PALAESTRA

(văzîndu-l pe Trachalio)

Speranţa de scăpare!

TRACHALIO

Curaj, fii liniştită;
Mă vezi aici.

PALAESTRA

Ne scapă de-asupritor, de mîna
Ce-ntoarce împotriva-mi chiar mîna mea.

TRACHALIO

Sfîrşeşte;
Prea eşti de tot neroadă!

PALAESTRA

Nu te mai strădui cu vorba să mîngîi o nefericită.
De nu găseşti ceva, Trachalio, ca să ne-ajuţi, ne prăpădim.

AMPELISCA

Mai bine mor, decît să-ngădui tot ce-mi căşună negustorul!
Ah, sînt femeie, totuşi; numai ce-mi vine-n minte gîndul morţii
Şi toată mă-nfior de spaimă! Îngrozitoare zi, pe Pollux!

TRACHALIO

Aveţi mai mult curaj!

PALAESTRA

De unde să-mi vină, rogu-te, curajul?

TRACHALIO

Hai, nu vă temeţi; pe altarul de-aici suiţi-vă.

AMPELISCA

Altarul
Ne poate ocroti mai bine, cînd chiar în templu noi statuia
Venerei am cuprins-o-n braţe şi totuşi smulse-am fost cu sila?

TRACHALIO

(ducîndu-se spre altar)

Staţi neclintite-aici, eu însumi o să vă apăr. Castrul vostru
Va fi altarul: meterezul e ăsta; eu, de-aici, vă apăr.
De Venus ajutat, vicleanul tertip spre negustor l-întorc.

PALAESTRA

Te ascultăm.

(Întorcîndu-se către altar.)

Ocrotitoare zeiţă, te rugăm fierbinte,
Îmbrăţişîndu-ţi lung altarul, cu ochii-n lacrimi şi-n genunchi,

În paza ta pe amîndouă să ne primeşti şi să ne aperi.
Răzbună-te pe ucigaşii ce-au îndrăznit să-ţi necinstească
Locaşul sfînt, şi nouă-acuma îngăduie-ne pe altar
Să ne-aşezăm. Pe amîndouă Neptun azi-noapte ne-a scăldat;
De-aceea nu căta cu-asprime şi nu te-ntoarce de la noi,
O, Venus, dacă ne îngrijită găteala noastră ţi se pare.

TRACHALIO

E dreaptă ruga lor, zeiţă, şi trebuie să le-o-mplineşti;
Şi iartă-le, căci numai teama, la fapta asta, le sileşte.
Din scoică te-ai născut, se zice; scoicile lor nu le respinge.

(Către cele două fete.)

Dar, iată, chiar la timp bătrînul, patronul meu şi-al vostru, iese.

SCENA IV

DAEMONES, TRACHALIO, LABRAX, PALAESTRA, AMPELISCA, SCLAVII LUI DAEMONES

DAEMONES

(către Labrax)

Din templu ieşi, tu, cel mai mare nelegiuit de pe pămînt!

(Adresîndu-se celor două fete, pe care le crede aproape de el.)

Voi pe altar suiţi, degrabă... Dar unde sînt?

TRACHALIO

(arătîndu-le)

Priveşte-acolo.

DAEMONES

Prea bine; asta am şi vrut-o. Ia zi-i de ele să se-atingă.

(Către Labrax.)

Ia stare-ai fi să-ncalci tu legea, unindu-ne astfel cu zeii?

(Către unul dintre sclavi.)

Dă-i una-n mutră!

(Sclavul îl loveşte pe Labrax.)

LABRAX

(către Daemones)

Scump plăti-vei ocara asta, ţine minte!

DAEMONES

Ameninţă, nerușinatul?

LABRAX

Eu am luat ce-mi dete legea;
Eu îmi ioi sclavele,-mpotriva voinţei mele.

TRACHALIO

Ia, drept jude,
Pe cine vrei dintre-nstăriţii senatului cirenian,
Să hotărască dacă ţie-ţi rămîn sau libere vor fi,
Şi dacă nu ţi se cuvine să intri-n temniţă, şi-acolo
Să locuieşti tot restul vieţii şi temniţa ai s-o tocești.

LABRAX

N-am chef să mă lungesc la vorbă c-un ticălos fără pereche.

(Către Daemones.)

Pe ţine te-aş pofti...

DAEMONES

Sfîrşeşte întîi cu el, căci te cunoaşte.

LABRAX

(către Daemones)

Cu tine treabă am.

TRACHALIO

(trăgîndu-l spre sine pe Labrax)

Cu mine acum ai treabă.

(Arătîndu-i cele două fețe.)

Sclave-ți sînt?

LABRAX

Da.

TRACHALIO

Bine,-atinge-le, atuncea, doar vîrful degetului mic.

LABRAX

Și dac-am să-l ating?

TRACHALIO

Pe Hercle! burduf de luptător cu pumnii
Te fac, sperjurule, în cuie te-agăț și-n pumni te burdușesc.

LABRAX

N-am dreptul, crezi, de pe altarul Venerei sclavele să-mi iau?

DAEMONES

Nu, n-ai; așa e legea noastră.

LABRAX

Dar eu nu fac negustorie
De nici un fel cu legea voastră; deci mi le iau pe amîndouă.

Şi dacă-ţi plac atît, bătrîne, bani sunători să-mi dai pe ele.
Şi, dacă i-au plăcut lui Venus, să le păstreze, dar pe bani.

DAEMONES

Vrei bani să-ţi deie? Ca să afli şi hotărîrea mea, încearcă,
Măcar să rîdem, cît de mică vreo silnicie să le-aduci;
Şi-ai să te duci atît de chipeş, că n-ai să te mai recunoşti.

(Către sclavi.)

Cît despre voi, dacă la semnul pe care-l fac, nu-i scoateţi ochii,
În cingătoare de nuiele vă-ncing, ca mirtul în mănunchi.

LABRAX

Mă silniceşti!

TRACHALIO

De silnicie pe alţii-i dojeneşti, mişele?

LABRAX

Te-ncumeţi să-mi aduci ocară, tu, cel mai mare ticălos?

TRACHALIO

(ironic)

Eu, cel mai ticălos; tu, omul cel mai cinstit! Şi nu pot ele
Să fie libere din astă pricină?

LABRAX

Libere, ce spui?

TRACHALIO

Şi chiar stăpîne ale tale, din Grecia adevărată,

Căci ea

(arătînd-o pe Palaestra)

născută e-n Atena, dintr-o familie de seamă.

DAEMONES

Ah, ce aud, ce spui?

TRACHALIO

Că este născută liberă,-n Atena.

DAEMONES

Ea, deci, îmi e compatriotă?

TRACHALIO

Dar, cum, tu nu eşti din Cirene?

DAEMONES

Eu sînt născut chiar în Atena şi-n Atica am fost crescut.

TRACHALIO

Bătrîne,-atunci te rog să-ţi aperi concetăţenele!

DAEMONES

Copilă!

Cînd te privesc pe tine,

(arătînd-o pe Palaestra)

toată durerea-n minte-mi reînvie.
Trei ani avea cînd am pierdut-o; dacă-ar trăi, aţi fi de-o seamă.

LABRAX

Eu bani, stăpînului, mulţime pe ele amîndouă-am dat.
Ce mă priveşte că-n Atena sau chiar în Teba s-au născut,
De vreme ce-mi sînt mie sclave?

TRACHALIO

Aşa, bătrîn neruşinat?
Deci tu, gonaci de trufandale, fecioare libere aduni,
De la părinţii lor răpite, şi-n chip mîrşav le nimiceşti?
(Arătînd-o pe Ampelisca.)
Ilabar nu am şi nici nu-mi pasă ce-a făptuit la ea în ţară;
Dar ştiu, scîrboasă creatură, că-i mai cinstită decît tine.

LABRAX

Sînt ale tale, deci?

TRACHALIO

Îndată vedem, privindu-ne pe spate,
Mai vrednic de crezare cine-i. De n-ai pe spate lipituri
Mai multe decît nava cuie, sînt cel mai mare mincinos.
Pe-al meu priveşte-mi-l, îndată ce eu l-am cercetat pe-al tău;
Şi dacă nu-i la fel de neted cum nu ştiu care dintre meşteri
Zicea să fie o pielcică de netedă, ca s-o lucreze,
Te învoieşti să bat la tine pe săturate, cu ciomagul?
De ce te uiţi aşa la ele? Atinge-le, şi ţi-am scos ochii!

LABRAX

Chiar dacă mă opreşti, cu totuşi am să le iau pe amîndouă.

DAEMONES

Cum ai să faci?

LABRAX

După duşmanul Venerei plec, după Vulcan.
(Se îndreaptă spre casa lui Daemones.)

TRACHALIO

Unde-a pornit?

LABRAX

(în faţa casei lui Daemones)

Hei, nu e nimeni pe-aici? Hei!

DAEMONES

Uşa, doar, atinge-o,
Şi-ntr-o clipită, jur pe Hercle! un car de pumni îţi car în mutră.

UN SCLAV

(către Labrax)

Nu ţinem foc defel în casă; smochine, doar, mîncăm uscate.

TRACHALIO

Ţi-aş da eu foc, dar numai dacă primeşti să ţi-l aprind în creştet.

LABRAX

Pe Hercle! plec în altă parte să-l caut.

DAEMONES

Cînd ai să-l găseşti?

LABRAX

(arătînd altarul)

Aprind aici un foc năprasnic.

DAEMONES

Ca să-ţi prăjeşti deasupra hoitul?

LABRAX

Ca să le ard de vii pe ele, chiar pe altar, c-aşa poftesc!

TRACHALIO

Pe Hercle! dar te-nhaţ de barbă şi te azvîrl pe dată-n flăcări,
Şi, rumenit, te las drept hrană la păsările mari de pradă.

DAEMONES

(aparte)

Cînd fac în minte legătura, pricep că e chiar el maimuţa
Ce opintea din greu să smulgă acele rîndunici din cuib,
Aşa cum am visat azi-noapte.

TRACHALIO

(către Daemones)

Bătrîne, ştii ce te-aş ruga?
Veghează tu, să nu le facă vreun rău, pînă-mi aduc stăpînul.

DAEMONES

Da, du-te, caută-l degrabă!

TRACHALIO

Iar dacă ăsta...

DAEMONES

Vai de el,
Dacă le-atinge sau jigneşte!

TRACHALIO

Ai grijă, deci.

DAEMONES

Am grijă; du-te!

TRACHALIO

Pe el, de-asemenea, veghează-l să nu ne scape. Ne-am legat Călăului să-i dăm un mare talant sau pe mișelul ăsta.

DAEMONES

Hai, du-te; îl veghez cu grijă pînă te-ntorci.

TRACHALIO

Vin într-o clipă.

SCENA V

DAEMONES, LABRAX, PALAESTRA, AMPELISCA

DAEMONES

Ei, Labrax, cum ți-ar place mai mult, de-ar fi s-alegi:
Bătut să stai cuminte, ori stai și nebătut?

LABRAX

Mă faci să rîd, bătrîne! Sînt ale mele și,
De pe altar, de plete le smulg, oricît v-ațineți
Tu, Iupiter sau Venus.

DAEMONES

Atinge-le, măcar.

LABRAX

Da, le ating!

DAEMONES

Ci haide, apropie-te numai!

LABRAX

(arătînd pe cei doi sclavi)

Le spune lor să fugă oleacă mai departe.

DAEMONES

Ba, tocma,-ţi vin aproape.

LABRAX

Pe Hercle! nu vreau asta.

DAEMONES

Şi dacă-ţi vin aproape, ce faci?

LABRAX

Fug cu departe.
De-o fi să dau, bătrîne, cîndva,-n oraş, de tine,
Să nu mi se mai zică neguţător de sclave,
De n-o să-ţi joc, la rîndu-mi, cea mai urîtă festă.

DAEMONES

Aşa să faci, întocmai! Tu însă, chiar pe loc,
Cum le atingi odată, crunt fi-vei pedepsit.

LABRAX

Cum pedepsit?

DAEMONES

Cum cere un negustor de sclave.

LABRAX

Mă faci, de-amenințare, să rîd!

(Arătînd pe cele două fete.)

Oricît te-ai ții,
Le iau acum, îndată.

DAEMONES

Atinge-le măcar.

LABRAX

Da, le ating, pe Hercle!

DAEMONES

Ah, le atingi? Știi cum?
Turbalio, te repede și ia de-acasă două
Ciomege.

LABRAX

Cum, ciomege?

DAEMONES

(către Turbalio)

Mai zdravene; dă zor!

(Către Labrax.)

Îți fac eu o primire aleasă, după merit!

LABRAX

Ah, ce nemernic! Coiful mi l-am pierdut pe navă;
Și tare bine-ar prinde acum, de-ar fi scăpat!

(Către Daemones.)

Dar să le spun o vorbă mi-ngădui?

DAEMONES

Nici o vorbă.

(Turbalio se întoarce.)

Ha, cu ciomege, iată sosește ciomăgașul!

LABRAX

Pe legea mea, urechea grozav o să-mi răsune!

DAEMONES

(luînd un ciomag din mîna lui Turbalio)

Hai, ia degrabă unul dintre ciomege, Sparax!
Hai, unu-n partea asta și celălalt acolo!

(Așază sclavii în două părți ale altarului.)

Stați amîndoi de pază. Așa! Luați aminte:
Dacă-ndrăznește numai c-un deget să le-atingă,
Pe Hercle! să-l atingeți cu ele

(arătînd ciomegele)

-atît de bine,
Încît să nu-și mai știe nici drumul pîn-acasă,
Ori veți pieri! Iar dacă le-ntreabă un cuvînt,
În locul lor răspundeți, dar de la locul vostru.
Și dacă vrea să plece el însuși, cît puteți
De zdravăn, mîngîiați-i piciorul cu ciomagul.

LABRAX

Cum, nici să plec n-am voie?

DAEMONES

Destul am tot vorbit.

(Către sclavi.)

Și cînd se-ntoarce sclavul plecat mai adineauri
Să-și caute stăpînul, veniți îndată-acasă.
Luați seama, deci, porunca să mi-o-mpliniți întocmai.

LABRAX

Vai, templele se schimbă atît de iute-aici!
Din templu-al Venerei, ajunse-al lui Hercule,
De cînd bătrînu-i puse pe ciomăgari în preajmă-i.
Pe legea mea, habar n-am pe unde s-o mai şterg,
Căci s-au pornit asupra-mi şi marea, şi pămîntul.
Palaestra!

UN SCLAV

(înaintînd cu ciomagul ridicat)

Ce-i?

LABRAX

În lături! Nu ne-nţelegem bine;
Palaestra care-acuma-mi răspunde, nu-i a mea.
Hei, Ampelisca!

ALT SCLAV

(înaintînd cu ciomagul ridicat)

Bagă de seamă, că-i prăpăd!

LABRAX

(aparte)

Netrebnici cum sînt ăştia, nu-i rău că-mi dau de veste.

(Tare.)

Vă-ntreb pe voi acuma: ce piedici m-ar opri
De ele să m-apropii?

UN SCLAV

Nici una — pentru noi.

LABRAX

Dar pentru mine?

UN SCLAV

Dacă ţii seama, tot nici una.

LABRAX

De ce vrei să ţin seama?

UN SCLAV

(arătîndu-i ciomagul)

Eh, de-o nenorocire!

LABRAX

Aş vrea să plec de-aicea.

UN SCLAV

(arătîndu-i ciomagul, cu ironie)

Dacă-ţi dă mîna, pleacă.

LABRAX

Prea sînteţi buni, pe Hercle! Îndatorat mă simt.
Un pas nu fac, mai bine; rămîneţi unde sînteţi.
Pe Pollux! prea sînt astăzi bătut de nenoroc.
Dar am să-atac mai straşnic şi-ntr-una, pînă-nving.

SCENA VI

PLEUSIDIPPUS, TRACHALIO, LABRAX, CHARMIDES, SCLAVII, PALAESTRA, AMPELISCA

PLEUSIDIPPUS

(vine din partea unde se află casa lui Daemones; fără să-i vadă pe ceilalţi)

A vrut neguţătorul să-mi smulgă cu de-a sila
Iubita de pe-altarul Venerei?

TRACHALIO

Chiar așa.

PLEUSIDIPPUS

Și nu i-ai luat vieața?

TRACHALIO

Vai, n-aveam nici o spadă.

PLEUSIDIPPUS

Cu vreun ciomag, o piatră.

TRACHALIO

Ei, cum, să bați un om
Cu pietre, ca pe cîine?

PLEUSIDIPPUS

Un mare ticălos!

LABRAX

(văzîndu-l pe Pleusidippus)

Vai, sînt pierdut acuma; e însuși Pleusidippus!
Mă scutură de zboară tot praful de pe mine.

PLEUSIDIPPUS

(privind altarul)

Stăteau pe-altaru-acesta și-atunci cînd ai pornit
Să mă găsești pe mine?

TRACHALIO

Și încă stau pe el.

PLEUSIDIPPUS

Cin'le-a purtat de grijă?

TRACHALIO

Nu-l ştiu, e un bătrîn
Vecin cu Venus; dînsul ne-a fost de ajutor.
Şi-a pus de pază sclavii; aşa l-am sfătuit.

PLEUSIDIPPUS

Vreau să mă duci îndată la negustor. Pe unde-i?

LABRAX

(cu o înfăţişare vrednică de milă)

Noroc!

PLEUSIDIPPUS

Nu vreau din parte-ţi noroc. Alege-n grabă:
Mergi dus de gît la jude sau vrei să mergi tîrît?
Alege cît e vreme.

LABRAX

Nici una şi nici alta.

PLEUSIDIPPUS

Dă pîn'la ţărm o fugă, Trachalio, şi le spune
Celor aduşi de mine că le-nmînez această
Năpîrcă spre jertfire, şi ne-ntîlnim în port;
Întoarce-te pe urmă aici şi stai de pază.
Eu îl tîrăsc la jude pe-acest fugar mişel.

(Către Labrax.)

Hai, mişcă-te la jude!

LABRAX

Dar ce-am făcut?

PLEUSIDIPPUS

Întrebi?
Tu, care-ai luat arvună pe fată şi ai dus-o
Din ţară-apoi?

LABRAX

N-am dus-o.

PLEUSIDIPPUS

Cum, îndrăzneşti să negi?

LABRAX

Mă jur c-am îmbarcat-o, dar n-am putut s-o duc!
Ţi-am spus să vii la templul Venerei să mă cauţi:
Nu mi-am ţinut cuvîntul? Şi nu mă vezi aici?

PLEUSIDIPPUS

La judecată spune-o; aici ai spus destule.
Urmează-mă.

(Îl înhaţă.)

LABRAX

(întorcîndu-se către oaspetele său)

Ajută-mi, Charmides, te implor!
De gît mă duce, iată-l!

CHARMIDES

De cine sînt strigat?

LABRAX

Vezi cum mă ia cu sila?

CHARMIDES

Da, văd, şi bine-mi pare!

LABRAX

Ah, nu m-ajuţi, Charmides?

CHARMIDES

Dar cine mi te-mpinge?

LABRAX

Finărul Pleusidippus.

CHARMIDES

Ai dat peste cé-ai vrut.
De bunăvoie du-te mai bine la-nchisoare;
Poţi dobîndi ce alţii rîvnesc atît de mult.

LABRAX

Şi ce anume?

CHARMIDES

Ceea ce căutau, găsesc.

LABRAX

Te rog să mergi cu mine.

CHARMIDES

Îţi seamănă povaţa:
Te duci la închisoare şi vrei să te-nsoţesc!

PLEUSIDIPPUS

(către Labrax, care se agaţă de el)

Ieî mîna jos?

LABRAX

Vai mie!

PLEUSIDIPPUS

De-ai spune adevărul!

(Întorcîndu-se către altar.)

Voi, scumpa mea Palaestra şi Ampelisca, pînă
Mă-ntorc, vreau să rămîneţi aici.

UN SCLAV

Le-aş sfătui,
Pînă te-ntorci, să vină la noi.

PLEUSIDIPPUS

Îţi mulţumesc!
Mai bine!

LABRAX

(către sclavii care le duc pe cele două fete spre casa lui Daemones)

Mă prădaţi!

UN SCLAV

Noi te prădăm?

(Către Pleusidippus.)

Ia umflă-l!

LABRAX

Te rog, te rog, Palaestra...

PLEUSIDIPPUS

(tîrîndu-l cu putere)

Călăule, hai mişcă!

LABRAX

(către Charmides)

Tu, oaspe...

CHARMIDES

Nu-ţi sînt oaspe şi nu-ţi vreau ospeţia.

LABRAX

Aşa, mă laşi?

CHARMIDES

Aşa sînt; odată beau vîrtos!

LABRAX

Bătu-te-ar zeii!

CHARMIDES

Ţine urarea pentru tine!

(Pleusidippus iese cu Labrax; Charmides rămîne singur.)

Cred că se schimbă omul în multe vietăţi;
Dar negustorul nostru-n gîtlan cred că se schimbă,
Căci o să-i fie gîtul în gîtiţă vîrît.
Se duce să-şi clădească la închisoare cuibul.
Mă duc, cu toate astea, şi eu la judecată:
Prin grija mea se poate... mai grabnic să-l condamne.

(Iese.)

ACTUL AL PATRULEA

SCENA I

DAEMONES

(singur)

Ĕi bine şi mă bucur că azi le-am ajutat
Pe cele două fete; mi le-am făcut cliente.
Sînt tinere-amîndouă şi-atît de frumuşele!
Doar apriga-mi nevastă cu ochii stă ţintiţi,
Să nu le fac, pesemne, fetiţelor vreun semn.
De sclavul nostru, Gripus, mă mir că zăboveşte.
S-a dus în toiul nopţii să pescuiască-n mare.
Ar fi făcut mai bine să fi dormit acasă,
Căci în zadar trudeşte şi poate-şi pierde plasa
Pe vremuiala asta şi cea de astă-noapte.
În palmă o să fierbem ce-a pescuit el astăzi,
Atît văd de-nrăită şi furtunoasă marea.
Dar m-a strigat soţia la masă; intru-n casă.
Îmi sparge iar urechea cu trăncăncala ei.

SCENA II

GRIPUS

(singur, ducînd un cufăr în plasa de pescuit; de cufăr atîrnă un capăt de odgon, care se tîrăşte în urma lui)

Îi mulţumesc supus lui Neptun, patronul meu,
Stăpînu-acestor locuri sărate, cu mult peşte,

Că mi-a dat drumul bine-nzestrat din ţara lui,
Şi m-a-nsoţit afară cu-o pradă-atît de bună,
Călăuzindu-mi barca pe-o mare furioasă,
Preaplină de-o bogată şi nouă pescuială.
Nu pot să cred, minune-mi pare atît noroc la pescuit,
Deşi-n afar' de ce-i în plasă, n-am prins o uncie de peşte.
Mă scol fără să pregot chiar în puterea nopţii,
Punînd mai sus cîştigul — de somn şi de odihnă
Voiam să-ncerc, cu toată furtuna, să-ndulcesc
Oleacă sărăcia stăpînului, iar mie
Sclavia; osteneala defel nu mi-am cruţat-o.
Nimic nu preţuiesc cei leneşi — un soi de oameni ce-l urăsc!
Datori sînt să vegheze-aceia ce vor să-şi facă datoria;
Să nu aştepte să-i deştepte stăpînul, ca să-nceapă treaba.
Nici un folos n-au cei ce somnu-l iubesc, necazuri încă-adună.
Eu, care n-am fost leneş, pot
Acum să fiu, de-o fi să-mi placă.
În mare, iată, l-am găsit.

(Arată cufărul.)

Ce poate fi-năuntru? Fie orice, e tare greu; cu aur
E plin, aşa socot. Şi nimeni pe lume taina nu mi-o ştie.
Acuma, Gripus, ai prilejul să fii de pretor liberat.
Aşa voi face, iată-mi planul: stăpînului, dibaci, viclean,
Îi dau încet-încet tot preţul răscumpărării — şi sînt liber.
Odată liber, o să-mi cumpăr ogoare, slujitori, o casă;
Negoţ pornesc pe mari corăbii; voi fi un rege printre regi.
Apoi, ca să-mi petrec, o navă îmi construiesc, şi prin oraşe,
Precum Stratonicus[1] mă plimb.
Cînd am s-ajung la bun renume,
Ridic o straşnică cetate,
Numită Gripus, monument

[1] E vorba, desigur, de celebrul cîntăreţ, contemporan al lui Alexandru cel Mare, care cutreiera întreaga Grecie pentru a se face ascultat în cele mai de seamă oraşe.

Al faptelor şi slavei mele,
Şi-n ea durez un vast imperiu.
Prin minte-mi trec măreţe planuri.
Strîng cufărul acum, visînd...
Ah, regele cu-oţet prînzeşte
Şi sare, fără tocăniţă.
(Vrea să intre la Daemones.)

SCENA III

TRACHALIO, GRIPUS

TRACHALIO
(venind dinspre oraş)

Aşteaptă!

GRIPUS

Ce s-aştept?

TRACHALIO
(zeflemitor)

Să-nfăşur odgonul ce-l tîrăşti în urma-ţi.

GRIPUS

Dă-mi pace!

TRACHALIO

Dar te-ajut. Un bine făcut unui om bun, nu piere.

GRIPUS

Furtuna ieri a fost cumplită;
N-am prins, băiete, nici un peşte; să nu-ţi închipui că te mint.
Nu vezi că vin cu plasa udă şi fără vreun vînat cu solzi?

TRACHALIO

Pe Pollux! nu te-ntreb de peşte; o vorbă vreau să schimb cu tine.

GRIPUS

Oricine-ai fi, mă cam înfurii!

(Vrea să se depărteze.)

TRACHALIO

(oprindu-l)

Dar nu te las să pleci; rămîi.

GRIPUS

Păzeşte-ţi pielea! Ce păcatul mă tragi aşa-ndărăt?

TRACHALIO

Ascultă.

GRIPUS

Ba nu te-ascult!

TRACHALIO

Ba pîn'la urmă ai să m-asculţi!

GRIPUS

(cu voce plictisită)

Vorbeşte, ce vrei?

TRACHALIO

Ce vreau să-ţi povestesc, băiete, merită toată osteneala!

GRIPUS

Vorbeşte-odată, ce-i?

TRACHALIO

(misterios)

Ia seama, pe-aproape nimeni să nu fie.

GRIPUS

(îngrijorat)

Ceva ce mă priveşte?

TRACHALIO

Sigur.
Dar dacă-ţi cer un sfat, mi-l dai?

GRIPUS

Vorbeşte, ce e?

TRACHALIO

Taci; vorbesc
Cînd juri că n-ai să mă trădezi.

GRIPUS

Îţi jur, oricine-ai fi.

TRACHALIO

Ascultă.
Zăresc un hoţ umblînd să fure;
Şi cunoscut mi-i păgubaşul.
Cu hoţul mă-ntîlnesc pe urmă,
Şi-i cer să ne-nvoim aşa:

(privindu-l pe Gripus în ochi)

„Eu ştiu pe cine-ai păgubit;
Dar dacă-mparţi cu mine furtul,
Nu-i dau stăpînului de veste".

Şi hoţul încă n-a răspuns.
Cît mi se cade? Jumătate,
Să spui.

GRIPUS

(cu convingere)

Pe Hercle, chiar mai mult!
Şi dacă nu vrea, pe stăpîn
Vesteşte-l.

TRACHALIO

(cu o ironie rău ascunsă)

Sfatu-am să-l urmez.
Dar ia aminte: astea toate pe tine te privesc.

GRIPUS

Ce face?!

TRACHALIO

Stăpînul cufărului ăsta mi-i cunoscut de mult.

GRIPUS

Ce spui?!

TRACHALIO

Şi ştiu cum l-a pierdut.

GRIPUS

La rîndu-mi, eu ştiu în ce fel s-a găsit,
Şi cine l-a găsit anume, şi cine-i este-acum stăpînul.
Povestea mea nu te priveşte mai mult decît a ta pe mine.
Eu ştiu stăpînul lui de-acuma, tu-l ştii pe cel de altădată.

(Arătînd cufărul.)

Pe lume nimeni nu mi-l smulge; nu crede tu că izbîndeşti.

TRACHALIO

Şi nici stăpînul, dacă vine?

GRIPUS

Să nu te amăgeşti, nu are
Vreun alt stăpîn decît pe mine, căci eu l-am prins la pescuit

TRACHALIO

Adevărat?

GRIPUS

Zici, bunăoară, că e vreun peşte-al meu, din mare;
Dar dacă-i prind, cînd se întîmplă să-i prind, ai mei sînt
bunul meu.
Şi nu mi-i jefuieşte nimeni, şi nimeni partea nu şi-o cere.
În for, în văzul tuturora, îi vînd, căci ei sînt marfa mea;
Un bun comun, fără-ndoială, e marea.

TRACHALIO

Da, mă învoiesc.
De ce, dar, cuţărul nu poate să fie bun comun cu mine,
Doar e găsit în mare: bunul comun.

GRIPUS

Ce secătură, vai
De-ar fi cerinţa ta înscrisă în lege, ar pieri pescarii.
Pe Hercule! cînd s-ar aduce grămezile de peşte-n piaţă,
N-ar vrea să ia cu plată nimeni; şi-ar cere partea fiecare:
Spunînd că prins a fost în marea comună.

TRACHALIO

Secătură, cum
Tu îndrăzneşti să pui alături un cuţăr, cu doi pumni de
peşte?
Îţi pare ţie-acelaşi lucru?

GRIPUS

Nu mă priveşte nicidecum.
Cînd zvîrlu plasa şi cîrligul, tot ce se prinde trag afară.
Tot ce-n cîrligul meu şi-n plasă se prinde, este-al meu,
şi-atît.

TRACHALIO

Pe Hercle! nu, cînd este-un lucru ceea ce prinzi.

GRIPUS

Eşti filozof[1]!

TRACHALIO

Dar ai văzut pescar să prindă, tu, vrăjitorule, vreun peşte
Căruia cufăr i se spune, şi-n for să-l ducă, la vînzare?
Nu, n-ai să tragi folos din toate-ndeletnicirile-ţi plăcute!
Vinzi în acelaşi timp şi peşte, şi cufere, om fără cinste!
Sau îmi arăţi şi mie,-ndată, ce soi de peşte-i acel cufăr,
Sau n-ai să iei ceea ce-n mare nu s-a născut şi n-are solzi.

GRIPUS

(batjocoritor)

Cum, n-ai aflat că-n mări trăieşte un peşte-cufăr?

TRACHALIO

Niciodată,
Mîrşavule!

GRIPUS

Ba da, fii sigur; eu, care sînt pescar, ştiu bine.
Dar el se prinde rar; nu vine de ţărm aproape, niciodată.

---

[1] Termenul, de proveniență grecească, nu pătrunsese decît sporadic în Roma de pe vremea lui Plaut şi avea un sens peiorativ, de „sofist".

TRACHALIO

Degeaba te trudeşti; cu vorbe, mişelule, nu mă plăteşti.
Cum i-e culoarea?

GRIPUS

De culoarea acelui prins de mine-acum;
Sînt alţii purpurii la piele, iar alţii mari şi negri.

TRACHALIO

Ştiu.
Pe Hercle! dacă nu iei seama, te schimbi şi tu în peşte-cufăr;
Îndată pielea-ţi purpurie va fi, iar mai pe urmă -- neagră.

GRIPUS

(aparte)

Afurisită întîlnire!

TRACHALIO

Pălăvrăgim, şi vremea trece.
Pe cine, rogu-te, ţi-ar place arbitru să-l luăm?

GRIPUS

Arbitru?
Chiar cufărul.

TRACHALIO

Aşa?

GRIPUS

Aşa zic.

TRACHALIO

Eşti cam nebun!

GRIPUS

(ironic, vrînd să plece)

Cu bine, Thales!

TRACHALIO

(apucînd de cufăr)

Nu-l lei, cît n-ai să-mi spui la cine-l păstrăm, sau ce arbitru-anume
o să ne judece pricina.

GRIPUS

Eşti sănătos la cap?

TRACHALIO

(trăgînd de cufăr; amenințător)

Iau leacuri
De nebunie!

GRIPUS

De smintcală şi eu! Şi, totuşi, nu-i dau drumul.

TRACHALIO

Mai spune un cuvînt, şi ceafa cu pumnii, chiar acum, ţi-o înfrîngi.
Iar dacă nu vrei să-i dai drumul, te storc de-ţi curge toată apa
din trup, cum storci şi curge apa dintr-un burete nou-nouţ.

GRIPUS

Atinge-mă, şi te azvîrlu cum zvîrl polipii la pămînt!
Vrei să ne batem?

TRACHALIO

Ce rost are? Împarte doar cu mine prada,

GRIPUS

Ţi se cuvine-o chelfăneală şi-atît; şi nu mă dau în lături. Eu plec pe-aici.

TRACHALIO

(făcînd un ocol, ca să-i taie calea)

Eu nava-nconjur pe-aici, şi nu pleci: stai pe loc.

GRIPUS

A, dacă tu veghezi la proră, voi fi cîrmaci, de bună seamă. Să-mi laşi, tîlharule, odgonul!

TRACHALIO

Ţi-l las; tu cufărul mi-l lasă.

GRIPUS

Pe legea mea, din ce-o să capeţi, c-un pai avutul n-o să-ţi crească.

TRACHALIO

Tăgăduieşti în van, părerea nu-mi schimb; şi dacă nu-mi dai partea,
Sau ne pornim la judecată, sau punem totul la păstrare.

GRIPUS

Ceea ce eu am prins din mare!...

TRACHALIO

Eu de pe ţărmuri te-am văzut!

GRIPUS

Cu munca mea, cu străduinţa, cu plasa, barca mea!

TRACHALIO

Şi eu,
De-ar fi stăpînul lui să vină, eu, care te-am văzut luîndu-l,
Sînt mai puţin tîlhar ca tine?

GRIPUS

Ba tot atît.

TRACHALIO

Stai, om mîrşav!
Cum sînt părtaş la furt, şi numai la pradă nu? Să-mi dovedeşti.

GRIPUS

Nu ştiu, şi nu cunosc ce lege vă cîrmuieşte în oraş.
Zic doar că este-al meu, şi-atîta.

TRACHALIO

Eu zic la fel: că este-al meu.

GRIPUS

Aşteaptă; ai putea să nu fii părtaş la furt şi nici la pradă.

TRACHALIO

Şi cum?

GRIPUS

Mă laşi să-mi văd de cale; îţi vezi şi tu, şi taci din gură.
Tu n-ai să mă pîrăşti la nimeni, eu n-am să-ţi dau nici atîtica.
Tu nu vorbeşti, eu fac pe mutul. E cel mai bine şi mai drept.

TRACHALIO

La ce-nvoială vrei s-ajungem?

GRIPUS

Din capul locului ţi-am spus-o:
Să pleci, odgonului dă-i drumul şi nu mă necăji mai mult.

TRACHALIO

Stai, eu am altă învoială.

GRIPUS

Pe Hercle, vreau să pleci odată!

TRACHALIO

Cunoşti pe cineva pe-aproape?

GRIPUS

Desigur, pe vecinii mei.

TRACHALIO

Şi unde locuieşti?

GRIPUS

Acolo, departe,-n marginea cîmpiei.

TRACHALIO

(arătînd casa lui Daemones)

Vrei pe stăpînu-acestei case arbitrul nostru să-l luăm?

GRIPUS

Dă drumul la odgon o clipă, cît trec să chibzuiesc, deoparte.

TRACHALIO

(dînd drumul la odgon)

Hai, fie!

GRIPUS

(aparte)

Asta mi-i scăparea! Al meu e cufărul întreg!
Vrea să ne judece pricina stăpînul meu, la mine-n iesle!
Bătrînul n-o să-şi păgubească de-un triobol[1] un om al lui.
(Arătîndu-l cu degetul pe Trachalio.)
Nici nu visează ce-nvoială îmi cere. Mergem la arbitru.

TRACHALIO

Ai chibzuit?

GRIPUS

Deşi ştiu bine c-al meu e cufărul, pe drept,
Poftim, n-o să mă bat cu tine, ci-ţi fac pe voie.

TRACHALIO

Aşa-mi placi!

GRIPUS

Îmi este neştiut arbitrul; de-o fi isteţ, din neştiut,
Bine-am să-l ştiu; de nu, chiar bine să-l ştiu, mi-ajunge neştiut.

---

[1] Monedă măruntă, valorînd trei oboli.

SCENA IV

DAEMONES, PALAESTRA, AMPELISCA, GRIPUS, TRACHALIO, TURBALIO, SPARAX

DAEMONES

(ieşind din casă împreună cu cele două fete)

Oricît aş vrea, copile scumpe, să vă ajut cum vreţi, pe Pollux!
Mă tem că soaţa mea de-acasă mă izgoneşte pentru voi,
Spunînd că mi-am adus iubite, în casă chiar, sub ochii ei.
Vi-i adăpost mai bun altarul, decît sînt eu.

PALAESTRA şi AMPELISCA

Pierdute sîntem!

DAEMONES

Rămîn de veghe, nu vă temeţi.

(Către Turbalio şi Sparax.)

Dar voi de ce le mai urmaţi
Şi-afară? Cînd sînt eu de faţă, nu li se-ntîmplă nici un rău.
Duceţi-vă-amîndoi în casă; rămîn de strajă eu, străjeri!

GRIPUS

Stăpîne, salve!

DAEMONES

Salve, Gripus! Ce noutăţi?

TRACHALIO

(către Daemones)

E sclavul tău?

GRIPUS

Nu mă roşesc.

TRACHALIO

N-am zor cu tine.

GRIPUS

Atunci, te du!

TRACHALIO

Bătrîne, spune-mi:
E sclavul tău?

DAEMONES

Al meu e.

TRACHALIO

Straşnic! Ce fericire că-i al tău!
Mă-nchin iar ţie.

DAEMONES

Şi eu ţie. Nu eşti tu col ce adineauri
După stăpînul tău porniseşi?

TRACHALIO

Chiar eu sînt.

DAEMONES

Ce mai vrei acum?

TRACHALIO

(arătîndu-l pe Gripus)

E, sigur, sclavul tău?

DAEMONES

Al meu e.

TRACHALIO

Ce fericire că-i al tău!

DAEMONES

Ce vrei să spui?

TRACHALIO

Că omul ăsta e-un ticălos.

DAEMONES

Şi ticălosul

Ce ţi-a făcut?

TRACHALIO

Vreau amîndouă picioarele să i le frîng.

DAEMONES

Dar ce s-a întîmplat, anume pe ce v-aţi ciondănit?

TRACHALIO

Să-ţi spun.

GRIPUS

Ba eu îi spun.

TRACHALIO

Eu sînt pîrîşul, îmi pare.

GRIPUS

De-ai fi om cinstit,
Pirit ai fi tu însuți.

DAEMONES

Gripus, închide gura și ascultă!

GRIPUS

Vorbește el întîi?

DAEMONES

Ascultă!
(Către Trachalio.)
Vorbește tu!

GRIPUS

Alt sclav, îngădui,
Decît al tău să-nceapă vorba?

TRACHALIO

(batjocoritor, arătîndu-l pe Gripus)

Îmbrățișa-te-ar ticăloșii!
(Către Dacmones.)

Spuneam că negustoru-acela, pe care l-ai zvîrlit afară
Din templu, a pierdut un cufăr... și iată,-l are el, acolo.
(Arată plasa lui Gripus.)

GRIPUS

Nu-l am.

TRACHALIO

Zici nu, cînd cu ochii preabine-l văd!

GRIPUS

Ah, de-ai fi orb!
Îl am, nu-l am: de ce te-amesteci, te-ntreb, în treburile mele?

TRACHALIO

E mult mai bine să se afle de-l ai pe drept sau pe nedrept.

GRIPUS

De n-a fost prins cu plasa-n mare, să-mi fie trupu-ntins pe cruce!
Şi dacă-a fost, de ce să fie al tău mai mult decît al meu?

TRACHALIO

Palavre! Lucrurile-aievea s-au întîmplat cum zic.

GRIPUS

Cum zici?

TRACHALIO

(către Daemones)

Cum zicc-un om de viţă-naltă: dacă-i al tău, să-l strîngi în braţe.

GRIPUS

Ai vrea stăpînul meu să-mi facă ce-ţi face-al tău de obicei?
Dacă al tău te strînge-n braţe, al nostru nu ne-a strîns pe noi.

DAEMONES

(către Trachalia, rîzînd)

Măcar te-a biruit cu vorba. Şi-acuma, ce vrei? Spune-mi mie.

TRACHALIO

De fapt, eu nu rîvnesc din cufăr nici o fărîmă, nici măcar
N-am zis c-a fost al meu vreodată. Dar se găseşte-n el
caseta
Acelei fete ce spusese că liberă a fost născută.

DAEMONES

Vorbeşti acum, fără-ndoială, de chiar compatriota mea?

TRACHALIO

Da, chiar de ea vorbesc; şi-acolo, în cufăr, e caseta-nchisă
Cu jucăriile copilei de cînd era de tot micuţă.
Lui, de folos n-au cum să-i fie; dar fetii, dacă i le dă,
I-ar ajuta să-şi regăsească părinţii.

DAEMONES

(cu hotărîre)

Ţi le dă; n-ai grijă.

GRIPUS

Ba n-am să-i dau nimic, pe Hercul!

TRACHALIO

Nimic nu cer, decît caseta
Cu jucăriile.

GRIPUS

Şi dacă or fi din aur?

TRACHALIO

Şi ce-ţi pasă?
Primi-vei aur pentru aur, argint în loc de-argint primi-vei.

GRIPUS

Arată-mi aurul îndată; pe urmă-arăt şi eu caseta.

DAEMONES

(către Gripus, ameninţător)

Păzeşte-te, şi taci din gură!

(Către Trachalio.)

Iar tu, vorboşte mai departe!

TRACHALIO

(către Daemones)

Un lucru te-aş ruga, şi-anume: de biata fată

(o arată pe Palaestra)

să te-nduri,
De este cufărul, cum bănui, al negustorului de sclave.
Dar nicidecum nu te asigur; e doar părerea mea, şi-atît.

GRIPUS

Vezi cum încearcă să ne-nşele?

TRACHALIO

Dă-mi pace, nu-mi opri cuvîntul!

(Către Daemones.)

Iar dacă cufărul acesta e-al ticălosului, cum zic,
Doar ele-l pot cunoaşte; spune-i, deci, să-l arate.

GRIPUS

Să-l arăt?!

DAEMONES

Nu-ţi face-o nedreptate, Gripus, cerîndu-ţi cufărul să-arăţi.

GRIPUS

Ba chiar o mare nedreptate.

DAEMONES

De ce?

GRIPUS

De ce? Dacă-l arăt,
Vor spune-ndată, lucru sigur, că-l recunosc.

TRACHALIO

Om ticălos,
Tu crezi, ca un sperjur netrebnic, că toată lumea e ca tine?

GRIPUS

Îţi sufăr totul, cîtă vreme arbitru-l ştiu de partea mea.

TRACHALIO

Acuma, da; dar o să-l treacă de partea mea mărturisirea.

DAEMONES

Hai, Gripus, taci odată!

(Către Trachalio.)

Spune în două vorbe ce doreşti.

TRACHALIO

Am spus, de fapt; şi dacă totuşi n-ai priceput, mai spun odată.
Să fie liberc-amîndouă acele fete, cum ziceam;
Ea,

(o arată pe Palaestra)

din Atena chiar, de mică, a fost răpită.

GRIPUS

Ia să-mi spui,
Din cufăr ce anume-o face să fie liberă sau sclavă?

TRACHALIO

Vrei să iau totul de la capăt, mişelule, să treacă ziua!

DAEMONES

(către Trachalio)

Fii mai zgîrcit la vorbe rele, şi la-ntrebarea mea răspunde.

TRACHALIO

În cufăr trebuie să fie, aşa socot eu, o casetă
Cu nişte semne, după care părinţii-şi poate recunoaşte,
Cu care semne-a fost răpită, cum ţi-am mai spus-o, din Atena.

GRIPUS

Bătu-te-ar Iupiter şi zeii de vrăjitor! E-adevărat?
Şi ele, mute sînt, de nu vor să spună-o vorbă, cînd le pasă?

TRACHALIO

Tac, căci femeia care tace e mai de preţ decît limbuta.

GRIPUS

Atuncea tu, luat aparte, eşti nici femeie, nici bărbat.

TRACHALIO

De ce?

GRIPUS

Nu preţuieşti o iotă, nici cînd vorbeşti şi nici cînd taci.

(Către Daemones.)

Mi-ngădui, rogu-te, acuma să spun ceva?

DAEMONES

Dacă mai scoţi
O vorbă singură, ia seama, te-alegi cu ţeasta sfărîmată!

TRACHALIO

Aşa cum îţi spuneam, bătrîne, te rog din suflet, porunceşte-i
Casceta să le-o-napoieze. Şi dacă vrea în schimb răsplată,
I se va da; şi ce mai este în cufăr, tot să fie-al lui.

GRIPUS

Zici, în sfîrşit, cuvîntul ăsta, cînd vezi de partea mea
dreptatea;
Şi mai acum vreai jumătatea.

TRACHALIO

Ba, dimpotrivă, înc-o vreau!

GRIPUS

Văzut-am cum atacă uliul şi totuşi n-a-nhăţat nimic.

DAEMONES

(către Gripus)

Nu te silesc să taci din gură decît cu pumnul?

GRIPUS

Dacă tace,
Bineînţeles că tac; vorbeşte, dă-mi voie să vorbesc şi eu.

DAEMONES

Încredinţează-mi mie, Gripus, tot cufărul.

GRIPUS

Mă-ncred în tine..
Dar dacă-n el n-o fi ce credeţi, mi-l dai pe loc.

DAEMONES

Ţi-l dau.

GRIPUS

(întinzîndu-i cufărul)

Primeşte-l.

DAEMONES

Voi ascultaţi acum, Palaestra şi Ampelisca, ce vă-ntreb:
(arătînd cufărul Ampeliscăi)
Acesta-i cufărul în care era caseta?

PALAESTRA

Chiar acesta.

GRIPUS

Pe Hercle! sînt pierdut, vai mie! N-apucă nici să-l vadă bine
Şi-l recunoaşte!

PALAESTRA

(către Daemones)

Într-o clipă se poate totul lămuri.
Acolo,-n cufăr, e-o casetă din trestie, nu mă-ndoiesc.
Eu lucrurile din casetă ţi le numesc pe toate; fără
Să îmi arăţi vreunul. Dacă mă-nşel, nu iei ce zic în seamă.
Atunci puteţi păstra în voie tot ce se află înăuntru.
Dar dacă eu spun adevărul, dă-mi ce-i al meu.

DAEMONES

Ne-am înţeles;
Prea dreaptă cererea îmi pare.

GRIPUS

Pe Hercul! mie prea nedreaptă.
Şi dacă este-o vrăjitoare sau ghicitoare, şi ne spune
De-a fir-a-păr ce-i înlăuntru? Să ia, vrei, totul, vrăjitoarea?

DAEMONES

Nu ia, decît ce spune-ntocmai; vrăjitoria nu-i ajută.
Deschide cufărul, să aflu cît mai degrabă adevărul.

TRACHALIO

(uitîndu-se la Gripus)

Îl ţine!

GRIPUS

E deschis!

DAEMONES

Deschide-l mai mult!

PALAESTRA

(aplecîndu-se)

Văd o casetă!

DAEMONES

(luînd caseta)

Asta?

PALAESTRA

Chiar asta. Mamă scumpă, tată, aici pe voi închişi vă ţin;
Aici mi-am adunat avutul, speranţa de-a vă mai cunoaşte!

GRIPUS

Pe Hercle! atunci pe tine zeii sînt mînioşi, oricine-ai fi,
Că-n stare-ai fost să-ţi vîri părinţii într-un locşor atît de-ngust.

DAEMONES

Tu, Gripus, vin-aici; e vorba de lucrurile tale. Treci
Deoparte, fata mea, şi spune ce este-aici şi cum arată.
De-ai să greşeşti cu-atît, pe Hercul! degeaba ai să spui, pe urmă,
Cum este-ntr-adevăr, frumoaso; noi ascultare nu-ţi mai dăm.

GRIPUS

Drept ai vorbit.

TRACHALIO

Deci, nu-i ca tine, căci tu rîvneşti doar ce-i nedrept.

DAEMONES

Şi-acum, copila mea, vorbeşte. Ascultă şi-ţi fereci limba, Gripus!

PALAESTRA

Sînt jucării.

DAEMONES

(privind în easetă)

Le văd, aşa e!

GRIPUS

Ah, m-a ucis din prima luptă!

(Către Daemones.)

Stai; nu le arăta!

DAEMONES

Şi-anume, ce jucării? Le-nşiri pe rînd.

PALAESTRA

O săbiuţă,-ntîi, de aur, pe care-i scris ceva.

DAEMONES

Nu, vreau
Să-mi spui mai limpede: ce scrie pe ea?

PALAESTRA

Al tatălui meu nume.
Alături e-o secure mică, în două muchii, tot de aur;
Şi pe securc-i scris un nume: al mamei mele.

DAEMONES

Stai puţin.
Ce nume,-al tatălui, se află pe săbiuţă scris?

PALAESTRA

Daemones.

DAEMONES

Zei fără moarte, ce speranţă-mi sclipeşte?

GRIPUS

Oare-a mea păleşte?

TRACHALIO

Nu zăbovi, te rog, urmează.

GRIPUS

Mai uşurel, sau punc-ţi streangul!

DAEMONES

(către Palaestra)

Şi-acuma spune-al mamei nume, scris pe securea asta mică.

PALAESTRA

Daedalis.

DAEMONES

Zeii-mi vor scăparea!

GRIPUS

Iar mie-mi vor pieirea zeii!

DAEMONES

Ea s-ar putea să fie, Gripus, copila mea!

GRIPUS

Deloc n-o-mpiedic.

(Către Trachalio.)

Bătu-te-ar zeii toţi, pe tine şi ochii care m-au zărit,
Şi toate relele pe mine, că n-am privit de mii de ori
Să văd cine pîndeşte-n juru-mi cînd plasa din adînc am tras-o!

PALAESTRA

(către Daemones)

O seceră de-argint, micuţă, mînuţe-mpreunate două
Şi-o purceluşă...

GRIPUS

(aparte)

Ah, crăpare-ai ca purceluşa şi purceii!

PALAESTRA

Şi-o bulă[1], tot din aur, dată, la ziua mea, de tatăl meu.

DAEMONES

E-ea, fără-ndoială! Nu pot degrabă să n-o strîng în braţe!
O, vino, fata mea! Sînt tatăl, sînt tatăl tău ce te-a crescut.
Daemones sînt, şi-acolo,-n casă, se află mama ta, Daedalis.

PALAESTRA

O, tată, nesperat părinte!

DAEMONES

Ce fericit te strîng în braţe!

TRACHALIO

Mi-i dragă fericirea voastră tîrziu venită, dar pe drept!

DAEMONES

(către Trachalio)

Ia cufărul şi du-l degrabă în casă: repede, Trachalio!

TRACHALIO

(luînd, triumfător, cufărul)

L-a prăpădit pe Gripus!

(Zeflemitor.)

Totul, atît de rău şi-n ciudă, Gripus,
Ţi-a mers, te felicit!

---

[1] Capsulă pe care o purtau la gît copiii romani pînă la vîrsta de 16 ani. Se considera că-i proteja împotriva bolilor, a vrăjilor etc.

DAEMONES

Să mergem, copila mea, să-ţi vezi şi mama.
Ea încă ar putea să ceară dovezi mai multe de la tine,
Căci te-a-ngrijit mai mult şi după mai multe semne te cunoaşte.

PALAESTRA

Să mergem toţi, căci întîmplarea toţi, laolaltă,-am petrecut-o.
Hai, Ampelisca!

AMPELISCA

Mult mă bucur să văd că zeii te iubesc!

(Intră cu toţii la Daemones, în afară de Gripus.)

GRIPUS

(singur)

Sînt blestemat de-am scos din apă chiar astăzi cufărul acesta?
Sau, cînd l-am scos, de n-am dat fuga să mi-l ascund la loc mai sigur?
În apă tulbure, pe Hercle! n-aş crede să-l fi pescuit,
Doar pentru că, ţinîndu-mi prada, atît de mult m-am tulburat.
Pe Pollux! cred c-avea-nlăuntru argint şi aur din belşug.
Ce pot să fac, decît să intru şi să mă spînzur, nevăzut
De nimenea, şi chiar acuma, pînă nu-mi piere supărarea?

(Intră la Daemones.)

SCENA V

DAEMONES

(singur)

Zei fără moarte, cine-i mai fericit ca mine,
Ce mi-am găsit copila cînd nu mă aşteptam?

Vedeţi cum, totdeauna, cînd binele-ţi vor zeii,
Găsesc şi felu-n care să-şi împlinească vrerea?
Eu, fără vreo speranţă şi fără să m-aştept,
Copila mi-am găsit-o pe negîndite astăzi[1];
Şi-o dărui unui tînăr de cea mai-naltă spiţă,
Atenian de seamă, cinstit şi rudă mie[2].
Vreau să-l aduc îndată aici, în faţa mea,
Şi l-am chemat afară pe sclavul lui, să plece
În for. Şi nu mai vine, şi asta mă uimeşte.
Ia să-mi arunc privirea pe uşă.

(Se uită înăuntru.)

Ah, ce văd?
Soţia mea, de gîtul copilei; strîns o ţine.
Urît îşi mai revarsă iubirea şi prosteşte!

SCENA VI

DAEMONES, TRACHALIO

DAEMONES

(încă singur şi adresîndu-se soţiei sale, pe care spectatorii n-o văd)

Mai bine-ai înceta odată cu-mbrăţişările, nevastă!
Şi-ai pregăti ce se cuvine ca să-i cinstim, cînd mă-ntorc eu,
Cu-o jertfă spornică pe Larii[3] familiei, că ne-au sporit-o.
În casă miei şi porci de jertfă avem destui. Dar pentru ce
Mi-l ţii, nevastă, pe Trachalio? Din fericire, iată-l, vine!

---

[1] Aceste versuri, care de fapt le repetă pe primele două din tirada lui Daemones, şi frîng şirul de idei, par interpolate.

[2] Daemones şi Pleusidippus nu se cunoşteau la începutul piesei (actul I, scena II). De unde ştie Daemones că Pleusidippus face parte din aceeaşi familie cu el? Ar fi putut s-o afle de la Trachalio. Dar versurile respective lipsesc, fie datorită neglijenţei copiştilor, fie datorită greşelii lui Plaut.

[3] Zeii ocrotitori ai casei şi ai familiei romane.

TRACHALIO

(adresîndu-se Palaestrei, care rămîne înăuntru)

Oriunde-o fi, am să-l descopăr şi-ndată ţi-l aduc, frumoaso,
Pe Pleusidippus.

DAEMONES

Întîmplarea cu fiica noastră povesteşte-i.
Şi roagă-l tu să lase totul şi-aici să vină.

TRACHALIO

Da, se poate!

DAEMONES

Îi dau copila de nevastă, şi asta spune-i.

TRACHALIO

Da, se poate!

DAEMONES

Şi că-i cunosc preabine tatăl, şi sîntem neamuri.

TRACHALIO

Da, se poate!

DAEMONES

Dar — fuga!

TRACHALIO

Da, se poate!

DAEMONES

Adu-l, că-i gata cina.

TRACHALIO

Da, se poate!

DAEMONES

(scos din răbdări)

Mereu: se poate?

TRACHALIO

Da, se poate! Dar de la tine ştii ce vreau?
Să-ţi aminteşti făgăduiala că voi fi liber.

DAEMONES

Da, se poate!

TRACHALIO

Pe Pleusidippus hotărăşte-l să-mi dea azi drumul.

DAEMONES

Da, se poate!

TRACHALIO

Şi fiicei tale zi-i să-l roage; ea-l hotărăşte...

DAEMONES

Da, se poate!

TRACHALIO

Şi să mă-nsor cu Ampelisca, de cum sînt liber...

DAEMONES

Da, se poate!

TRACHALIO

Făcîndu-mi bine,-mi daţi dovada recunoştinţei...

DAEMONES

Da, se poate!

TRACHALIO

(scos din răbdări)

Mereu: se poate?

DAEMONES

Da, se poate; aşa-ţi întorc recunoştinţa.
Dar fuga du-te pînă-acolo şi-ndată vino.

TRACHALIO

Da, se poate!
Îndată vin; tu pregăteşte acasă totul.

DAEMONES

Da, se poate!

(Trachalio iese.)

Bătu-te-ar Hercul să te bată cu nesecatele-ţi putinţe!
Orice i-am spus, mi-a spart urechea mereu cu-acelaşi: „da, se poate!"

SCENA VII

GRIPUS, DAEMONES

GRIPUS

Cînd am putea, Daemones, să discutăm oleacă?

DAEMONES

De ce e vorba, Gripus?

GRIPUS

De cuĭărul acela.
Să fi avut-o, mintea, lucrai cu minte: darul
Trimis de zei păstrîndu-l.

DAEMONES

Îţi pare drept, un lucru
Străin să mi-l apropii?

GRIPUS

Găsit de mine-n mare?

DAEMONES

Cu-atît mai bine pentru acel ce l-a pierdut;
Nu trebuie, de-aceea, tu cuĭărul să-l iei.

GRIPUS

Ah, judeci ca săracii; eşti prea cinstit, prea vrednic!

DAEMONES

O, Gripus, Gripus, omul dă peste multe curse
În viaţă, sau se lasă cu viclenie prins!
Cel mai adesea însă găseşte o momeală,
Şi dacă se repede la ea cu lăcomie,
Se prinde-n cursă, pradă a lăcomiei sale.
Cel chibzuit, cu minte şi grijuliu cu sine,
Se bucură într-una de-agoniseala lui.
Desigur, prada asta prădată o să-mi fie,
Dar mai cinstit îmi pare s-o pierd, decît s-o ţin.
Eu să ascund un lucru străin, ce-a fost la mine
Adus? Niciodată Daemones al nostru n-o s-o facă!
Un înţelept se cade mereu să se ferească
Poveri de fapte rele pe cuget să-i apese.
Cînd jocul mă încîntă, nu urmăresc cîştigul.

GRIPUS

Dictoane fără număr, frumoase ca acesta,
Am auzit la teatru şi lecţii de morală,
Şi-a fost aplaudată înţelepciunea lor.
Dar cînd s-a-ntors, pe urmă, acasă fiecare,
Nu le-a urmat nici unul, în nici un fel, povaţa.

DAEMONES

Să pleci cît nu mă supăr şi limba să ţi-o feroci!
Nu am de gînd să-ţi dărui nimic, nu te-amăgi.

GRIPUS

Îi rog pe zei, la rîndu-mi, ca tot ce este-n cufăr,
Chiar şi argint şi aur, să schimbe în cenuşă!

(Iese.)

DAEMONES

Ah, iată ce-nsemnează să ai şi sclavi nemernici!
Căci dacă-un sclav nemernic ca el ar fi-ntîlnit,
Acum ar fi-mpreună învinuiţi de furt.
Crezînd într-o captură bogată, ar fi fost
El capturat; captura te duce la captură.
Acum în casă intru să mă-ngrijesc de jertfă;
Pe urmă dau poruncă să pregătească cina.

(Intră în casă.)

SCENA VIII

PLEUSIDIPPUS, TRACHALIO

PLEUSIDIPPUS

(cu o bucurie fără margini)

Zi-mi înc-odată şi-nc-odată, Trachalio, sufletul meu bun
Libertul meu isteţ, patronul său, şi mai bine, tatăl meu
Şi-a regăsit Palaestra tatăl şi mama?

TRACHALIO

Da, i-a regăsit.

PLEUSIDIPPUS

Şi-mi e compatriotă?

TRACHALIO

Bănui.

PLEUSIDIPPUS

Şi de bărbat mă ia?

TRACHALIO

Socot.

PLEUSIDIPPUS

Eşti de părere că Daemones mi-o dă chiar azi?

TRACHALIO

Sînt de părere.

PLEUSIDIPPUS

Să-l felicit c-a regăsit-o pe fiica lui?

TRACHALIO

Sînt de părere.

PLEUSIDIPPUS

Pe mama ei?

TRACHALIO

Sînt de părere.

PLEUSIDIPPUS

De fapt, cu ce eşti de părere?

TRACHALIO

Cu tot ce vrei sînt de părere.

PLEUSIDIPPUS

Dar tu, tu cum eşti de părere?

TRACHALIO

Cum sînt eu însumi de părere.

PLEUSIDIPPUS

Aici îmi dau pe faţă-avutul;
În treaba asta, vreau părerea să nu ţi-o dai.

TRACHALIO

Sînt de părere,

PLEUSIDIPPUS

Să mă grăbesc?

TRACHALIO

Sînt de părere.

PLEUSIDIPPUS

Dar intru-ncet?

TRACHALIO

Sînt de părere.

PLEUSIDIPPUS

Şi o salut de cum trec pragul.

TRACHALIO

Sînt de părere.

PLEUSIDIPPUS

Şi pe tată?

TRACHALIO

Sînt de părere.

PLEUSIDIPPUS

Şi pe mamă?

TRACHALIO

Sînt de părere.

PLEUSIDIPPUS

Şi pe urmă?
Ce să mai fac: să-l strîng în braţe pe tată?

TRACHALIO

Nu sînt de părere.

PLEUSIDIPPUS

Pe mamă?

TRACHALIO

Nu sînt de părere.

PLEUSIDIPPUS

Pe dînsa?

TRACHALIO

Nu sînt de părere.

PLEUSIDIPPUS

Vai mie, încheiat e şirul; ce vreau mai mult, nu-i de părere!

TRACHALIO

Nu eşti întreg! Să mergem.

PLEUSIDIPPUS

Du-mă oriunde vrei, patron iubit!

ACTUL AL CINCILEA

SCENA I

LABRAX

(singur)

Mai e vreun muritor pe lume nefericit ca mine, astăzi,
Cînd, asmuţit de Pleusidippus, m-a osîndit judecătorul?
Luată pentru totdeauna mi-a fost Palaestra; sînt pierdut!
De negustori se spune-adesea că sînt copiii Bucuriei,
Şi toţi se bucură din suflet cînd la strîmtoare-i negustorul.
Acum încerc s-o smulg din templul Venerei pe cealaltă fată,
S-o iau cu mine, căci din toată averea numai ea-mi rămîne.

SCENA II

GRIPUS, LABRAX

GRIPUS

(În uşa casei lui Daemones, vorbeşte cu cei dinlăuntru, fără să-l vadă pe Labrax)

Nu, nu, vă jur că pînă-n seară nu-l mai vedeţi pe Gripus viu,
De nu-mi daţi cufărul îndată.

LABRAX

Ah, mor! de cîte ori aud
Vorbindu-se de cîte-un cufăr, o sabie-mi despică pieptul.

GRIPUS

(idem)

Mișelul ăsta-acum e liber; și mie, care-am prins în plasă
Și cufărul l-am scos din mare, nu vreți nimic să-mi dăruiți.

LABRAX

(aparte)

Pe zeii veșnici! Vorba asta mă-ndeamnă să ciulesc urechea.

GRIPUS

(idem)

Cu litere de-un cot voi scrie, mă jur pe Hercle! pretutindeni:
Pe cel ce a pierdut un cufăr umplut cu aur și argint
Îl rog să-l caute pe Gripus. Și nu va fi, cum vreți, al vostru.

LABRAX

(aparte)

Pe Hercle! omul ăsta știe la cine-i cufărul, îmi pare.
Ia să mă trag eu mai aproape. Zei buni, vă rog să-mi ajutați!

GRIPUS

(către altcineva din casă)

De ce mă chemi să intru-n casă? Încerc să curăț cleampa ușii.
Pe legea mea, e din rugină și nicidecum din fier lucrată!
Pe cît o șterg, pe-atît se face mai roșie și mai firavă.
Și totuși, parcă e vrăjită; așa mi se topește-n mîini[1].

LABRAX

Fii fericit, băiete!

[1] Se presupune că acest vers ar fi fost interpolat.

GRIPUS

Zeii, cu ciuf cu tot, să te ajute!

LABRAX

Ce faci?

GRIPUS

Șterg cleampa.

LABRAX

Te simți bine?

GRIPUS

Ești, rogu-te, vindecător?

LABRAX

În *tor*, mi-i numele, vai mie, dar nu vindecător[1].

GRIPUS

Atunci,

Ești cerșetor[2]?

LABRAX

Mă-mpungi cu acul în rană.

GRIPUS

Văd c-arăți pe cinste!

Dar ce ți s-a-ntîmplat?

[1,2] Termenii din original, *medicus* (*medic, vindecător*) și *mendicus* (*cerșetor*) dau naștere unui joc de cuvinte intraductibil.

LABRAX

Azi-noapte mi s-a sfărmat, pe mare, nava,
Şi am pierdut, nenorocitul de mine, tot ce-a fost pe ea.

GRIPUS

Şi ce-ai pierdut, mă rog?

LABRAX

Un cufăr cu-argint şi aur încărcat.

GRIPUS

Şi-ţi aminteşti cu de-amănuntul ce se afla-n pierdutul cufăr?

LABRAX

Dacă-i pierdut, ce rost mai are?

GRIPUS

Şi, totuşi, să vorbim de el.
Şi dacă-a fost găsit, să zicem? Vreau lămuriri să-mi dai depline.

LABRAX

Opt sute de monezi de aur au fost acolo, într-un sac,
Şi, puşi deoparte, într-o pungă de piele, filipi[1] înc-o sută.

GRIPUS

Pe Hercle! pradă fără seamăn. Primesc o straşnică răsplată.
De cei sărmani au milă zeii; cu-o pradă bună plec de-aici.
Al lui e cufărul, nici vorbă!

(Tare.)

Zi mai departe, spune tot.

[1] Monezi macedonene de o valoare apreciabilă.

LABRAX

Tot într-un sac era un mare talant de-argint, îl socotisem;
Deasupra, un pocal, o cupă, un blid şi-un mare vas de vin.

GRIPUS

Oho! Din cîte spui, bătrîne, aveai grozave bogăţii!

LABRAX

E trist şi crud cuvîntul ăsta, „aveai“, cînd nu mai e nimic.

GRIPUS

Ce-i dărui celui ce găseşte sau spune unde ţi-i comoara?
Vorbeşte, spune mai degrabă!

LABRAX

Trei sute de sesterţi.

GRIPUS

Un fleac!

LABRAX

Dau patru sute.

GRIPUS

Zdrenţe rupte!

LABRAX

Cinci sute.

GRIPUS

Ghindă găunoasă!

LABRAX

Zic şase sute.

GRIPUS

Zi, mai bine, că-mi trăncăneşti de gărgăriţe.

LABRAX

Dau şapte sute.

GRIPUS

Gura-ţi frige, şi vrei, glumind, s-o răcoreşti!

LABRAX

O mie dau.

GRIPUS

Vorbeşti aiurea.

LABRAX

Nimic mai mult.

GRIPUS

Te du!

(Se face că pleacă el.)

LABRAX

Ascultă!

GRIPUS

Plec şi plecat rămîn!

LABRAX

O mie şi-o sută vrei?

GRIPUS

Mergi şi te culcă!

LABRAX

Tu cît îmi ceri? Vorbeşte.

GRIPUS

Pentru că preţul nu mi-l urci defel,
Eu un talant vreau, unul mare; să nu-i lipsească-un triobol.
Răspunde: da sau nu.

LABRAX

La asta, ce să răspund? Primesc, să-l văd.
Îţi dau talantul.

GRIPUS

(ducîndu-l lîngă altar)

Vin-aicea; chezaşă Venus vreau să-ţi fie.

LABRAX

Cum îţi e placul; porunceşte-mi!

GRIPUS

Pui mîna pe altar...

LABRAX

Am pus-o.

GRIPUS

Şi-ndată,-acuma, juri pe Venus a noastră.

LABRAX

Ce să jur?

GRIPUS

Ce-ţi spun...

LABRAX

Zi-mi vorbele.

(Aparte; ironic.)

Aici sînt tare şi n-am de nimeni să mă rog.

GRIPUS

Să ţii altarul.

LABRAX

Ţin, firește.

GRIPUS

Acuma-mi juri că-n ziua chiar
Cînd ai să fii stăpîn pe cufăr îmi dăruieşti toţi banii.

LABRAX

Fie.

O, Venus din Cirene, drept martoră te iau,
Că dacă acel cufăr pierdut cu nava ieri
Va fi găsit cu aur cu tot şi tot argintul,
Şi-l iau în stăpînire, atunci îi dăruiesc
Acestui om...

GRIPUS

„Lui Gripus", te rog, şi-atinge-mi braţul.

LABRAX

Îi dăruiesc lui Gripus, cum bine-auzi şi tu,
O, Venere, un mare talant, şi chiar îndată!

GRIPUS

De-o fi să-ţi calci cuvîntul, mai zi că vrei — zeiţa
Să-ţi prăpădească-averea şi să te piardă-n veac.
(Aparte.)
Blestemul tot te-ajunge odată ce-ai jurat!

LABRAX
(solemn)

Şi dacă jurămîntul cumva mi-l calc, zeiţă,
Să fie negustorii bătuţi de nenoroc!

GRIPUS

Ba asta să se-ntîmple şi dacă-ţi ţii cuvîntul!
Aşteaptă-aici; bătrînul mă duc să-l chem afară.
Şi de la el îndată poţi cufărul să-l ceri.
(Intră în casa lui Daemones.)

LABRAX
(singur, uitîndu-se după Gripus)

Să-mi dea oricît pofteşte el cufăru-ndărăt,
Nu sînt dator să-i dărui un triobol măcar.
Din cîte-mi jură limba, eu judec ce păstrez.
Dar — linişte; căci, iată-l, se-ntoarce cu bătrînul.

SCENA III

GRIPUS, aducînd cufărul, DAEMONES, LABRAX

GRIPUS
(către Daemones)

Pe-aicea.

DAEMONES

Unde-i negustorul?

GRIPUS

(către Labrax)

Hei, uite-ţi cufărul şi omul!

DAEMONES

La mine-i cufărul, aşa e; dacă-i al tău, ţi se cuvine.
Tot ce-avusesei înăuntru, întocmai ţi se-napoiază.

(Arătîndu-i cufărul.)

Ia-l, dacă este-al tău!

LABRAX

Zei veşnici! E-al meu! O, cufăr, bun găsit!

DAEMONES

E-al tău?

LABRAX

Ce-ntrebi?! Dar cadă-n mîna lui Iupiter şi-al meu va fi!

DAEMONES

Sînt toate-acolo; nu lipseşte nimic, afară de-o casetă
Cu jucărele, după care copila mi-am recunoscut-o.

LABRAX

Şi care-i?

DAEMONES

Sclava ta, Palaestra; s-a dovedit că-i fiica mea.

LABRAX

O, foarte bine! Mult mă bucur de-acest plăcut deznodământ
Ce ţi-a-mplinit dorinţa vie!

DAEMONES

Nu-mi vine lesne să te cred.

LABRAX

Pe Hercle! ca să-ţi fac dovada şi să mă crezi: nu-ţi cer pe fată
Un triobol măcar; ţi-o dărui.

DAEMONES

Pe Pollux! foarte-ţi mulţumesc.

LABRAX

(arătînd cufărul pe care-l ia din braţele lui Gripus)

Ba eu îţi mulţumesc, pe Hercul!

GRIPUS

(către Labrax)

Acum ai cufărul, ce zici?

LABRAX

Îl am.

GRIPUS

Grăbeşte-te!

LABRAX

Anume, cu ce?

GRIPUS

Cu banii, să mi-i dai.

LABRAX

Nu-ţi dau nimic, şi nu-s la tine dator.

GRIPUS

Ce lucrătură-i asta?
Nu-mi eşti dator?

LABRAX

Nimic, pe Hercul!

GRIPUS

Nu mi-ai jurat tu adineauri?

LABRAX

Ba am jurat şi, dacă-mi face plăcere, înc-odată jur.
Doar jurămintele-s făcute — să scapi, iar nu să pierzi un lucru.

GRIPUS

Dă-mi repede talantul mare, de-argint, sperjur ce n-ai pereche!

DAEMONES

Dar ce talant îi ceri tu, Gripus?

GRIPUS

Talantul care mi-a jurat
C-o să mi-l dea.

LABRAX

Să jur îmi place. Eşti preot, să mă faci sperjur?

DAEMONES

(către Gripus)

De ce-ţi făgăduise banii?

GRIPUS

Mi s-a jurat că, ajutîndu-i
S-ajungă iar în stăpînirea acestui cufăr, o să-mi dea
Talantul de argint.

LABRAX

Arată-mi cu cine-anume să mă judec:
Eu spun că învoiala-ţi fuse de rea-credinţă, şi-apoi, încă
N-am două'ş'cinci de ani[1].

GRIPUS

(arătîndu-l pe Daemones)

Te judeci cu el.

LABRAX

Un altu-mi trebuia!

---

[1] Aluzie la *lex Plaetoria* care declara nule angajamentele făcute de tinerii în vîrstă de mai puţin de 25 ani. Pretenţia lui Labrax, care are părul alb, de a fi tratat ca un asemenea tînăr, este de-a dreptul caraghioasă.

DAEMONES

(către Labrax, arătînd cufărul)

Nu-ngădui să ţi-l iei, nainte de-a şti dreptatea unde-nclină.
Deci, i-ai făgăduit?

LABRAX

Aşa e.

DAEMONES

Ceea ce sclavului meu i-este
Făgăduit, mi se cuvine. Dar, negustorule, nu crede,
Că poţi s-o-ntorci negustoreşte; e-n van.

GRIPUS

Ai socotit, pesemne,
Că înşelat mă las de tine? Cu bani peşin să mă plăteşti,
Să-i pun stăpînului în palmă şi libertatea să mi-o cumpăr.

DAEMONES

(către Labrax)

C-am fost mărinimos cu tine şi, mulţumită mie, capeţi
Iar totul...

GRIPUS

Mulţumită ţie? Pe Hercle! mulţumită mie.

DAEMONES

(către Gripus, ameninţător)

Fii înţelept şi taci!

(Către Labrax.)

La rîndu-ţi, arată-te mărinimos
Şi binele mi-l recunoaşte.

LABRAX

Mă rogi, desigur, în puterea
Dreptului meu?

DAEMONES

(ironic)

O, foloseşte-ţi, chiar păgubindu-mă, tot dreptul!

GRIPUS

Înving! Se-nmoaie negustorul! Mi se vesteşte libertatea!

DAEMONES

(arătîndu-l pe Gripus)

El ţi-a găsit pierdutul cufăr; şi sclav îmi este, cumpărat.
Dar eu ţi l-am păstrat, pe urmă, cu tot avutul dinlăuntru.

LABRAX

Mă-ndatorezi! În ce priveşte talantul lui, făgăduit
Prin jurămînt, al tău să fie.

GRIPUS

(furios, către Labrax)

Hei, dă-mi-l mie, nu-nţelegi?

DAEMONES

Tăcere!

GRIPUS

(către Daemones)

Te prefaci că mie îmi aperi pricina, şi...[1]

[1] Lacună în original.

Pe Hercle! tu mă-nşeli cu banii, dacă pierdut e grosul prăzii.

DAEMONES

O vorbă, şi pun să te bată!

GRIPUS

Pe Hercle! poţi să mă ucizi.
Nu e alt chip să-mi tacă gura decît închisă cu talantul.

LABRAX

(către Gripus, în bătaie de joc)

Ce s-a făcut îţi prinde bine. Hai, taci!

DAEMONES

(luîndu-l deoparte pe Labrax)

Ia vin' deoparte.

LABRAX

Fie.

GRIPUS

Vorbiţi în faţa mea, nu-ngădui nici şoaptele, nici şuşoteala!

DAEMONES

(vorbind la distanţă de Gripus şi destul de încet, ca să nu fie înţeles de acesta)

Să-mi spui, te rog: pe-a doua fată ce-n stăpînirea ta se află.
Cît ai plătit — pe Ampelisca?

LABRAX

O mie de sesterţi.

DAEMONES

Şi-ai vrea
O minunată învoială să-nchei cu mine?

LABRAX

Bucuros.

DAEMONES

Talantul mi-l împart în două.

LABRAX

Prea bine.

DAEMONES

Tu iei jumătate,
Pe libertatea Ampeliscăi şi jumătate lui i-o dărui.

LABRAX

Grozav!

DAEMONES

Pe jumătatea asta îi dau lui Gripus libertatea,
Căci, mulţumită lui, găsit-am: tu cufărul, eu fata.

LABRAX

Bine;
Mi-ai cîştigat recunoştinţa.

GRIPUS

(apropiindu-se de ei)

Şi banii mi se dau pe loc?

DAEMONES

Sfîrşit e tîrgul, Gripus; mie-mi rămîn.

GRIPUS

Vreau să-mi rămînă mie.

DAEMONES

Nu ţi-a rămas nimic, nu-ţi face nădejdi; socoate-l dezlegat
De jurămîntul lui.

GRIPUS

Vai mie! De nu mă spînzur, mor pe loc!
(Către Daemones.)
N-ai să-mi mai joci tu altădată o festă ca acum, ţi-o jur!

DAEMONES

Cinezi la mine, astăzi, Labrax!

LABRAX

O, da; propunerea mă-ncîntă!

DAEMONES

(către amîndoi)

Intraţi în casă.

(Către public.)

Spectatori — la cină v-aş pofti, de-asemeni,
Dar n-am ce să vă dau, nici urmă din jertfe n-a rămas prin casă,

Şi cred, pe urmă, că de alţii aţi fost şi voi poftiţi la cină.
Dar dacă vreţi mai cu putere să-aplaudaţi această piesă,
Veniţi să chefuim, la mine, de azi în şaisprezece ani.

(Către Labrax şi Gripus.)

Voi amîndoi cinaţi la mine.

GRIPUS şi LABRAX

Cu dragoste.

DAEMONES
(către public)

Aplaudaţi!

CUPRINS

Prefață V
Tabel cronologic XXXI

Casa cu stafii 1
Menaechmii (Gemenii) 121
Odgonul 231

Redactor : ION ACSAN
Tehnoredactor : TRAIAN ARGETOIANU

Dat la cules 29.06.1968. Bun de tipar 21.10.1968. Apărut 1968. Tiraj 58.175 ex. broşate. Hîrtie ziar de 50 g/m². Format 700×920/32. Coli ed. 10,84. Coli tipar 12,75. A. nr. 9805/1968. C.Z. pentru bibliotecile mari şi mici 871—2—59.

Tiparul executat sub comanda nr. 80.522 la Combinatul Poligrafic „Casa Scînteii", Piaţa Scînteii nr. 1, Bucureşti — Republica Socialistă România

plaut

«Este sigur că nu-i nimeni, în toată literatura latină, care să fi vorbit o mai bună limbă latină decît Plaut. Impresia pe care o ai citindu-l este absolut la fel ca aceea pe care ți-o face Moliere. La amîndoi acești poeți se întîlnesc, în același grad, eleganța, nu aceea pe care o vezi la un temperament bolnăvicios, ci o eleganță virilă, în care se simte forța, ce se modelează și se reține: amîndoi au un fel de a-și exprima ideile lesnicios și cuprinzător, amplu și abundent; amîndoi, în sfîrșit, vorbesc limba țării lor în așa fel, încît simți imediat că nu-i limba unui singur om sau a unei categorii de savanți și de rafinați, ci aceea a întregului popor.»

GASTON BOISSIER

bpt
bibliotecă pentru toți
Lei 5
editura pentru literatură